

Takó Dalma

A KATONAI BÜNTETŐJOG SPECIÁLIS INTÉZMÉNYEI
A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

*A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga és a Honvéd Vezérkar
Főnökének Bírósága*

Bibliotheca Juris Militaris V.

TAKÓ DALMA

A KATONAI BÜNTETŐJOG SPECIÁLIS INTÉZMÉNYEI

A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga és a Honvéd

Vezérkar Főnökének Bírósága

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
Budapest, 2019.

Bibliotheca Juris Militaris V.

**A KATONAI BÜNTETŐJOG SPECIÁLIS INTÉZMÉNYEI A
XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN**

A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga és a Honvéd Vezérkar
Főnökének Bírósága

Szerző:

Dr. Takó Dalma

Sorozatszerkesztő:

Dr. Farkas Ádám főhadnagy

Minden jog fenntartva!

Borítóleírás

Kiadja:

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
1055 Budapest, Markó utca 27. III. em. 15-17/A.

Kiadó képviselője:

Dr. Kádár Pál PhD, elnök

ISBN:

978-615-00-6992-0

978-615-00-6993-7

ISSN:

2630-9289 (nyomtatott)

2630-9394 (elektronikus)

A kötet a Honvédelmi Minisztériumnak a Magyar Katonai Jogi és
Hadijogi Társaság részére nyújtott 2019-es kutatási támogatása
keretében valósult meg.

Készítette:

Palatia Nyomda és Kiadó Kft.

© Takó Dalma, 2019.

„...a katonai büntetőjog hazai története
rendkívül színes és számos jelentős – a
hazai jogtörténet egésze szempontjából
is mérvadó – sorfordulót tudhat
magáénak.”¹.

¹ FARKAS ÁDÁM: A magyar honvéd-katonai büntető jogalkotás 1867 és 1945 közötti természetrajzának vázlata, in *MTA Law Working Papers*, 2014/38. szám, 18. o. (továbbiakban megjelölve 2014 a) forrásként).

Tartalom.....	1
Köszönetnyilvánítás	3
I. Előszó.....	5
II. A katonai büntetőjog vázlatos áttekintése a dualizmus időszakától 1945-ig	8
1. Katonai anyagi büntetőjog	8
2. Katonai büntető eljárási jog.....	15
III. A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga	33
1. Történeti vonatkozások	33
2. A Tanácsköztársaság katonai karakterű szervei.....	42
3. A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga	50
3.1. A Tanácsköztársaság katonai anyagi büntetőjoga.....	51
3.2. A Tanácsköztársaság katonai törvénykezési szervezete és büntető eljárása.....	61
3.2.1. Fegyelmi fenytő hatalom.....	61
3.2.2. A forradalmi katonai törvényszékek	63
3.2.3. Rögtönítélő eljárás	69
3.2.4. A katonai átvizsgáló tanácsok	72
3.3. A Tanácsköztársaság katonai büntetés-végrehajtási jog ..	73
3.4. A Tanácsköztársaság bukása	76
IV. A Honvéd Vezérkar Főnökének Bírósága.....	79
1. Történeti áttevető	79

2. Haderő a két világháború között	83
2.1. A Vezérkar története	83
2.2. Változások a trianoni békeszerződést követően	88
3. A Honvéd Vezérkar Főnökének Bírósága	95
3.1. A bíróság létrehozása	96
3.2. A bíróság hatásköre	97
3.3. A bíróság összetételére vonatkozó szabályok és az ítélkezés helye	101
3.4. A vádlottak száma és a kiszabott büntetések	104
4. A Honvéd Vezérkar Főnöke bíróságának eljárása	106
4.1. A bíróság eljárására vonatkozó szabályok	107
4.2. A bíróság különeljárásai	110
4.3. A bíróságra vonatkozó szabályok változása	112
5. A Honvéd Vezérkar Főnökének Bírósága a német megszállás és a Nyilas uralom alatt, valamint a bíróság megszüntetése	113
5.1. Változások 1944-ben	113
5.2. A bíróság megszüntetése	115
V. Összegzés	118
VI. Irodalomjegyzék	121
Felhasznált szakirodalom	121
Jogforrások	126
Levéltári források	133

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Egy kutatási folyamat végterméke – legyen az egy konferencia előadás, tanulmány, vagy monográfia – rendkívül összetett folyamat eredményeként születik meg, amely folyamatoknak kiemelten fontos részei azok az emberi interakciók, melyek előre viszik a kutatót a végeredmény irányába, segítik leküzdeni a tornyosuló akadályokat, tovább gondolni az egyes részkérdéseket vagy éppen biztosítják a szükséges nyugodt kutatói légkört.

Jelen kötet többéves kutatómunka eredményeként született meg, melynek célja a magyar jogirodalomban kevésbé kutatott Tanácsköztársaság katonai büntetőjogának, valamint a Horthy-korszakban felállított Honvéd Vezérkar Főnöke különbíróóságának alaposabb megismerése és feltárása.

E többéves kutatómunka azonban nem lehetett volna eredményes más nélkülözhetetlen feltételek megléte nélkül. Ezek közé tartozik az a támogatás, melyet családom biztosított számomra az elmúlt években. Odaadásuk és megértésük jelentette számomra azt a háttérrel, amely lehetővé tette a kutatás megvalósulását. Mindezt kiemelt hálával tartozom nekik!

Szakmai szempontból megkülönböztetett köszönettel tartozom dr. Kelemen Roland egyetemi tanársegéd úrnak a mérhetetlenül sok segítségért, tanácsért és lehetőségért, melyet az elmúlt években kaptam tőle. Meggyőződésem, hogy nélküle nem indultam volna el az ide vezető úton, s e kötet nem ölthetett volna testet. Kiemelten hálás vagyok tanársegéd úrnak, amiért segített mindezt elérni!

Köszönet illeti továbbá Dr. Farkas Ádám főhadnagy urat, aki mindvégig figyelemmel kísérte tevékenységemet, s azt támogatva rengeteg segítséget és lehetőséget nyújtott több publikációm megjelenéséhez. Mindezt ezúton is köszönöm neki!

Hálával tartozom Prof. Dr. Mezey Barna egyetemi tanár úrnak, aki konzulensként tudományos diákköri kutatásaimhoz nyújtott segítséget, s igen hasznos javaslatokkal látott el.

Köszönet illeti Dr. Barna Attila egyetemi docens urat, a győri Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszékének vezetőjét, amiért végig támogatta kutatási tevékenységemet, s biztosította a lehetőséget, hogy demonstrátorként még közelebbről ismerhessem meg a jogtörténetet.

Kiemelten hálás vagyok a Nemzetközi és Európai Jogi Tanszék oktatóinak, akik nemzetközi jogi tanulmányaim mellett támogatták jogtörténeti érdeklődésemet. Külön köszönöm Prof. Dr. Sulyok Gábor egyetemi tanár úrnak, Dr. Kecskés Gábor egyetemi docens úrnak, valamint Dr. Ganczer Mónika egyetemi docens asszonynak, akiktől folyamatosan rengeteget tanulok a tudományos munka iránti alázatról és az ehhez szükséges precizitásról, és akik időt és fáradságot nem sajnálva egyengetik tudományos és oktatói pályámat.

Szintén köszönet hangján kell megemlékeznem a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar és a Nemzetközi és Európai Jogi Tanszék vezetőiről, valamint a tanulmányaim során rengeteg segítséget nyújtó Batthyány Lajos Szakkollégium igazgatóiról, akik biztosítják, biztosították az alkotó légkört, amely nélkül eme kötet sem készülhetett volna el.

Végül köszönetemet fejezem ki a kötet megjelenéséhez nyújtott támogatásért a Magyar Katonai és Hadijogi Társaságnak!

a szerző

A katonai büntetőjog kiemelt jelentőségű, napjainkban mégis viszonylag elhanyagolt részét képezi a magyar jogtudománynak. Farkas Ádám főhadnagy úr ezt az alábbiak szerint fogalmazta meg: „...a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás, sőt általában a katonai viszonyok jogi aspektusai a második világháború óta az állam- és jogtudományi diskurzus perifériájára szorultak...”² Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a témakörrel kapcsolatos szakirodalmi források száma a második világháború óta egyre csökkent. A fent írtak különösen igazak a katonai büntetőjog egyes speciális intézményeire nézve, melyek tanulmányozása rendkívül nehéz, ám annál fontosabb feladat. Jelen kötet témáját a katonai büntetőjog két igen sajátos korszaka, intézménye képezi. Ezek a Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga, valamint a Honvéd Vezérkar Főnökének különbíróága, melyek a katonai büntetőjog fejlődési ívében „sajátos kilengést”³ jelentettek.

A proletárdiktatúra katonai büntetőjoga azért tekinthető sajátosnak, mert a korábbi szabályokkal teljes mértékben szakítva, a rendszer teljesen új szabályanyagot hozott létre mind szervezeti, mind anyagi jogi, mind pedig eljárásjogi szempontból. E szabályok rendeletek formájában láttak napvilágot, s ilyen formában szolgálták ki a Tanácsköztársaság vezetőinek igényeit. A Honvéd Vezérkar Főnökének különbíróága pedig azon jellemzője folytán sajátos, hogy a katonai igazságszolgáltatásban elkülönült bíróságot képezett, melyet egyetlen törvényi tényállás, a hűtlenség elbírálására hoztak létre. Továbbá a bíróságra vonatkozó szabályanyag is különlegesnek tekinthető, mivel azt külön felhatalmazások alapján, rendeletek formájában határozták meg. E

² Uo. 1-2. o.

³ Uo. 14. o.

speciális jellegük okán az említett intézmények megismerése és lehetőleg elfogultságtól mentes megítélésük kiemelten fontos feladat.

E feladat kivitelezése azonban számos nehézségbe ütközik, melyek egyik legfontosabbika a témakörökkel kapcsolatos objektív tudományos kutatások hiánya. B. Müller Tamás a Tanácsköztársaságra vonatkozóan azt írja, hogy „...története nem tartozik a rendszerváltást követő magyar történetírás legkutatottabb területei közé.”⁴ Hasonló gondolatot fogalmaz meg Apor Péter, aki szerint „A Tanácsköztársaság alig-alig van jelen a kortárs magyar történeti gondolkodásban.”⁵ Továbbá Krausz Tamás és Vértés Judit is kiemeli, hogy „A rendszerváltás óta a magyar történetírás nem fordított komolyabb figyelmet a Magyarországi Tanácsköztársaság történetére.”⁶ Ezen gondolatok ugyanúgy helytállóak a Horthy-korszak katonai büntetőjogára nézve, s ezen belül a Honvéd Vezérkar Főnökének különbírósa tekintetében is. Mind a proletárdiktatúrával, mind a Horthy-korszak katonai büntetőjogával kapcsolatosan tehát rendkívül kevés szakirodalmi forrást találunk. Ezen kevés forrás sem használható fel ugyanakkor minden nehézség nélkül, ugyanis nagy részük nem objektív képet fest a vizsgált kérdésekről, hanem megjelenésüktől függően, az adott kor szelleme hatja át őket. Különösen igaz ez a proletárdiktatúra 133 napjával foglalkozó művekre. A Tanácsköztársaságra vonatkozóan B. Müller Tamás úgy írja le a források ideológiai jellegét, hogy „...az 1949 utáni hivatalos történetírára a témával kapcsolatos túlzott idealizálás...”, a két világháború között megjelent történeti

⁴ B. MÜLLER TAMÁS: *Vörösteror az Országgházban 1919*, Országgyűlés Hivatala, Nemzet Főtere Könyvek, Dürer Nyomda Kft, Gyula, 2016, 9. o.

⁵ APOR PÉTER: *Az elképzelt köztársaság. A Magyarországi Tanácsköztársaság utóélete 1945-1989*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, 2014, 9. o.

⁶ KRAUSZ TAMÁS – VÉRTES JUDIT (szerk.): *1919. A Magyarországi Tanácsköztársaság és a kelet-európai forradalmak*, L'Harmattan Kiadó, ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, Budapest, 2010, 7. o.

munkákra pedig „a tanácsköztársaság (...) démonizálása volt jellemző.”⁷

Az említett források pozitív vagy negatív irányú elfogultsága okán a meglévő szakirodalmi források nagy részét is fenntartásokkal kell kezelnünk. Ebből fakadóan ahhoz, hogy tényszerűen megismerjük az említett korszakok katonai büntetőjogát, a levéltári források tanulmányozása szükséges. Mind a Tanácsköztársaság, mind a Horthy-korszak katonai vonatkozású iratanyaga a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárában található. Ezen belül a IV. fondőcsoportba rendezetten, a katonai igazságszolgáltatás szerveinek 1802-1945-ös iratai között találjuk meg a Forradalmi Katonai Törvényszékek (92. FKT 609. f.), valamint a Honvéd Vezérkar Főnökének különbírósa (82. HVF. 610. f.) iratanyagát.

Az említett iratok primer forrásként megfelelő kiindulópontot jelenthetnek, azonban fontos megjegyezni, hogy teljes körű képet nem nyújthatnak a vizsgált korszakokról. Ennek fő oka az, hogy különböző hatásoknak köszönhetően számos irat megsemmisült vagy olvashatatlaná vált, így lényegi következtetések csak a fennmaradt iratokra vonatkozóan vonhatók le. Mindezen nehézségekkel együtt, véleményem szerint kiemelten fontos az említett témakörök vizsgálata, hiszen azok múltunk részét képezik. A Tanácsköztársaság és a Horthy-korszak katonai büntetőjogával kapcsolatos kérdések figyelmen kívül hagyása nem teszi meg nem történetté történelmünk ezen eseményeit, sőt, meggátolja azt, hogy okuljunk az ekkor elkövetett hibákból. Illyés Gyula szavaival élve: „Aki nem tanul a múltból, elbutítja a jövőt.”

Ennélfogva jelen kötet célja az, hogy hozzájáruljon a katonai büntetőjog egyes XX. századi speciális intézményeinek alaposabb megismeréséhez, s ezzel valamelyest orvosolja a hazai jogtudományban velük kapcsolatos hiányosságokat.

⁷ B. MÜLLER: *i. m.* 9. o.

II. A KATONAI BÜNTETŐJOG VÁZLATOS ÁTTEKINTÉSE A DUALIZMUS IDŐSZAKÁTÓL 1945-IG

„Katonai büntetőjogról lényegében attól fogva beszélhetünk az emberiség történetében, mióta az a csoportos, szervezett hadakozásra társadalmi fejlettsége révén képessé vált.”⁸ Mindez azonban korántsem azt jelenti, hogy e jogterület az idők folyamán változatlan maradt. Éppen ellenkezőleg, a katonai büntetőjog „...a fejlődés különféle mozzanatain ment át”⁹, s a különböző társadalmi, politikai hatások révén folyamatosan változott. E fejezet a Kiegyezést követően egészen 1945-ig terjedő időszakra nézve tárja fel a katonai büntetőjog legfontosabb szabályait és azok változását. Ennek célja, hogy kiindulási alapot képezzen a katonai büntetőjog speciális intézményeinek későbbi vizsgálatához. A változások nyomon követése és a hatályos joganyag ismerete elengedhetetlen ugyanis ahhoz, hogy a Tanácsköztársaság katonai büntetőjogát, valamint a Honvéd Vezérkar Főnökének különbíróását érintő, azok kialakítását lehetővé tevő változtatásokat megértsük, és időben, térben elhelyezzük.

1. KATONAI ANYAGI BÜNTETŐJOG

A dualizmus időszakában hatályos katonai anyagi büntetőjog megismeréséhez egészen 1855-ig kell visszanyúlnunk, ugyanis

⁸ FARKAS ÁDÁM: A magyar katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás történelmi előzményei, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944*, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr, 2015, 17. o. (továbbiakban megjelölve 2015 a) forrásként).

⁹ PAP KÁLMÁN: Katonai büntető törvényeink és a jogfejlődés, in ANGYAL PÁL (szerk.): *Bűnügyi Szemle I. kötet*, Nyomatott Wesseley és Horváth Könyvnyomdájában, Pécs, 1923, 8. o.

Ferenc József 1855. január 15-én császári nyílt parancssal Magyarországon is életbe léptette az osztrák katonai büntető törvénykönyvet (továbbiakban: OKBtk.). E jogszabály a magyar katonákra, honvédekre nézve egészen 1931-ig hatályos volt, alkalmazása azonban korántsem volt problémáktól mentes. Ennek egyrészt az volt az oka, hogy a dokumentum „a magyar törvényalkotás révén expressis verbis soha nem vált az alkotmányos magyar jogrendszer részévé.”¹⁰ Mindazonáltal a magyar országgyűlés a Kiegyezést követően több alkalommal helybenhagyta a kódex alkalmazását, mely azt a furcsa helyzetet eredményezte, hogy egy „alkotmányos jogrendszerünkön tulajdonképpen kívül lévő”¹¹ jogforrást kellett alkalmazni.

Az alkotmányossági kérdések mellett azonban a kódex jellegét tekintve is számos aggályos rendelkezést tartalmazott. A dokumentum a katonai bűncselekményeket a lehető legszélesebb körben igyekezett szabályozni, mégpedig oly módon, hogy „szabályozási rendszere nemcsak a különleges katonai bűncselekményekre, hanem minden bűncselekményre kiterjedt, mintegy megkettőződést eredményezve ezzel a »polgári« bűncselekményekre nézve.”¹² A kódex szabályozási rendszere más szempontból is kazuisztikus volt. Az ugyanis nem csupán anyagi jogi jellegű szabályokat tartalmazott, hanem például rögtönbíráskodási klauzulákat, felhatalmazó rendelkezéseket is. A büntetéseket tekintve a törvény meglehetősen idejétmúlt, szinte középkori jellegű volt, hiszen felkoncolás, megtizedelés, gúzsba kötés is szerepelt benne. Ráadásul a dokumentum tekintélyelvű szabályozásra törekedett, célja a rend bármi áron történő

¹⁰ FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: A dualista időszak katonai igazságszolgáltatása az 1912-es nemzeti jogalkotás előtt, in FARKAS – KELEMEN: *i. m.* 35. o.

¹¹ FARKAS ÁDÁM: *A modern magyar honvéd – katonai anyagi büntetőjog történetjének vázlata*, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2014, 8. o. (továbbiakban megjelölve 2014 b) forrásként).

¹² FARKAS: *i. m.* (2014a)), 12. o.

kikényszerítése és fenntartása volt, s ennek érdekében egyes esetekben túlzott szigor jellemezte. Ezen ellenérzésre okot adó jellemzői ellenére, a kódex a korábbi önkénynek teret engedő szabályozáshoz képest mindenképpen előrelépést jelentett.¹³

A dualizmus időszakában az első világháborút követően fordulópont következett be. A Monarchia utolsó kormánya 1918. október 23-án lemondott, a polgári radikálisok, a szociáldemokraták és a függetlenségiek pedig kimondták a Magyar Nemzeti Tanács megalakulását, melynek elnökévé Károlyi Mihályt választották. Amikor október 29-én Habsburg József főherceg Károlyi helyett Hadik Jánost kérte fel kabinetalakításra, a Nemzeti Tanácsot támogató tömeg tüntetéseket szervezett.¹⁴ Október 30-án kitört az őszirózsás forradalom, országszerte tömegmozgalmak szerveződtek. Ezek eredményeként október 31-én József főherceg Károlyit nevezte ki miniszterelnökké. Ez azonban nem vetett véget a megmozdulásoknak, ezért a kormány a nagyobb településeken nemzeti tanácsokat hozott létre, melyek legfontosabb feladatuknak tekintették a mozgalmak megfékezését. Erre a célra nemzetőrségeket állítottak fel, melynek köszönhetően az országban november közepére látszólag helyreállt a rend.¹⁵ November 13-án aztán ismét felgyorsultak az események, ugyanis IV. Károly az eckartsau-i nyilatkozattal lemondott az államügyekben való részvételről. Ezt követően november 16-án, a képviselőház és a főrendiház feloszlását követően kikiáltották a Népköztársaságot.¹⁶

A Népköztársaság jogalkotása nem hozott jelentős változásokat a katonai anyagi büntetőjogra nézve, ugyanis kimondták, hogy „a katonai büntetőtörvénykönyv jogforrási természete, az abban foglalt büntetőjogszabályok a Magyar

¹³ Uo. 12-13. o.

¹⁴ ROMSICS IGNÁC: *A nagy háború és az 1918-1919-es magyarországi forradalmak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018, 291-292. o.

¹⁵ Uo. 96-102. o.

¹⁶ KELEMEN ROLAND: *Katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a polgári és a bolsevik típusú forradalom időszakában*, in FARKAS – KELEMEN: *i. m.* 84. o.

Népköztársaság fegyveres erejéhez tartozó személyek felett is érvényesek mindaddig, míg – ami felette kívánatos – e részben új katonai Btk. nem alkottatik.”¹⁷ Az új Btk. megalkotására azonban a Népköztársaság rövid fennállása alatt nem került sor, így mindvégig az OKBtk. szabályai kerültek alkalmazásra.

A Tanácsköztársaság 1919. március 21-től 1919. augusztus 31-ig tartó időszaka a katonai anyagi büntetőjog fejlődésében sajátos kilengést jelentett, mellyel részletesen a második fejezetben foglalkozom, ezért a továbbiakban a kommunista rezsim bukását követő változásokat mutatom be.¹⁸

A Tanácsköztársaság időszakát követően a hatalom birtokosai igyekeztek minden téren leszámolni a proletárdiktatúra maradványaival, mely elsősorban a korábbi rendszer rendeleteinek annulálását, valamint a haderő átvilágítását foglalta magában.¹⁹

A katonai anyagi büntetőjog területén a proletárdiktatúra rendeleteinek figyelmen kívül hagyása tulajdonképpen visszatérést jelentett az OKBtk. szabályaihoz. Az anyagi büntetőjog szempontjából csak az 1930-as év hozott jelentős fordulópontot, a magyar országgyűlés ugyanis ebben az évben eleget tett régi adósságának és megalkotta az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyvet (továbbiakban KtBtk.).²⁰ Ez a kódex helyezte hatályon kívül az OKBtk-t, mely azt is jelentette, hogy a korábbi,

¹⁷ ANGAL PÁL: Büntetőjogszabályaink és a Magyar Népköztársaság, in *Jogtudományi Közlöny*, 1918/50. szám, 379. o.

¹⁸ A Népköztársaság igyekezett ugyan rendezni az első világháborút követő zűrzavaros helyzetet, azonban sok szempontból kudarcot vallott – többek között a nemzetiségi politika tekintetében, valamint a történeti államkeretek felbomlása szempontjából –, melynek következtében a kormányt egyre több támadás érte. A megoldatlan problémák és az ezek miatt érzett elégedetlenség kedvező helyzetet teremtettek a szélsőséges erők előretörésének. Ennek eredményeként jött létre 1919. március 21-én a Tanácsköztársaság. Az ehhez vezető okokkal részletesen a második fejezetben foglalkozom.

¹⁹ KELEMEN ROLAND: A két világháború közötti évtizedek és a második világháború katonai büntető eljárásjoga és igazságszolgáltatása, in FARKAS – KELEMEN: i. m. 123. o.

²⁰ Ez a jogszabály A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvények volt (továbbiakban KtBtk.).

megtorlás központú kódex helyét egy prevenciós szemléletű törvénykönyv vette át.²¹ Ezáltal „a büntetési tételek a szükséges szigor megtartása mellett ésszerűsödtek és közeledtek a polgári büntetőjog elvárási rendszeréhez és elveihez.”²²

Az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotása meglehetősen sokáig váratott magára, noha szükségessége már jóval korábban felmerült. Már 1867-68-ban fennállt a lehetőség arra, hogy megszülessen egy magyar katonai büntető törvénykönyv, azonban a magyar országgyűlés – arra hivatkozva, hogy ennek megalkotásához előkészületként a fegyveres erő szervezetének, a védtörvénynek és a szolgálati utasításoknak a rendezése szükséges – nem élt ezzel a lehetőséggel. 1873-ban ismét napirendre került a kérdés, Szende Béla honvédelmi miniszter ugyanis tervezetet terjesztett az országgyűlés elé, amit azonban a testület politikai okokra hivatkozva nem támogatott.²³

Innentől kezdve, bár a kérdés újra és újra felmerült, komolyabb lépésre nem került sor az anyagi büntetőkódex megalkotása kapcsán. Az első világháború alatt és az azt követő zűrzavaros időszakban a körülmények sem kedveztek egy ilyen horderejű törvény megalkotásához, így csak az 1920-as évektől történtek érdemi lépések az előkészítés terén. Ennek első mozzanata a Magyar Királyi Honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvénycikk volt, mely kimondta, hogy a katonai büntetőjogról külön jogszabály fog rendelkezni. Ennek megvalósítása öltött testet az 1930. évi II. törvény képeben.²⁴

²¹ KELEMEN ROLAND: Az 1912-es honvéd katonai bűnvádi perrendtartás rendszere, in FARKAS – KELEMEN: *i. m.* 59. o.

²² FARKAS ÁDÁM: Jogtörténeti adalékok a büntetőkodifikáció katonai büntetőjogi kérdéseire, in *Hadtudomány*, 2012/1-2. szám, 120. o.

²³ FARKAS ÁDÁM: A nemzeti katonai büntető kodifikáció kiteljesedése: az 1930. évi II. törvénycikk, in FARKAS – KELEMEN: *i. m.* 99-103. o.

²⁴ Uo. 104. o.

A törvény jelentős mérföldkőnek számít a katonai anyagi büntetőjog területén. Ennek oka nem pusztán az, hogy ez az első magyar anyagi büntetőkódex, hanem az is, hogy a jogszabály több olyan újítással is szolgált, melyek a korábbi, középkorias kódexhez képest jelentős előrelépésként értékelhetők. Ezek közé tartozik többek között, hogy a törvény a jogegyenlőség elvét a katonai elkövetőkre is kiterjesztette azáltal, hogy az 1. §-ban így rendelkezett: „A katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre mind a közönséges bűncselekmények, mind a katonai büntettek és katonai vétségek tekintetében a közönséges büntetőtörvényeket kell alkalmazni, amennyiben ez a törvény (...) mást nem rendel.”²⁵ Ehhez kapcsolódik a jogszabály azon törekvése is, hogy mérsékelje a katonai és a polgári büntetés-végrehajtás éles elválasztását oly módon, hogy a „szükséghez képest polgári büntető intézetekben” is végrehajthatóvá nyilvánítja a katonai bíróságok által kiszabott szabadságvesztés büntetéseket.²⁶

A törvény kiemelt jelentőségű szakaszai továbbá a feltételes szabadságra bocsátásról, a büntetés felfüggesztéséről, a próbaidőről, a részességről, valamint a fiatakorúakról szóló paragrafusok, melyek szükséges és – a polgári büntetőjog területén régóta létező – időszerű reformokat jelentettek az anyagi jog területén. Mindezek ellenére a jogszabály jónéhány aggályos rendelkezést is tartalmazott, például a tisztekkel kapcsolatos erőteljes részrehajlás, a statárium honvédelmi minisztérium általi bejelentése vagy a becsület védelmére irányuló fegyverhasználati jog tekintetében.²⁷ Többek között az említett negatívumok miatt Farkas Ádám az alábbiak szerint fogalmazta meg véleményét a kódexről: „...a törvény számos fontos reformszabályozást foglal magában, melyek könnyítették a katonai egyénekre nehezedő jogi terheket és közelítették a polgári büntetőjogot a katonai büntető

²⁵ KtBtk. 1. §.

²⁶ FARKAS: *i. m.* (2015) 118. o.

²⁷ Uo. 116-120. o.

normákhoz. A háború tapasztalatai és a jogfejlődés eredményei a törvényben úgy vélem megjelennek, néhol azonban előnytelenül keverednek a konzervatív keményvonalasság egyes idejétmúlt rendelkezéseivel.”²⁸

Az 1930-as törvény megalkotását követően jó ideig nem került sor jelentős jogszabály kiadására a katonai büntető anyagi jog területén. 1939-ben megjelent az 1939. évi II. törvény, azonban ez főként kiegészítő jellegű szabályokat fogalmazott meg és inkább eljárásjogi szempontból bírt jelentőséggel. A törvény jelentős rendelkezése volt mindazonáltal, hogy felhatalmazást adott a háború okán alkalmazható kivételes hatalom terrénumban történő rendeletalkotásra. Ennek köszönhetően 1941-től felélénkült a rendeleti szintű szabályozás, „ekkor részben megismétlődtek az első világháború szabályozási tendenciái a katonai büntető igazságszolgáltatás hatáskörének kiterjesztésével.”²⁹

A világháború lezárultával 1945 augusztusában a háború idejére szóló különös anyagi büntetőjogi rendelkezéseket hatályon kívül helyezték,³⁰ decemberben pedig megszüntették a polgári személyek feletti katonai bíraskodást.³¹ Ezt követően a katonai büntetőjog szabályozása háttérbe szorult. Alkottak ugyan néhány jogszabályt, azonban ezek „nem jelentettek előrelépést, fejlesztést a katonai büntetőjog szabályozásában.”³² Ebben jelentős változást az 1948-as év hozott.

²⁸ Uo. 120. o.

²⁹ FARKAS: i. m. (2014 a)) 17. o.

³⁰ 36.520/eln. bjogi.–1945. számú körrendelet háború idejére szóló különös anyagi büntetőjogi rendelkezések alkalmazásának megszüntetése és az ezzel kapcsolatban szükséges rendelkezések, in *Honvédségi Közlöny*, 1945/17. szám, 139. o.

³¹ 49.446/eln. bjogi.–1945. számú körrendelet egyes bűncselekmények tekintetében polgári személyek felett gyakorolt katonai büntetőbíráskodás megszüntetése, in *Honvédségi Közlöny*, 1946/1. szám, 3. o.

³² KELEMEN ROLAND: Erőterek szorításában...A magyar katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a megtorló-számonkérő jogintézmények árnyékában (1945-1949), in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND (szerk.): *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető joghistória forrásaiból (1945-1949)*, I. kötet,

2. KATONAI BÜNTETŐ ELJÁRÁSI JOG

A dualizmus időszakában a katonai büntető eljárási jog területén is osztrák jogot kellett alkalmazni a Mária Terézia korabeli osztrák katonai bűnperrendtartás (továbbiakban OKbp.) formájában, amelyet számos ponton módosítottak és egészítettek ki. Eme kiegészítéseket később az 1880-as években egységes szerkezetbe foglalták. Ezen egységes szerkezetbe öntött jogszabályt fordítás formájában adták a magyar hadbírói kar kezébe és rendelték el annak kötelező alkalmazását. A szervezeti eltérésekből fakadó nyilvánvaló eltéréseket pedig rendeleti, szervi határozványi formában próbálták orvosolni.

Eszerint az eljárás főszabály szerint hivatalból indult, de egyes esetekben a sértett fél kérelmére is sor kerülhetett rá. Az eljárás megindításához bűncselekmény megvalósulására volt szükség, azonban az Okbp. eltérő rendelkezése hiányában az gyanú esetén is megindítható volt. Az eljárás titkos és írásbeli volt, védő igénybevételére pedig nem volt lehetősége a terheltnek³³

A kódex részletesen szabályozta a személyi hatály kérdését, valamint a polgári és a katonai eljárás viszonyát. Az Okbp. személyi hatálya alá tartozó személyek abban az esetben tartoztak polgári büntető bíraskodás hatálya alá, ha közönséges büntettet vagy vétséget nem tényleges szolgálati viszonyban követtek el. A kódex jelentős hiányossága volt ugyanakkor, hogy nem határozta meg a tényleges állományú egyén fogalmát.³⁴

A perrendtartás alapján egyes esetekben arra is lehetőség volt, hogy polgári egyének felett katonai igazságszolgáltatás révén ítéلkezzenek. Azonban „A polgári egyének feletti katonai eljárás

Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem, Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr, 2015, 45. o. (továbbiakban megjelölve 2015 b) forrásként).

³³ A katonai bűnperrendtartás fordítása, 1885, Légrády testvérek, Budapest, 1-2.

³⁴ §.
³⁴ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 42-44. o.

lehetőségét a jogalkotó rendkívül általánosan fogalmazta meg, ezzel lehetőséget biztosítva arra, hogy a jogalkalmazók rendkívül széles körben vonják a polgári személyek által elkövetett cselekményeket katonai hatáskör alá, amelyre vonatkozóan az eljárási szabályok nem tartalmazták azokat a garanciákat, melyek polgári eljárás esetében megillették volna a terhelteket. Ez rendkívül súlyos alapjogi deficitet jelentett a Monarchia polgárai számára.”³⁵

A kódex jellemzője, hogy rendelkezett az úgynevezett bírói felsőbbbségi jogról, mely alapján egyes parancsnokok speciális jogosítvánnyal rendelkeztek. Ez magában foglalta a bűnelkövetők üldözését, kihallgatását, ítélethozatal elrendelését, egyes határozatok megerősítését, kihirdetését, végrehajtását, továbbá az ítéletek enyhítését vagy akár a teljes megkegyelmezés jogát.³⁶ Csekélyebb súlyú cselekmények esetén továbbá arra is joga volt a parancsnoknak, hogy fegyelmi fenyítő hatalmával élve szankciót alkalmazzon az elkövetővel szemben. Ily módon a katonai előjáró a bírósági szinttől elkülönülten rendelkezhetett alárendeltjei sorsáról egyes büntethető cselekmények vagy mulasztások elkövetése esetén. E fenyítő hatalom korlátait, a fenyírési nemeket, az enyhítés és mentesítés szabályait a szolgálati szabályzat rögzítette.³⁷

A bírósági szervezet felépítését tekintve a kódex szerint állandó és mozgó bíróságokat különíthettünk el. Az állandó bírósági szervezet békeidőben kétszintű volt, elsőfokon a honvéd kerületi bíróságok ítéleztek, a másodfokú szerv pedig a magyar királyi honvéd főtörvényszék volt. Az egyes bíróságok bírósági ülnökökből, egy vagy több hadbíróból, valamint a bíróság főnökéből álltak. Utóbbi főszabály szerint a honvéd kerület

³⁵ Uo. 44. o.

³⁶ A katonai bűnperrendtartás fordítása (1885), 39-40. §.

³⁷ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 46. o.

parancsnoka volt, egyes esetekben a csendőr kerület parancsnoka vagy a darabont testőrség parancsnoka.³⁸

Az Okbp. fent részletezett szabályai mellett a magyar királyi kormányzat folyamatosan törekedett a katonai büntető eljárási jog nemzeti szabályozására. Törvényi szintű szabályozásra már 1868-ban kísérlet történt, azonban Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter törvényjavaslatát a képviselőház tagjai hevesen támadták, ugyanis abban lényegi hiányosságokat véltek felfedezni. A vitáknak köszönhetően az év végén a kormány visszavonta a javaslatot.³⁹ A következő kísérletre 1873-ban került sor, amikor Pauler Tivadar igazságügyi miniszter és Szende Béla honvédelmi miniszter újabb javaslatot terjesztettek a plénum elé. Ennek törvényhozási tárgyalására azonban soha nem került sor.⁴⁰

A kérdés ezt követően sem merült feledésbe, a nemzeti szabályozás gyakorlatilag folyamatosan vita tárgyát képezte,⁴¹ azonban jelentős előrelépés nem történt. Mivel a törvényi szintű szabályozás nem valósult meg, ezért egyedül az „alkotmányosan szintén megkérdőjelezhető”⁴² rendeleti szintű szabályozásra volt lehetőség. Ahogy Farkas Ádám írja: „Az 1867-től 1912-ig terjedő időszakban több, mint harmincnégy jelentősebb rendelet került kiadásra azzal a céllal, hogy a katonai büntetőjog területén a törvényalkotás által véghez nem vitt reformok egy részét, vagy legalábbis az átlátható szabályozást megvalósítsák.”⁴³ Rendelettel igyekeztek szabályozni többek között a polgári hatóságok és

³⁸ KELEMEN ROLAND: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949. Egy elfelejtett jogterület a jogalkotás tükrében*, Gondolat Kiadó, Győr, 2017, 71-72. o.

³⁹ Uo. 35-38. o.

⁴⁰ Uo. 40-41. o.

⁴¹ Uo. 41-49. o.

⁴² FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 36. o.

⁴³ Uo. 40. o.

katonai eljárás egymáshoz való viszonyát,⁴⁴ valamint a honvéd bíróságok illetékességét.⁴⁵

Azonban mindvégig érezhető volt, hogy az Okbp. és annak rendeletekkel történő kiegészítése nem nyújtott kielégítő szabályozást, s „a 20. század elejére már égetően szükségké vált egy új, modern eljárási elveken nyugvó katonai büntető perrendtartás megalkotása.”⁴⁶ Ennek oka egyrészt a perrendtartás elmaradottsága, anakronisztikus szabályozása volt, másrészt az, hogy az Okbp. szerinti eljárások hosszadalmasak és körülményesek voltak. E tekintetben az 1912-es év jelentett fordulópontot, amikor megszületett az 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikk, azaz a közös hadsereg, illetve a honvédség katonai bünvádi perrendtartása (továbbiakban HKbp.).⁴⁷ Mindkét dokumentum 1914. július 1-jén lépett hatályba,⁴⁸ s lényegében azonos rendelkezéseket tartalmazott, azzal, hogy a HKbp. azokban az esetekben, amikor tárgyi okok, főleg szervezeti különbségek indokolták, eltért a közös hadseregre vonatkozó szabályoktól.⁴⁹

A HKbp. jelentősége Cziáky Ferenc hadbíró szerint a következőkben állt: „Nemzeti szempontból azért fontos, mert ezzel katonai igazságszolgáltatásunk újból visszatért a nemzeti

⁴⁴ Ezt a célt szolgálták az alábbi rendeletek: A m. k. honvédelmi ministeriumnak 1867. sept. 6-án kelt rendelete valamennyi törvényhatósághoz a szabadságolt és tartalékos katonáknak a polgári bíróságok alá helyezése iránt, MRT, Budapest, 1867, 400. o., valamint A m. kir. honvédelmi ministeriumnak 1867. okt. 29-ről kelt rendelete az ország valamennyi törvényhatósághoz, mely szerint katonaszemélyek letartóztatásáról az illető hadfőparancsnokságok azonnal értesítendőek, MRT, Budapest, 1867, 536. o.

⁴⁵ A m. k. honvédelmi miniszternek 1872. február 18-án 5279. sz. a. kelt rendelete a honvéd bíróság egymásközi illetékességének kijelölése tárgyában, MRT, Budapest, 1872, 620. o.

⁴⁶ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 57. o.

⁴⁷ Uo. 57-58. o.

⁴⁸ A m. kir. honvédelmi miniszter 1914. évi 7.871. ein. 15/a. számú rendelete a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. tc. életbelépése napjának megállapításáról, MRT., Budapest, 1914, 1229. o.

⁴⁹ A honvédség katonai bünvádi perrendtartásának miniszteri indokolása, in *Képviselőházi irományok*, 1910. X. kötet, 588. o.

alapkhoz. Kultúrtörténeti szempontból pedig azért jelentős ez, mert ez az eljárási szabályzat a legmodernebb elvekre építette fel a katonai igazságszolgáltatást.”⁵⁰ A továbbiakban a HKbp. egyes szabályait ismertetem.

A perrendtartás szerint az igazságszolgáltatási rendszer három részre oszlott: általános ítélkezésre, rögtönítelő bíraskodásra és a hadrakelt seregnél folytatott törvénykezésre. A bírói fórumok a hadseregnél a dandárbíróságok és a hadosztálybíróságok, a haditengerésznél pedig a matrózkari bíróságok és a tengernagyi bíróságok voltak. A legfelső bírói fórum a Legfelsőbb Katonai Törvényszék volt, a hadrakelt seregeknél pedig tábori haditörvényszékeken folyt az ítélkezés.⁵¹

Az eljárásban hadbíró, bírói működésre hivatott egyéb személy, jegyzőkönyvvezető, vádló és az illetékes parancsnok vett részt. Minden esetben lehetővé vált védőt alkalmazni az eljárás során, egyes esetekben pedig kötelező alkalmazásra került sor. A kódex törekedett a pártatlanság biztosítására, ennek megfelelően az eljárásban résztvevő személyekkel szemben abszolút és relatív kizárási okokat is meghatározott. A kizárás kérdésében az illetékes bíróság határozott, ugyanis a teljes bíróságra vonatkozó kizárást még nem alkalmazta a kódex.⁵²

Eljárási garanciát jelentett, hogy a perrendtartás alapján a vádló, a vizsgáló és az ítélőbíró személye élesen elkülönült, a tárgyalásokat pedig főszabály szerint nyilvánosan kellett lefolytatni. Az eljárásokat a szóbeliség és a közvetlenség elve jellemezte, az ítéletek ellen pedig biztosított volt a jogorvoslat lehetősége.⁵³

A kódex az illetékes parancsnok kötelezettségévé tette, hogy a tudomására jutott és hatáskörébe tartozó bűncselekmények miatt

⁵⁰ CZIÁKY FERENC: Katonai igazságszolgáltatásunk történeti fejlődése, in *Magyar Katonai Szemle*, 1940/1. szám, 204. o.

⁵¹ FARKAS – KELEMEN: i. m. (2015 a)) 60-64. o.

⁵² Uo. 64-66. o.

⁵³ Uo. 58. o.

megindítsa az eljárást.⁵⁴ Egyedül az uralkodó dönthetett úgy, hogy az eljárást nem kell megindítani, illetve, hogy azt meg kell szüntetni. Ezáltal a parancsnokot megillető bírói felsőbbbségi jog gyakorlatilag megszűnt, abból egyedül az eljárás megindításának jogosultsága maradt meg.⁵⁵ Ugyanakkor fontos rögzíteni, hogy a parancsnokot megillető fegyelmi fenytő hatalom továbbra is megmaradt, azonban erre csak a törvényben meghatározott esetekben kerülhetett sor. A fegyelmi úton történő megtorlás részletes szabályait továbbra is a szolgálati szabályzat tartalmazta, azonban a hadbírák számára egy külön szabályzat került kibocsátásra.⁵⁶

A kódex a korábbi szabályozásnál részletesebben határozta meg a személyi hatályt és a polgári egyének feletti katonai igazságszolgáltatás esetköreit is. Mindazonáltal az Okbp-hez hasonlóan ez sem tartalmazta a tényleges állományú egyén fogalmát.⁵⁷

A HKbp. hatályba lépését követően kihívások egész sorával nézett szembe, kezdve a világháborúval, az azt követő társadalmi és politikai változásokkal, majd folytatva az őszirózsás forradalommal, a Tanácsköztársaság százharminchárom napjával és azt követő Horthy-korszakként ismert időszakokkal. Az említett eseményekkel kísért évtizedek jelentősen próbára tették a katonai büntetőjogot és igazságszolgáltatást,⁵⁸ s változások egész sorát hozták magukkal e területeken.

Az 1918. november 16-án kikiáltott Népköztársaság a katonai büntető eljárási jog területén mindössze kisebb változásokat eredményezett. Többek között az első világháború folyamán hozott rendkívüli intézkedések hatályon kívül helyezése, ehhez

⁵⁴ A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk (továbbiakban: HKbp.) 43. §.

⁵⁵ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 58. o.

⁵⁶ Uo. 66-67. o.

⁵⁷ Uo. 61-64. o.

⁵⁸ Uo. 83. o.

kapcsolódóan a polgári személyek visszahelyezése polgári bírászkodás alá, amely együtt járt az ügyek polgári ügyészséghez történő áttételével.⁵⁹ Ezen kívül a módosítások körében megváltoztatták egyes szervek elnevezését, valamint az igazságszolgáltatásban dolgozókat új eskü tételére kötelezték, mely szerint a Magyar Népköztársaság nevében gyakorolják hivatásukat.⁶⁰

További változást jelentett a fegyelmi fenyítő hatalom módosítása oly módon, hogy az a parancsnokok kezéből esküdtszékek hatáskörébe került. Az esküdtszékeket elsőfokon zászlóaljanként és csapattestenként állították fel, előbbinél legénységi, utóbbinál tisztí esküdtszékek alakultak, másodfokon pedig a katonatanácsoknál működő esküdtszékek jártak el. A katonatanácsok tagjai bizalmiférfiak voltak, akiket általános, egyenlő és titkos választás útján a haderő tagjai választottak. Ez alapján a tanács demokratikusan szervezett intézmény volt, melynek célja a forradalom vívmányainak védelme volt. Fontos ugyanakkor megjegyezni azt is, hogy a későbbi Tanácsköztársaság időszakában ezen katonatanácsok képezték a proletárdiktatúra helyi hatalmának alapját.⁶¹

A Népköztársaság körülbelül fél éves fennállása alatt tehát a katonai büntető eljárásjog területén sem zajlott nagyfokú jogalkotási tevékenység, inkább politikai okok által vezérelt, ideiglenes döntések és szabályzatok születtek, melyek sok esetben kedvezőtlen hatással bírtak a haderőre és a katonai igazságszolgáltatásra nézve. Részben ezen negatív hatások járultak

⁵⁹ A magyar minisztérium 1918. évi 4877. M. E. számú rendelete, a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyének felett gyakorolt honvéd büntetőbíráskodás megszüntetéséről, MRT., Budapest, 1918, 2228. o.

⁶⁰ A magyar hadügyminiszternek 1918. évi 30973/el./15 b. számú körrendelete, a magyar katonai koronaügyész új elnevezése és az igazságügyi szolgálatban alkalmazottak új esküje, in *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1918/97. szám, 665-666. o.

⁶¹ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 86-87. o.

hozzá ahhoz, hogy a szélsőséges mozgalmak erősödtek meg, melyek létrehozták a Tanácsköztársaságot.⁶²

A Tanácsköztársaság bukását követően az új hatalom képviselői minden szempontból a korábbi rendszer szabályainak, eljárásainak annulálására törekedtek. Eljárásjogi szempontból ez azt jelentette, hogy már 1919. augusztus 3-án körrendeletben kimondták a tárgyalások felfüggesztését a forradalmi katonai törvényszékeknél, valamint az országos katonai főtörvényszéknél.⁶³ Augusztus 4-én általánosságban utasították a bíróságokat és ügyészségeket az 1919. március 21-e előtti állapotok szerinti működésre.⁶⁴ Augusztus 5-én pedig megszüntették az 1919. március 21-e után felállított bírósági szervezeteket, továbbá a katonai igazságügyi szervezetek és eljárás tekintetében az említett időpont előtti jogállapotot állították vissza,⁶⁵ mely a HKbp. ismételt hatályba léptetését jelentette.

Augusztus 6-ától a Friedrich kormány folytatta a munkát, azonban ez már nemcsak a Tanácsköztársaság időszakát, hanem a Népköztársaságot is tagadta és az 1918. október 30. előtti állapotot kívánta visszaállítani.⁶⁶ Augusztus 14-én az összes olyan rendeletet annulálták, melyek katona személyeket és a haderőt érintették, és amelyeket addig még nem helyeztek hatályon kívül.⁶⁷ Augusztus 19-én a büntető törvénykezés kapcsán rendeletben rögzítették, hogy a „fegyveres alakulatokhoz tartozó egyének (ügynevezett vörös

⁶² Uo. 88. o.

⁶³ A hadügyminiszter 1919. évi 14271/el. 12. számú körrendelete, a bírósági tárgyalások felfüggesztéséről, in *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1919/49. szám, 187. o.

⁶⁴ A Magyar Népköztársaság kormányának 1919. évi 5. számú rendelete a bíróságok és államügyészségek működésének visszaállításáról, MRT, Budapest, 1919, 622. o.

⁶⁵ A hadügyminiszter 1919. évi 156489/12. számú körrendelete, a katonai bíróságok átszervezéséről, in *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1919/49. szám, 187. o.

⁶⁶ KELEMEN: i. m. (2017) 187. o.

⁶⁷ A hadügyminiszter 1919. évi 14333/el. 7. számú körrendelete, rendeletek hatályon kívül helyezése, in *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1919/52. szám, 197. o.

katonák, vörös örök stb.) részéről a rendes bíróságok és államügyészségek működésének szünetelése alatt elkövetett bűncselekmények elbírálása... a polgári büntető bíróságok hatásköréhez tartozik.”⁶⁸ Ez alól kivételt képezett az az eset, ha ezen egyének rendes bíróságok és államügyészségek működésének megszűntekor tényleges katonáknak voltak tekintendők, ha ebbeli minőségük a bűnvádi eljárás megindításakor még fennállt.⁶⁹ A rendelet semmisnek nyilvánította az előző korszak katonai fórumainak ítélezését és kimondta, hogy „mindazokat a bűnügyeket, amelyeket a rendes bíróságok és államügyészségek működésének szünetelése alatt tettek folyamatba, úgy kell tekinteni, mintha a feljelentés vagy indítvány a jelen rendelet életbelépésének napján érkezett volna az államügyészséghez.”⁷⁰

Augusztus 28-án megjelent a katonai bíraskodás szabályozásáról szóló körrendeletet, melyben kimondták, hogy a katonai bíróságok a Magyar Köztársaság nevében ítéleznek. A rendelet minden olyan eljárást, ítéletet és más határozatot érvénytelennek nyilvánított, amelyet a rendes katonai bíróságok és vádhatóságok működésének szünetelése alatt működött bármiféle katonai igazságszolgáltatási szerv, illetve szervezet foganatosított. Az olyan bűnügyeket, amelyekben az eljárás a „rendes szervek szünetelése” alatt indult meg, úgy kell tekinteni, mintha a feljelentés a rendelet életbelépésének napján érkezett volna be. Azok a határidők, amelyek 1919. március 20. előtt megkezdődtek, de még nem jártak le, a rendelet hatálybalépését követő napon újratekintendők, az elévülés, valamint a jogok érvényesítése tekintetében megszabott határidőkbe pedig nem számított be az az idő, a mely alatt a rendes igazságszolgáltatási hatóságok működése szünetelt.

⁶⁸ A magyar kormány 1919. évi 4.038. M. E. számú rendelete, a törvénykezés ideiglenes szabályozásáról, MRT., Budapest, 1919, 647-651. o, 17. § (1).

⁶⁹ Uo. 17. § (2).

⁷⁰ Uo. 10. §.

A szabadságvesztés büntetésekkel kapcsolatban kimondták, hogy „Azokat a szabadságvesztés büntetéseket, a melyeknek végrehajtása a rendes katonai bíróságok és vádhatóságok működésének megszűnése után mellőztetett, elhalasztott vagy félbeszakított, ha az elítélt szabadlábbon maradása a közrendet vagy a közbiztonságot veszélyeztetné, avagy katonai szolgálati szempontból megengedhetetlennek mutatkozik, haladéktalanul végre kell hajtani.”⁷¹

A felsorolt jogszabályokkal sikerült átvészelni az átmeneti állapotot, Horthy kormányzóvá választását követően pedig lehetőség nyílt a további szabályozásra. 1921-ben megjelent a Magyar Királyi Honvédségről szóló törvénycikk, amely „azon túl, hogy a békeszerződésben foglaltak szerint újraszabályozta a magyar honvédség szervezeti felépítését, rendelkezéseket tartalmazott a katonai bíraskodásról és fenytő hatalomról is.”⁷² Amint már említésre került, a korábbi eljárási kódexek nem határozták meg a tényleges katonai egyén fogalmát. Ezt a hiányosságot az 1921. évi törvénycikk pótolta, ugyanis egyrészt meghatározta a tényleges katonai egyén fogalmát, másrészt azt is kimondta, hogy „A tényleges katonai egyének a katonai büntető és fegyelmi szabályok alatt állanak...A tényleges katonai egyének ellen való eljárás a katonai bíróságokat és a katonai fegyelmi hatóságokat illeti meg.”⁷³

A trianoni békeszerződés megkötése miatt a szabályozás tekintetében változtatásokra volt szükség, ugyanis a HKbp. rendelkezéseit a békediktátumban foglaltakhoz kellett igazítani. Ezzel kapcsolatban az első lépés az 1925. évi XIII. törvénycikk

⁷¹ A hadügyminiszter 1919. évi 156676/12. számú körrendelete, a katonai bíraskodás szabályozásáról, in *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1919/54. szám, 204-205. o.

⁷² FARKAS GYÖNGYI (szerk.): *A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium* 1802-1991, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, 2003, 274. o.

⁷³ A m. kir. honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvénycikk, 24-25. §.

megalkotása volt, mely megszüntette a dandárbíróságokat, hatályon kívül helyezte az ezek személyi állományára és eljárására vonatkozó szabályokat, a hadosztálybírószágot pedig honvéd törvényszékké nevezte át.⁷⁴ Kimondta, hogy „A katonai bíraskodást első fokon kizárólag a honvéd törvényszékek gyakorolják.”⁷⁵ Az így módosított szervezet egészen 1946-ig fennállt.⁷⁶

Amint az előző alfejezetben kifejtettem, 1930-ban az anyagi jog területén jelentős fordulópontra következett be, ugyanis megalkotásra került a KtBtk. Az ehhez történő igazodás érdekében az eljárásjog területén is szükséges volt néhány változtatás, melyeket részben a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. törvénycikk (továbbiakban: Élt.), részben pedig a m. kir. honvédelmi miniszternek és a m. kir. igazságügyminiszternek az Élt. végrehajtásáról szóló 1930. évi 13041. enl. H. M. 13. számú rendelete tartalmazott. Az Élt.-ben foglalt módosítások közé tartozott, hogy innentől a honvéd vegyes-dandárparancsnok, valamint a honvédség főparancsnoka gyakorolhatták az illetékes parancsnok jogait, katonai titokra elkövetett hűtlenség büntette vagy vétsége esetén azonban csak a honvédség főparancsnoka járhatott el.⁷⁷ Fegyelmi jogkör gyakorlására csak a hat hónapot meg nem haladó szabadságvesztés büntetések esetében kerülhetett sor,⁷⁸ rögtönítélő eljárás pedig csak akkor volt elrendelhető, „ha a megzavart fegyelem helyreállítása elrettentő példaadást tesz

⁷⁴ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 129. o.

⁷⁵ A honvédség igazságügyi szervezetének módosításáról szóló 1925. évi XIII. törvénycikk, 1-2. §.

⁷⁶ KELEMEN ROLAND: A katonai büntető igazságszolgáltatás szervezete az első katonai bünvádi perrendtartás és annak módosításai tükrében, in *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2013/1. szám, 130. o.

⁷⁷ A katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. törvénycikk (továbbiakban: Élt.) 9. §.

⁷⁸ Uo. 4. §.

szükségessé” meghatározott büntettek esetében.⁷⁹ Az Élt. továbbá az illetékes miniszternek biztosította azt a jogot, hogy az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése érdekében rendeleti úton szabályozza a hadrakelt seregek tekintetében történő ítélkezést, amelynek során – a HKbp.-ben foglalt alapelvek figyelembevételével – a katonai perrendtartás szabályaitól eltérő rendelkezéseket is meghatározhatott.⁸⁰ Érdeemes előre megjegyezni, hogy ez utóbbi felhatalmazás kiemelkedő jelentőséggel bírt a Honvéd Vezérkar Főnökének különbírósága szempontjából.

Lényeges továbbá, hogy 1930-ban új szolgálati szabályzatot is kibocsátottak, mely a fegyelmi fenytő hatalom tekintetében rögzítette, hogy harmadszori visszaesés esetében mindenképpen bűnvádi eljárást kellett kezdeményezni, valamint úgy rendelkezett, hogy fiatalkorúak esetében vétség elkövetésekor mindig fennállt a fegyelmi eljárás lehetősége. A szolgálati szabályzat immár a hadrakelt seregre vonatkozó szabályokat is tartalmazta, valamint kiegészült azon fegyelmi fenytő szabályokkal, amelyeket a honvédség igazságügyi szervei alkalmazhattak.⁸¹

A következő nagy lépés a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk (továbbiakban: Htv.) megalkotása volt,⁸² mely a kivételes jogrend bevezetésére vonatkozó szabályok keretében kimondta, hogy a minisztérium a kivételes hatalom ideje alatt a tételes jogszabályi felsorolásban nem szereplő rendkívüli intézkedéseket is meghozhat, amennyiben annak késedelme veszéllyel járna. Ezt a törvény az alábbiak szerint fogalmazta meg: „Ha a késedelemben veszély van, a minisztérium kivételes hatalom ideje alatt az alábbi §-okban foglalt felhatalmazások körén

⁷⁹ Uo. 42. §.

⁸⁰ Uo. 50. §.

⁸¹ Szolgálati szabályzat a m. kir. honvédség számára – első rész, Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 1931, 73-75. §.

⁸² Ennek jelentőségét lásd bővebben: FARKAS ÁDÁM – KÁDÁR PÁL: A különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozásai, in FARKAS ÁDÁM – KÁDÁR PÁL (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 279-282. o.

túlmenően is megtehet rendelettel minden olyan közigazgatási, magánjogi, eljárási és a törvényhozás hatáskörébe tartozó egyéb intézkedést, amely a rendkívüli viszonyok által előidézett helyzetben a honvédelem érdekében elkerülhetetlenül szükséges s evégből a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket állapíthat meg.”⁸³

Mindazonáltal a jogszabály e tekintetben minimális korlátozásokat is tartalmazott, kimondta ugyanis, hogy „A (2) bekezdésben foglalt felhatalmazás alapján az állami főhatalom szervezetét és működését érintő, a törvényhatósági és községi önkormányzat rendszerét módosító vagy megszüntető rendelkezéseket kibocsátani, továbbá az egyébként fennálló törvényi felhatalmazásokon túlmenően anyagi büntetőjogi szabályokat megállapítani nem lehet.”⁸⁴, valamint, hogy „A (2) bekezdés alapján kibocsátott rendeleteket haladéktalanul be kell mutatni az alábbi rendelkezések értelmében az országgyűlés mindkét Házából alakítandó országos bizottságnak, amelynek összehívása iránt elnökei nyolc napon belül intézkednek.”⁸⁵

Első pillantásra a minisztériumnak adott felhatalmazás aggályosnak tűnhet, hiszen ahogy arra Vargyai Gyula is rámutatott, e rendelkezés lehetővé tette, hogy „a kormány magán a kivételes hatalmon is túllépjen, kivételessé tegye a kivételes hatalmat.”⁸⁶ A Htv. honvédelmi miniszteri indokolása azonban felfedi a felhatalmazás indokoltságát, melynek alapját a korábbi törvény taxatív felsorolása és a kormány ebből adódó korlátozott reagálási lehetőségei képezik.⁸⁷ A Htv. ugyanis „...a kivételes hatalom igénybevételét nem szorítja pusztán a részletesen felsorolt egyes különleges felhatalmazások keretei közé, hanem ezeken túlmenően

⁸³ A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk, 141. § (2) bekezdés.

⁸⁴ Uo. 141. § (3) bekezdés.

⁸⁵ Uo. 141. § (4) bekezdés.

⁸⁶ VARGYAI GYULA: *Sisak és cylinder*, Kozmosz Könyvek, Budapest, 1984, 37.

O.

⁸⁷ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 134. o.

általánosságban is felhatalmazást ad a minisztériumnak rendkívüli intézkedésekre, ha a késedelem veszéllyel járna.”⁸⁸ Ez az indokolás bizonyos szempontból – a kivételes hatalom „kivételes”, azaz a „normál jogrendtől eltérő”⁸⁹ jellegére tekintettel – meg is állja a helyét, azonban a jelentősebb korlátok hiánya – amint a Honvéd Vezérkar Főnökének különbírósága esetében látni fogjuk – visszaélésekre is alapot szolgáltatott.

A Htv.-ben foglalt felhatalmazás alapján rendelte el gróf Teleki Pál a kivételes hatalom alkalmazását 1939. szeptember 1-jén.⁹⁰ A második világháború folyamán főként a hadrakelt seregre vonatkozó rendelkezések megalkotására került sor, ugyanis az Élt. – a minisztérium eltérő rendelkezése hiányában – a katonai büntetőbíráskodásban a HKbp. hadrakelt seregre vonatkozó szabályait rendelte alkalmazni.⁹¹

1941. június 30-án rendelet jelent meg a rögtönbíráskodás kiterjesztéséről és kihirdetésének elrendeléséről. Ez a statáriális bíráskodást kiterjesztette a fелsęgsęrtęs, a hętlenség, a lázadás büntettęre is, ideęrtve a fęlsęgsęrtęs és lázadás elķövetęsęre létrejķt szķvetsęget és azok elķövetęsęre valķ fęlhívást is.⁹² Ezt ķvetķen a hķborķ elķrehaladtķval męg inkább fęlmerķt a hadrakelt seregre vonatkozó szabķlyok egyszerķsķtęsének és az elķrķasok gyorsķtķsķnak az ķgęnye, eķzķrt megsķzķletett a m. kir. miniszķtęrium 2.750/1941. M. E. szķmķ rendeletę, a hadrakelt seregbeli bķnvķdi elķrķas gyorsķtķsķrķl és egyszerķsķtęsęrķl.

⁸⁸ Bartha Károly honvédelmi miniszter indokolása a honvédelemrķl szķlķ tķrvęnyjavaslathoz, in *Fęlsķhķzi iromķnyok*, 1935, IX. kķtet, 183.o.

⁸⁹ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 135. o.

⁹⁰ A m. kir. miniszķtęrium 1939. ęvi 8.100. M. E. szķmķ rendeletę, hķborķ idejęre, vagy az orszķgot ķzvetlenķl fęnyegętķ hķborķs veszęly esetęre megķllapķtott ķvęteles hatalom hatķlyba lępęsęrķl, MRT., Budapest, 1939, 1266-1267. o.

⁹¹ Élt. 50. §.

⁹² A m. kir. miniszķtęrium 1941. ęvi 4.870. M. E. szķmķ rendeletę, a rķgtķnbķrķskodķs kķterjesztęsęrķl és kihirdetęsének elrendelęsęrķl, MRT, Budapest, 1941, 1841-1843. o.

A rendelet egyrészt kiterjesztette az illetékes parancsnok jogkörét, ugyanis immár a hat hónapot meghaladó szabadságvesztések esetén is lehetősége volt fenyítést alkalmazni, ha úgy ítélte meg, hogy hat hónapnál súlyosabb büntetést nem lehetne kiszabni. Változtak a büntető eljárás szabályai is, egyrészt azáltal, hogy a büntető indítvány terhelttel való közlését követően egy nap kihagyása után kerülhetett sor a főtárgyalásra, ha csak a terhelt erről nem mondott le. Másrészt a haditörvényszékek összetétele is változott, vétség vagy kihágás esetén egy hadbíró járt el, míg büntett esetében a hadbíró mellett két katonaállományú tiszt is részt vett az ítékezésben.⁹³

Bizonyos feltételek fennállása esetén a rendelet arra is lehetőséget adott, hogy a nyomozó eljárást és a büntető indítványt mellőzzék. Ehhez tettenérésre vagy beismerő vallomásra volt szükség, továbbá arra, hogy a bűncselekmény legfeljebb tízévi szabadságvesztéssel legyen büntetendő. Szükséges volt, hogy a vádlott ne legyen tiszt, valamint, hogy a tényvázlat bírósághoz érkezését követően nyolc napon belül a vádlott haditörvényszék elé állítható legyen, az eljárást pedig nyolc napon belül be is kellett fejezni. Ha ez nem sikerült, akkor a különleges eljárás helyett a normál szabályok szerint kellett lefolytatni az eljárást. Ezen kívül a rendelet tartalmazott egy másik különleges eljárást is. Öt évnél nem súlyosabb büntetés esetén, ha a vádlott nem tiszt vagy hadifogoly tiszt volt és a főtárgyaláson beismerő vallomást tett, akkor a rendelet lehetőséget adott a főtárgyalási jegyzőkönyv mellőzésére és az ítélet egyszerűsítésére. Ebben az esetben jegyzőkönyv készítése nem volt szükséges a főtárgyaláson, az ítéletnek pedig csupán a vádlott vallomását kellett tartalmaznia.⁹⁴

⁹³ A m. kir. minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. számú rendelete, a hadrakelt seregbeli bűnvádi eljárás gyorsításáról és egyszerűsítéséről, MRT., Budapest, 1941, 1008. o.

⁹⁴ Uo.

1942-ben további rendelet született, mely az ítélet kihirdetését módosította oly módon, hogy amennyiben az ítélet halálbüntetés volt, akkor véleményt kellett adni arra nézve, hogy a vádlott méltó-e kegyelemre, valamint azt meg is kellett indokolni. A kegyelem kérdéséről ezután az illetékes parancsnok döntött.⁹⁵

Ezt követően 1944. március 29-én, az ekkor már szuverenitását elvesztett állam kormánya, a Sztójay-kabinet két rendeletet is kiadott. Az egyik a m. kir. minisztérium 1944. évi 1.410. M.E. számú rendelete, amely a 4.850/1941.M. E. számú rendeletet, azaz a hadrakelt sereg számára szóló eljárási szabályokat módosította. Ebben elrendelték, hogy „... a hátszágban állomásozó mozgósított seregtesteknél – még ha nem is tartoznak a hadrakelt seregekhez – a honvéd katonai bűnvádi perrendtartásról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikknek a hadrakelt seregeknél követendő bűnvádi eljárására vonatkozó szabályait kell alkalmazni.”⁹⁶

A másik rendelet egyrészt módosította az illetékes parancsnokok körét, másrészt pedig az érintett számára biztosította azt a jogot, hogy az illetékes parancsnok fegyelmi határozata ellen panasszal forduljon a honvédelmi miniszterhez. A rendelet továbbá módosította a haditörvényszékek összetételét oly módon, hogy főszabály szerint háromtagú haditörvényszék járt el, azonban vétség, kihágás vagy öt évnél nem súlyosabban büntetendő büntett esetén egyesbíró végezte az ítélezést. Különleges eljárás esetén az eljárás maximális tartama immár nem nyolc nap, hanem tizennégy

⁹⁵ A m. kir. minisztérium 1942. évi 1.160. M. E. számú rendelete, a „honvédség katonai bűnvádi perrendtartásának a honvédségi védőkre vonatkozó egyes rendelkezéseiről, MRT., Budapest, 1942, 665-666. o.

⁹⁶ A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.410. M.E. számú rendelete, a 4.850/1941.M. E. számú rendeletnek a hadrakelt sereg számára szóló eljárási szabályok alkalmazására vonatkozó rendelkezése módosításáról 1. §, MRT., Budapest, 1944, 363. o.

nap lett, a hadrakelt seregek mellett működő bíróságok elnevezése pedig innentől tábori ítélőbíróságra változott.⁹⁷

1945 márciusában rendeletet bocsátottak ki az illetékes parancsnoki jogok gyakorlásának ideiglenes szabályozása tárgyában is.⁹⁸ 1945 augusztusában hatályon kívül helyezték a fegyverhasználati jogot,⁹⁹ továbbá újraszabályozták a haditörvényszékek megalakítását.¹⁰⁰

Ezekon felül a rendeletek nagy része a statáriális bíráskodással foglalkozott. A 389/1945. M. E. számú rendelet szolt a honvéd büntetőbíráskodás területén rögtönbíráskodás elrendeléséről,¹⁰¹ melyet 1945 július 1-től részlegesen megszüntettek ugyan,¹⁰² azonban október 15-én meghatározott bűncselekményekre nézve ismét elrendeltek.¹⁰³

Mindezek a lépések leginkább azt a célt szolgáltak, hogy a katonai büntetőjogot az új államhatalomhoz igazítsák. Ebből fakadóan az is megállapítható, hogy a rendelkezések nem vitték előre a katonai büntető eljárási jogot, inkább egyfajta stagnálást

⁹⁷ A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.420. M. E. számú rendelete, a hadrakelt seregnél követendő bűnvádi eljárás szabályairól es a háború idejére szóló egyéb büntetőjogi rendelkezésekről 4. §, MRT, Budapest, 1944, 363-391. o.

⁹⁸ A honvédelmi miniszter 1945. évi 20.151. H. M. Eln. számú rendelete az illetékes parancsnoki jogok gyakorlásának ideiglenes szabályozásáról, MRT, Budapest, 1945, 292. o.

⁹⁹ Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 5.480. M. E. számú rendelete a tisztí becsület védelmére szolgáló fegyverhasználati jog megszüntetéséről, MRT, Budapest, 1945, 604. o.

¹⁰⁰ Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 7.290. M. E. számú rendelete: a haditörvényszékek megalakítása és az ezzel kapcsolatban szükséges rendelkezések, MRT, Budapest, 1945, 645. o.

¹⁰¹ Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 389. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás alá tartozó bűncselekményeknek a honvéd büntetőbíráskodás területén való kihirdetéséről, MRT, Budapest, 1945, 54. o.

¹⁰² Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 3.900. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodásnak a honvéd büntetőbíráskodás területén való részleges megszüntetéséről, MRT, Budapest, 1945, 198. o.

¹⁰³ Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 389. M. E. számú rendelete.

jelentettek. Ennek a stagnálásnak csak 1948-ban vetettek véget új jogszabályok megalkotásával.¹⁰⁴

A továbbiakban e fejezet tárgyát képező, a dualizmus korától 1945-ig felvázolt fejlődési ívbe kell beillesztenünk a Tanácsköztársaság időszakát, illetve a Honvéd Vezérkar Főnökének különbíráóságát, ugyanis ezen speciális intézmények az eddig részletezett értékektől, lefektetett szabályoktól jelentettek eltérést, mind az anyagi, mind az eljárási jog területén.

¹⁰⁴ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 44-47. o.

III. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI BÜNTETŐJOGA

1. TÖRTÉNETI VONATKOZÁSOK

Az első világháború végéhez közeledve Magyarország óriási problémákkal küzdött. 1918 júniusára a Monarchia gazdasági és katonai erőforrásai szinte teljesen kimerültek.¹⁰⁵ Az ország és lakossága az emberveszteség, a termelés visszaesése, a hátszág kimerülése miatt, illetve az ezek következtében elszenvedett katonai vereségeknek, valamint az éhínségnek köszönhetően teljesen reményvesztetté vált.¹⁰⁶ Az elit és a szegényebb rétegek között egyre nőtt a társadalmi radikalizmus, nemzetiségi problémák tagolták szét a lakosságot. Ezek eredményeképpen 1918 januárjától országszerte feszültség és elégedetlenség volt érezhető, mely tetőpontját az 1918 június végén kirobbanó sztrájk formájában érte el.¹⁰⁷

1918. október 23-án, hosszas politikai huzavona után a Monarchia utolsó kormánya, a Wekerle-kormány lemondott, a Polgári Radikális Párt, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, valamint a Függetlenségi és 48-as Párt vezetői pedig még aznap éjjel megalakították a Magyar Nemzeti Tanácsot, melynek elnökévé Károlyi Mihályt választották. Károlyi széleskörű támogatottságra tett szert, azonban ennek ellenére október 29-én József főherceg Hadik Jánost bízta meg kormányalakítással, mely a lakosság körében általános elégedetlenséget és tüntetéseket eredményezett. Október végén kitört az őszirózsás forradalom,¹⁰⁸ s

¹⁰⁵ SIKLÓS ANDRÁS: *Magyarország 1918/1919*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978, 29. o.

¹⁰⁶ APOR: i. m. 12. o.

¹⁰⁷ SIKLÓS: i. m. 35. o.

¹⁰⁸ ROMSICS: i. m. 291-292. o.

az események hatására József főherceg végül Károlyi Mihályt nevezte ki miniszterelnökké.¹⁰⁹

Károlyi azonnal megkezdte a kormányalakítást és a rend helyreállítását. Ez utóbbi azonban korántsem volt egyszerű feladat, ugyanis a fővárosi forradalom utóhatásaként az egész országot felfokozott hangulat jellemezte, mely leginkább a köztársasági államforma egyre erősödő követelésében nyilvánult meg.¹¹⁰ November 1-jén a kormány úgy döntött, hogy az államforma kérdéséről hat héten belül a megalakuló alkotmányozó nemzetgyűlés fog dönteni. A nemzetközi események – különösen a németországi és az ausztriai köztársaság kikiáltásának – hatására azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a döntés nem várthat magára ilyen sokáig.¹¹¹

November 13-án ezért küldöttség utazott Ausztriába IV. Károlyhoz, aki ezen a napon az eckartsauai nyilatkozattal lemondott a magyar államügyekben való részvételtől. Ezt követően november 16-án, a képviselőház és a főrendiház feloszlását követően kikiáltották a Népköztársaságot.¹¹² Ezzel az ország belső helyzete rendeződni látszott. A kezdeti optimista elképzeléseket azonban hamar szétzúzta a valóság, ugyanis a kormány képtelen volt úrrá lenni az országot sújtó nehézségeken. Súlyos gondokat okozott a nyersanyaghiány, a jegyrendszer működésképtelensége és az ehhez kapcsolódó ellátási problémák, a munkanélküliség növekedése, a nemzetiségekkel kapcsolatos konfliktusok és a gyorsuló infláció. Ezen problémák megoldatlansága miatt a kormányt egyre több

¹⁰⁹ LIPTAI ERVIN: *A magyar Tanácsköztársaság*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1979, 6-23. o.

¹¹⁰ SALAMON KONRÁD: *Az őszirózsás forradalomról és az első köztársaságról*, Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2012, 30-33. o.

¹¹¹ SIKLÓS: *i. m.* 131-132. o.

¹¹² A köztársaság államformáját kijelentő határozat az 1918. évi I. számú néphatározat volt, mely kimondta az államhatalom Károlyi-kormányra történő átruházását, valamint utasítást adott néptörvények megalkotására. A Magyar Nemzeti Tanács határozata a független Népköztársaság megalakításáról, 1918. november 16., in ROMSICS IGNÁC (szerk.): *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914-1999*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 69. o.

támadás érte, támogatóinak száma egyre csökkent. Januárra olyan válságossá vált a helyzet, hogy a Károlyi-kormány az átalakulás mellett döntött. Károlyi ideiglenes köztársasági elnök lett, a miniszterelnöki teendőket pedig innentől Berinkey Dénes látta el.¹¹³

Ez azonban nem jelentett megnyugvást, sőt, a kormányellenes hangulat egyre fokozódott. Ezen időszakban több ellenzéki párt is alakult, melyek közül kiemelkedett a Kun Béla által vezetett Kommunisták Magyarországi Pártja. A szervezet a kapitalizmus megdöntését, egyenlőséget, jobb életszínvonalat, a kizsákmányolás megszüntetését ígerte. Mivel a párt népszerűsége óriási mértékben növekedett, a kormány ellenlépésre szánta el magát. Ennek megvalósítására 1919. február 20-án nyílt lehetőség, miután a Népszava előtt szervezett munkanélküli-tüntetés lövöldözésbe torkollott. A kormány a kommunistákat tette felelőssé az események alakulásáért és Kun Bélával együtt 32 kommunista vezetőt letartóztatott. Ám mielőtt a helyzet a kormány elvárásainak megfelelően rendeződhetett volna, fordulópont következett be. A vezetőség ugyanis március 20-án kézhez kapta a Vix-jegyzéket, mely a párizsi békekonferencia alkalmával hozott határozatot tartalmazta.¹¹⁴

Az ebben közölt katonai határokat és feltételeket – egy semleges zóna létrehozása a román és magyar hadsereg között, valamint e terület 10 nap alatti kiürítése, az ott lévő hadianyag, gazdasági-, és vasúti anyag hátrahagyása mellett – Károlyi elfogadhatatlannak és teljesíthetetlennek tartotta.¹¹⁵ Ezért március 21-én visszautasította a jegyzéket, a minisztertanáccsal egyetértésben határozott a kormány lemondásáról, s egy

¹¹³ SIKLÓS: i. m. 146-208. o.

¹¹⁴ ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*, Budapest, 2002, Osiris Kiadó, 117-123. o.

¹¹⁵ HAJDU TIBOR: *Március huszonegyediké*, Budapest, 1979, Kossuth Könyvkiadó, 54-55. o.

szociáldemokrata politikusokból álló kormányt kívánt kinevezni.¹¹⁶ Azonban a kormány túlzottan liberális – s ezzel együtt érezhetően sikertelen – politikája következtében a szociáldemokrata pártban is a baloldali érzületű politikusok kerültek többségbe.

Ennek köszönhetően március 21-én, délután a szociáldemokraták megegyeztek kommunistákkal a hatalom közös átvételéről.¹¹⁷ A megállapodásban kimondták, hogy közös pártot hoznak létre Magyar Szocialista Párt néven.¹¹⁸ Miután mindkét fél aláírta a megállapodást, a szociáldemokraták intézkedtek a kommunista vezetők szabadon bocsátása felől is.¹¹⁹ Az eseménysor végén a közös párt szerezte meg a hatalmat, amely kikiáltotta a Tanácsköztársaságot, ezzel létrehozva a proletárdiktatúrát.

A fővárosban a hatalomátvétel mindössze néhány óra alatt lezajlott,¹²⁰ s az események a következő napokban is gyorsan követték egymást. Március 22-én Mindenkihez címmel kiáltvány jelent meg, melyben az újdonsült vezetők kinyilvánították Oroszországgal való szövetségüket és felvázolták megvalósítandó programjukat, elérendő céljaikat.¹²¹ A dokumentum szerint: „Magyarország proletársága a mai nappal a maga kezébe vesz minden hatalmat. (...) a történelmi szükség parancsára teljes egyesülését mondotta ki a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja. E két párt helyett egyetlen proletárpárt fogadja magába ezután az ország minden dolgozó férfiát és asszonyát: a Magyarországi Szocialista Párt. (...) Magyarország Tanácsköztársasággá alakul. (...) Kijelenti teljes

¹¹⁶ ROMSICS: *i. m.* (2002) 117-123. o.

¹¹⁷ GERENCSÉR MIKLÓS: *Vörös könyv 1919*, Antológia Kiadó, Lakitelek, 1993, 7, 11-14. o.

¹¹⁸ HAJDU TIBOR: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969, 35. o.

¹¹⁹ BENTSUR, EYTAN: *Láng Európa szívében – Kun Béla hatalmának 133 napja – Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság története*, K.u.K. Kiadó, Budapest, 2010, 109-113. o.

¹²⁰ Uo. 113-119. o.

¹²¹ BALOGH SÁNDOR (szerk.): *Magyarország története 1918-1975*, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1986, 30. o.

eszmei és lelki közösségét az orosz szovjet kormánnyal, fegyveres szövetséget ajánl Oroszország proletárjainak. (...) Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a Magyar Tanácsköztársaság!”¹²²

A kiáltványban szerepelt továbbá, hogy a kormányhatalom birtokosa innentől a Forradalmi Kormányzótanács (továbbiakban: FKT.). E szerv a proletárdiktatúra teljhatalmú kormányaként, a végrehajtó hatalom csúcsaként működött, tagjai a népbiztosok voltak. Elnöke Garbai Sándor, külügyi népbiztosa – és egyben a forradalom tényleges vezetője – Kun Béla lett.¹²³

Az új hatalomnak azonnal vezetnie, kormányoznia kellett az országot, melynek elsődleges eszköze a jogszabályalkotás volt. Ennek köszönhetően a Forradalmi Kormányzótanács a hatalom átvételét követően rögtön rendeletek kibocsátásába kezdett.¹²⁴ Az első három rendelet a statáriumról,¹²⁵ a szesztilalomról¹²⁶ és a fegyverviselésről szóló rendelet volt.¹²⁷ A későbbiekben a FKT. rendeletek százait adta ki, melyek azt a célt szolgálták, hogy megszüntessék az előző időszak maradványait és lefektessék az új rendszer alapjait, mely gyakorlatilag „egyértelmű szembefordulást jelentett csaknem minden magyar történelmi és politikai hagyománnyal.”¹²⁸ Ennek megfelelően az említett rendeletekkel az élet szinte minden területét átalakították.

A „reformtörekvések” kiterjedtek többek között az oktatásra,¹²⁹ a kulturális és tudományos életre,¹³⁰ a sajtóra,¹³¹ a

¹²² Mindenkihez! in *Budapesti Közlöny*, 1919/69. szám, 54. o.

¹²³ ROMSICS: i. m. (2002) 124. o.

¹²⁴ SÁRLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969, 63-67. o.

¹²⁵ A Forradalmi Kormányzótanács I. számú rendelete: Statárium, in *Budapesti Közlöny*, 1919/69. szám, 222. o.

¹²⁶ A Forradalmi Kormányzótanács II. számú rendelete: Tilos szeszes italokat árulni és fogyasztani, in *Budapesti Közlöny*, 1919/69. szám, 137. o.

¹²⁷ A Forradalmi Kormányzótanács III. számú rendelete: Fegyverviselési tilalom, in *Budapesti Közlöny*, 1919/69. szám, 138. o.

¹²⁸ B. MÜLLER: i. m. 13. o.

¹²⁹ LIPTAI: i. m. 194-199. o.

¹³⁰ GERENCSÉR: i. m. 27. o.

közigazgatásra, és a választási rendszerre. „Az új hatalom az államélet, a gazdaság, a társadalom és a kultúra terén egyaránt gyors és mélyreható, a hagyományokkal szinte minden téren szakító átalakulást kezdeményezett.”¹³² Az átalakítások keretében nagymértékű államosítás indult meg, mely magában foglalta az ipar, a mezőgazdaság, a kereskedelem, a pénzügyintézetek, a szállodák, a színházak, a múzeumok, a mozik, a gyógyszertárak, és mindenekelőtt a nagybirtokok szocializálását.¹³³

Az életkörülmények javítására elrendelték a kisemberek zálogtárgyainak visszaadását,¹³⁴ kiadták a lakásrekvirálási rendeletet,¹³⁵ kiépítették a munkások betegségi és baleseti biztosításának rendszerét,¹³⁶ leszállították a lakásbéreket,¹³⁷ továbbá rendeletet alkottak a gyermekek testi és lelki védelméről.¹³⁸

Külön figyelmet érdemelnek az igazságszolgáltatás terén megvalósított változtatások, melyek a tanács hatalom első lépései között valósultak meg. A régi bíróságok peres tevékenységét már március 22-án felfüggesztették, kimondva, hogy a március 23. utáni időpontra kitűzött tárgyalások és határozathirdetések valamennyi bíróságnál, polgári és büntető eljárásban is elhalasztásra kerülnek. Ezen kívül március 25-én a személyi állomány tekintetében is intézkedésekre került sor. A VIII. számú

¹³¹ FARKAS JÓZSEF: *A magyar Tanácsköztársaság sajtója*, Budapest, 1969, Tankönyvkiadó, 3-4, 25-27, 30, 51-52. o.

¹³² ROMSICS: *i. m.* (2018) 303. o.

¹³³ Uo. 141-154. o.

¹³⁴ A Forradalmi Kormányzótanács XXXII. sz. rendelete: A zálogtárgyak visszaadása, in *Tanácsköztársaság*, 1919/8. szám, 267. o.

¹³⁵ A Forradalmi Kormányzótanács XV/b K. T. E. sz. rendelete: A lakásrekvirálási rendelet, in *Tanácsköztársaság*, 1919/5. szám, 138. o.

¹³⁶ A Forradalmi Kormányzótanács XXI. K. T. E. sz. rendelete: Munkások betegségi és baleseti biztosításának kiépítése, in *Tanácsköztársaság*, 1919/5. szám, 337. o.

¹³⁷ A Forradalmi Kormányzótanács XVII. K. T. E. sz. rendelete: A lakásbérek leszállítása, in *Tanácsköztársaság*, 1919/5. szám, 141. o.

¹³⁸ A Forradalmi Kormányzótanács LXXI. sz. rendelete: A gyermekek testi és lelki védelme, in *Tanácsköztársaság*, 1919/28. szám, 166. o.

rendelet a kinevezésekkel és elbocsátásokkal kapcsolatos jogokat az igazságügyi népbiztos kezébe adta, mely a bírák egyenkénti felfüggesztését és eltávolítását tette lehetővé.¹³⁹

A felszámolással párhuzamosan megkezdődött az új szervezetrendszer kiépítésére, melynek alapját a forradalmi törvényszékek, s azok fellebbviteli fóruma, az Országos Forradalmi Főtörvényszék képezték. E szervek felállítására a március 23-án kiadott, IV. számú rendelet nyújtott lehetőséget, melynek értelmében a törvényszékek tagjait a FKT nevezte ki. Májustól azonban e tekintetben változás következett be, ugyanis innentől a megyei munkás-, katona- és földművestanácsok választották a törvényszékek tagjait, míg a fővárosban e feladat a központi tanács intézőbizottságát illette meg.¹⁴⁰

A forradalmi törvényszékek hatáskörét az alapító rendelet értelmében a FKT rendelettel határozta meg. A Kormányzótanács rögtön az I. számú rendeletében, a statáriumról szólóan kimondta, hogy „Mindenki, aki a Tanácsköztársaság parancsainak fegyveresen ellenszegül, vagy a Tanácsköztársaság ellen felkelést szít, halállal büntetendő. Mindenki, aki rabol vagy fosztogat, halállal büntetendő. A bűnösök fölött forradalmi törvényszék ítél.”¹⁴¹ Az V. számú rendelet az álhírek terjesztésének büntetettét utalta a törvényszék elé, kimondva, hogy „Aki oly híreket terjeszt, amelyek a köznyugalom megzavarására alkalmasak, forradalmi törvényszék elé állítható és súlyos büntetéssel sújtható.”¹⁴² A XLII. számú rendelet pedig az önhatalmú intézkedőkre is kiterjesztette a forradalmi törvényszékek hatáskörét, hiszen úgy rendelkezett, hogy „...forradalmi törvényszék elé kell állítani mindazokat, akik

¹³⁹ NÉVAI LÁSZLÓ: A Magyar Tanácsköztársaság törvénykezési szervezete, in SÁRLÓS MÁRTON (szerk.): *A magyar tanácsköztársaság állama és joga*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959, 174-175. o.

¹⁴⁰ Uo. 178. o.

¹⁴¹ A Forradalmi Kormányzótanács I. számú rendelete.

¹⁴² A Forradalmi Kormányzótanács V. számú rendelet: Álhírek terjesztése, in *Tanácsköztársaság*, 1919/1. szám, 224. o.

önhatalmúlag intézkednek oly ügyekben, amelyek a Forradalmi Kormányzótanácsnak, az egyes népbiztosságoknak vagy az alájuk rendelt hatóságoknak intézkedési körébe tartoznak.”¹⁴³

Mindezek alapján látható, hogy azon büntettek száma, melyeket a Forradalmi Kormányzótanács a törvényszékek hatáskörébe utalt, egyre nőtt. A XLV. számú rendelet már általánosan fogalmazta meg a törvényszékek hatáskörét, és azt mondta ki, hogy mindazon személy forradalmi törvényszék elé állítandó, „aki a Forradalmi Kormányzótanács vagy a népbiztosok rendeletét megszegi vagy azok ellen bármi módon vét.”¹⁴⁴ E rendelkezés értelmében a törvényszékek akár nem ellenforradalmi jellegű ügyekben is eljárhattak.

A XCIV. számú rendelet viszont csak ellenforradalmi jellegű tevékenységekre szűkítette a törvényszékek hatáskörét, ugyanis kimondta, hogy a forradalmi törvényszékek elé tartoznak mindazon bűncselekmények, „amelyek a tanácsköztársaság fennmaradását és biztonságát s általában a dolgozók uralmának forradalmi rendjét sértik vagy veszélyeztetik.”¹⁴⁵ Ugyanez a rendelet a forradalmi törvényszékek felállításának helyét is megváltoztatta. Kezdetben ugyanis szükség szerint bárhol sor kerülhetett az ítélkező fórumok felállítására, a XCIV. számú rendelettel azonban már csak megyei, valamint egyes helyeken járási székhelyeken kerülhetett erre sor.¹⁴⁶

¹⁴³ A Forradalmi Kormányzótanács XLII. számú rendelete: Forradalmi Törvényszék elé az önhatalmú intézkedőkkel, in *Tanácsköztársaság*, 1919/13. szám, 225. o.

¹⁴⁴ A Forradalmi Kormányzótanács XLV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékek hatáskörének kiterjesztése, in *Tanácsköztársaság*, 1919/13. szám, 226. o.

¹⁴⁵ Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékekről és a rögtönítélő eljárásról, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytar*, IV. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. május 22- június 9, Budapest, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, 6. §.

¹⁴⁶ HALÁSZ PÁL – KOVÁCS ISTVÁN – PESCHKA VILMOS: *A magyar Tanácsköztársaság jogalkotása*, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959, 206. o.

Az említett forradalmi törvényszékeken kívül a katonák feletti ítélkezésre külön ítélkezési fórumokat hoztak létre a forradalmi katonai törvényszékek és az Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszék formájában.¹⁴⁷

A fentebb bemutatott, az élet minden területére kiterjedő intézkedések megvalósításához a rendszernek szüksége volt helyi hatalmi szervekre, ezért április 2-án elrendelték a tanácsválasztások mielőbbi, de legkésőbb április 14-ig lezajló megtartását.¹⁴⁸ Ehhez a széleskörű választójogot a szintén április 2-án kiadott XXVI. kormányzótanácsi rendelet, azaz az ideiglenes alkotmány biztosította. A helyi tanácsválasztások megtartására végül április 7-én és 8-án került sor. Az eredmények természetesen a Forradalmi Kormányzótanács akaratának megfelelően alakultak. Az így létrejött helyi szervek legjelentősebb feladata az volt, hogy a Kormányzótanács rendeleteinek megvalósításában közreműködjenek, s ezáltal segítsék a proletárdiktatúrát.¹⁴⁹ A helyi tanácsoknak „minden kérdéssel foglalkozniuk kellett, ami helyileg felmerült. Rendészeti, gazdasági, kulturális stb. problémákkal egyaránt. Főképpen pedig biztosítaniuk kellett a közrend megtartását, fel kellett lépniük az új rendszert támadó ellenforradalmi törekvésekkel szemben (...).”¹⁵⁰ Az Ideiglenes Alkotmány értelmében „A falusi, városi, járási és megyei tanácsok kötelesek a felettes tanácsok rendeleteit végrehajtani, a területükön élő dolgozó népesség gazdasági és kulturális jólétét mindenkép előmozdítani és a területükön felmerülő összes helyi jelentős

¹⁴⁷ E szervek bemutatására, valamint a katonai büntetőeljárás részletes ismertetésére a 2.3. alfejezetben kerül majd sor.

¹⁴⁸ A Forradalmi Kormányzótanács XXVII. számú rendelete: A falusi, városi, járási, megyei és országos munkás-, katona- és földművestanácsi választások megtartásáról, in *Tanácsköztársaság*, 1919/8. szám, 86. o.

¹⁴⁹ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: i. m. 141-154. o.

¹⁵⁰ BEÉR JÁNOS: A helyi tanácsok a Magyar Tanácsköztársaságban, in SÁRLÓS MÁRTON (szerk): i. m. 124. o.

ügyekben intézkedni.”¹⁵¹ Ezen felül a tanácsoknak jelentős szerepük volt a fegyveres erők – értve ez alatt a Vörös Hadsereget és a Vörös Őrséget – utánpótlásának biztosításában, mely főként a toborzásban való közreműködést jelentette.¹⁵²

2. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI KARAKTERŰ SZERVEI¹⁵³

A proletárállam teljesen új rendszerének kialakításához rengeteg intézkedés szükségeltetett. A feladatok közül azonban kiemelkedett a fegyveres erők helyzetének rendezése, melyre – az ideológiai jellegű átszervezésen túl – azért is szükség volt, mert a Károlyi-rendszerben a kormány úgy gondolta, szükségtelen bevezetni az általános hadkötelezettséget és felállítani egy nagy létszámú, állandó fegyveres alakulatot. A hadsereg céljának kizárólag a béke és rend biztosítását tekintették, ezt pedig egy kis létszámú testülettel is megvalósíthatónak vélték. Ennek okán csökkentették a tisztikar létszámát¹⁵⁴ és a meglévő hadianyagot, személyi állományt három részre osztották: hadseregre, nemzetőrségre és polgárőrségre.¹⁵⁵ A Károlyi-kormány e két lépése jelentős hibának bizonyult, ugyanis márciusra az országot minden oldalról ellenség vette körül: keleten a román, délen a balkáni hadsereg, északon pedig a csehszlovák csapatok.¹⁵⁶ Ezek okán a Kormányzótanács

¹⁵¹ A Forradalmi Kormányzótanács XXVI. sz. rendelete: A Tanácsköztársaság Alkotmánya, in *Tanácsköztársaság*, 1919/8. szám, 80. o, 15. §.

¹⁵² BEÉR: i. m. 127. o.

¹⁵³ E fogalmat Farkas Ádám használta, értve ez alatt minden katonai rendfokozati hierarchiában, parancsuralmi vezetési rendszerben és a szervezet egészét általánosságban jellemző fegyveres jellegű működő testületeket. Lásd: FARKAS ÁDÁM: A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe és létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben, in *Hadtudomány*, 2012. évi elektronikus szám, 3-6. o. (elérhető: http://mhht.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Farkas_Adam.pdf)

¹⁵⁴ SZAKÁLY SÁNDOR: *Honvédség és tisztikar 1919-1947*, Ister Szolgáltató, Kereskedelmi és Kiadó Kft, Budapest, 2002, 9. o.

¹⁵⁵ FARKAS – KELEMEN: i. m. (2015 a)) 83-84. o.

¹⁵⁶ MÜNNICH FERENC: *A magyar Tanácsköztársaságról*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969, 73. o.

megalakulása után szinte azonnal intézkedett a fegyveres erők ügyében.

Március 25-én elrendelték a Vörös Hadsereg felállítását. A rendelet értelmében a közvetlen irányítást a Hadügyi Népbiztosság látta el, míg a legfelsőbb irányító szerepét a Forradalmi Kormányzótanács töltötte be. A rendelet a sereg céljaként és rendeltetéseként a forradalmi proletárság érdekeinek védelmét, valamint a világproletárság felszabadítását határozta meg.¹⁵⁷

A fegyelem biztosítására és a tisztikar ellenőrzésére létrehozták a katonai politikai biztosok intézményét, s ezzel egyben megszüntették a katonatanácsokat.¹⁵⁸ A politikai megbízottakat a Hadügyi Népbiztosság útján rendelték ki minden csapattesthez. Feladataik között szerepelt a hadsereg parancsnokainak ellenőrzése, a forradalmi szellem és fegyelem fenntartása, a toborzások rendjének biztosítása, a katonák jólétének garantálása, valamint felvilágosító írások és újságok kiadása a katonák számára. Ez utóbbi tevékenység a katonák politikai nevelésének része volt, melynek keretében rendszeres előadások útján igyekeztek a katonákba sulykolni a kommunista ideológiát.¹⁵⁹ A politikai nevelő munkát nagyban segítette a Közoktatásügyi Népbiztosság hadseregpropaganda ügyosztálya is.¹⁶⁰

A jogszabályi háttér megteremtése után március 30-án megkezdték a toborzást.¹⁶¹ Többnyire személyes felhívás és

¹⁵⁷ Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. számú rendelete: A Vörös Hadsereg alakításáról, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 37-39. o.

¹⁵⁸ HAJDU: *i. m.* (1969) 136-138. o.

¹⁵⁹ SZABÓ LÁSZLÓ: A szocialista hadművészet egyetemes és sajátos vonásai a magyar Vörös Hadsereg stratégiájában és taktikájában, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója, Tudományos ülészak, Budapest, 1979. március 6-7*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 338. o.

¹⁶⁰ MUCS SÁNDOR: A Vörös Hadsereg politikai arculata, politikai nevelő munka a vöröskatonák között, in KÖPECZI (szerk.): *i. m.* 360-363. o.

¹⁶¹ ROMSICS: *i. m.* (2002) 129. o.

toborzóbizottságok útján, valamint plakátok kibocsátása révén igyekeztek minél több embert rávenni a hadseregbe való belépésre.¹⁶² A seregbe hivatalosan csak szervezett munkásokat vehettek fel, gyakorlatilag azonban a sürgető problémák miatt bárki bekerült, aki alkalmas volt a katonai szolgálatra.¹⁶³ A belépés önkéntes volt, ahhoz mindössze a csapattestek bizalmi tanácsának, a szocialista pártnak, a munkás- és földművesszegények tanácsának vagy valamely szakszervezetnek az ajánlására volt szükség.¹⁶⁴

A toborzás kezdetben sikeresnek bizonyult, eleinte több ezren csatlakoztak a sereghez.¹⁶⁵ A hadseregbe belépők között eltérő foglalkozású egyének voltak megtalálhatóak, például pék, szabó, festő, tanuló.¹⁶⁶ Ráadásul köztük nem csupán magyarok szerepeltek, hanem orosz hadifoglyok, osztrák és jugoszláv önkéntesek, csehek, románok, törökök és szlovákok is.¹⁶⁷ A hadsereg egy részét tehát olyan személyek alkották, akik korábban nem vettek részt katonai kiképzésen, és semmiféle tapasztalattal nem rendelkeztek a harcok terén. Ezen személyek megfelelő kiképzésére a folyamatos harcok miatt nem volt lehetőség, így többnyire felkészítés nélkül küldték ki őket a frontra. Fentiek okán is, kézenfekvő volt, hogy képzett saját állomány hiányában a Vörös Hadseregbe bekerültek a régi rendszer katonái és tisztjei is.¹⁶⁸

A kezdeti óriási számú csatlakozáshoz képest a jelentkezés üteme később lelassult, ezért május 31-én a Kormányzótanács

¹⁶² Ilyen és ehhez hasonló buzdító szövegek jelentek meg: „Be a Vörös Hadseregbe! Most magatokért harcoltok. Katonák, parasztok, munkások! Halál az árulókra! Elő a fegyverekkel! Mielőbb egyesüljete a felszabadító Vörös Hadsereggel!” Lásd: TISZAY ANDOR, MUNKÁCSI PIROSKA, REMETE LÁSZLÓ (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság röplapjai*, A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 1959, 59, 88, 97, 130, 251. o.

¹⁶³ GERENCSÉR: i. m. 27. o.

¹⁶⁴ MUCS: i. m. 359. o.

¹⁶⁵ SZAKÁLY: i. m. 53-54. o.

¹⁶⁶ HAJDU: i. m. (1969) 138-139. o.

¹⁶⁷ ZALKA MIKLÓS: *Mindenkihez! A magyar Tanácsköztársaság története*, Budapest, 1969, Móra Ferenc Könyvkiadó, 91. o.

¹⁶⁸ Forradalmi Kormányzótanács XXIII. számú rendelete: A Vörös Hadsereg alakításáról.

bevezette a dolgozók védkötelezettségét, mely szerint minden 18 és 45 év közötti dolgozó védköteles, amennyiben alkalmas katonai szolgálatra.¹⁶⁹ Mindennek köszönhetően május végére a hadsereg létszáma elérte a 200 ezer főt.¹⁷⁰ Az újonnan megalakult sereg első főparancsnoka Böhm Vilmos lett, ám a tényleges katonai vezetés a mindenkori vezérkari főnök kezében volt, melyek közül az első Tombor Jenő volt, őt Stromfeld Aurél követte, majd pedig Julier Ferenc következett. A hadsereg tisztviselőit a Hadügyi Népbiztos nevezte ki.¹⁷¹

A Vörös Hadseregben a vezetők a szigorú rend és fegyelem fenntartására törekedtek, erre Kun Béla is különös figyelmet fordított. Ellenőrizte a fegyelmet, a morált és a szervezettséget, ellátogatott a katonai bázisokra¹⁷² és fegyelmezés céljából röpiratokat is közzétett.¹⁷³

A fegyelem fenntartása érdekében a parancsnokokkal és a katonákkal szemben letartóztatásokat is foganatosítottak. A korábbi tisztek tömeges elvesztése azonban a Tanácsköztársaság utolsó hónapjaiban komoly probléma forrásává vált, ugyanis amikor a hadsereg létszáma a folyamatos harcok miatt jelentősen megfogyatkozott, s elmélyültek a Vörös Hadsereg problémái, szükség lett volna jól képzett, hivatásos tisztekre, akik képesek lettek volna összefogni a széthulló sereget. Ezért július 17-én a Hadügyi Népbiztosság kiadta az 13625. eln. 31. 1919. számú rendeletet, melyben kimondták, hogy a katonai parancsnokok csak a hadügyi népbiztos előzetes hozzájárulásával tartóztathatók le. Elrendelték az addig letartóztatott tisztek fogvatartásának felülvizsgálását úgy, hogy azok esetében, akikkel szemben a vád

¹⁶⁹ Forradalmi Kormányzótanács CIX. számú rendelete: Minden dolgozó férfi védköteles, in PONGRÁCZ (szerk.): *i. m.* IV. füzet, 19-20. o.

¹⁷⁰ GERENCSÉR: *i. m.* 28-29. o.

¹⁷¹ MÜNNICH: *i. m.* 74. o.

¹⁷² BENTSUR: *i. m.* 176. o.

¹⁷³ Például: „Vörös katonák! Fegyelem nélkül a forradalom nem egyéb anarchiánál...feltétlen fegyelmet követel ebben a hadseregben mindnyájunk ura: a forradalom...” TISZAY – MUNKÁCSI – REMETE: *i. m.* 63. o.

kirívóan súlyos volt, a vádbiztos és a fogházak vezetői javaslatot tehettek a további fogvatartásra, a többieket viszont szabadon kellett bocsátani.¹⁷⁴

A katonai funkciót betöltő Vörös Hadseregen kívül a rendszernek szüksége volt kifejezetten rendvédelmi feladatokat ellátó szervre is.¹⁷⁵ Erre a célra rendelte el március 26-án a Belügyi Népbiztosság I. számú rendelete a Vörös Őrség felállítását, melynek feladata a belső rend megalapozása és fenntartása, s főként a politikai bűnüldözés volt.¹⁷⁶ A testület létrehozásával egyidejűleg megszüntették a rendvédelmi és karhatalmi jellegű karhatalmi alakulatokat, így például a csendőrséget, a rendőrséget, a határrendőrséget, a népőrséget, a védőrséget, és a vasútbiztosító nemzetőrséget.¹⁷⁷

Annak érdekében, hogy a Vörös Őrség hatékonyan láthassa el a rendvédelemmel kapcsolatos feladatait, az alapító rendelet kimondta, hogy a Vörös Őrség az egyedüli nyomozó testület.¹⁷⁸ Ennek megfelelően minden más nyomozó testületet megszüntettek, az Őrség központi osztályában pedig felállították a központi nyomozó szervezetet.¹⁷⁹ Farkas Péter az alábbiakat írja erről: „A Vörös Őrségen belül létrehoztak egy nyomozó szervezetet is,

¹⁷⁴ Hadügyi Népbiztosság 13625. eln. 31. 1919. számú rendelete: Volt tisztek letartóztatása, in FARKAS ÁDÁM (szerk.): *Válogatás a modern magyar honvédkatonai büntető jogtörténet forrásaiból*, II. kötet, Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem, Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr, 2014, 250-253. o.

¹⁷⁵ FARKAS PÉTER: A Vörös Őrség és a Latinca-század tevékenysége a Tanácsköztársaság alatt Somogy megyében, in GELLÉRT ÁDÁM (szerk.): *CLIO Műhelytanulmányok*, 2019/5. szám, 9. o.

¹⁷⁶ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA (szerk.): i. m. 111. o.

¹⁷⁷ FARKAS P.: i. m. 9. o.

¹⁷⁸ Forradalmi Kormányzótanács LXXXIV. számú rendelete: A Vörös Őrség az egyedüli nyomozó testület, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): Tanácsköztársasági Törvénytár, III. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. május 1- május 21, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 15-16. o.

¹⁷⁹ Belügyi Népbiztosság 1. számú rendelete: A Vörös Őrség felállításáról, in PONGRÁCZ: i. m. (I. füzet), 66-68. o.

amelynek. többek között az »ellenforradalmi és politikai üzemek« meggátolása és felderítése volt a feladata. 1919. április 1-én hozták létre az úgynevezett »Nyomozó Osztályt«, amely elsősorban a köztörvényes jellegű bűncselekmények (lopás, rablás, fosztogatás, sikkasztás stb.) felderítésében volt szerepe, míg a politikai bűnesetek kapcsán a Vörös Őrség Országos Főparancsnokságának Nyomozó Osztálya végezte a nyomozást. Ezen felül létezett a Politikai Nyomozó Osztály, amely azonban csak a Belügyi Népbiztosság hatásköre alá tartozott, tagjai pedig mentesültek a katonai szolgálat teljesítése alól.¹⁸⁰

A Vörös Őrség a Belügyi Népbiztosságnak volt alárendelve,¹⁸¹ ez nevezte ki a magasabb rangú parancsnokokat. Az Őrség legfelsőbb szerve az Országos Parancsnokság volt, s ezen kívül a 11 vörösőr kerületben területi szerveket állítottak fel.¹⁸² A budapesti Vörös Őrség vezetője először Seidler Ernő volt, majd távozása után helyét Münnich Ferenc vette át, májustól pedig a testületet Haubrich József irányította.¹⁸³

Fontos megjegyezni, hogy bár a testület létszámának növelésére folyamatosan toborzást szerveztek, a tagok egy részét a régi karhatalom legénysége és tisztikara, másik részét leszerelt katonák és felfegyverzett munkások adták.¹⁸⁴ Ennek megfelelően az Őrségbe beolvadt a rendőrség, a csendőrség, a nemzetőrség, a határrendőrség, a pénzügyőrség és a fogházőrség.¹⁸⁵ Emiatt viszont a szervezet hatékonysága nem volt egyenletes. Ott tudtak eredményesen fellépni, ahol a szocialista erők voltak többségben.¹⁸⁶

¹⁸⁰ FARKAS P.: *i. m.* 10. o.

¹⁸¹ LIPTAI: *i. m.* 143-144. o.

¹⁸² GYÖRKEI JENŐ: A Tanácsköztársaság fegyveres karhatalmi szervei, in KÖPECZI (szerk.): *i. m.* 366. o.

¹⁸³ GERENCSÉR: *i. m.* 189. o.

¹⁸⁴ ROMSICS: *i. m.* (2002) 125. o.

¹⁸⁵ LIPTAI: *i. m.* 143-144. o.

¹⁸⁶ VÉSZI BÉLA: A Tanácsköztársaság államrendszere, in KÖPECZI (szerk.): *i. m.* 240-241. o.

Így volt ez például Somogy megyében, ahol a hírhedt Latinca-század működött. E szervezet feladata az ellenforradalmi törekvések minél gyorsabban és minél hatékonyabban történő leverése volt. A szervezet abban különbözött a Vörös Őrség nagy részétől, hogy rendelkezett puskákkal, géppuskákkal, forgótáras pisztolyokkal és kézigránátokkal is. Ráadásul a századot a fegyverhasználat szempontjából is eltérően kezelték, ugyanis a vörösőroket általánosságban véve szigorú fegyverhasználati utasítás kötötte, viszont a Latinca-század tagjaira ez nem volt igaz.¹⁸⁷ Ennélfogva a testület jóval kevesebb megkötéssel tevékenykedhetett a rendfenntartás érdekében. Mindez azonban nem jelentett nagyfokú kegyetlenkedést, a Latinca-század inkább csak megfélemlítést alkalmazott céljai elérése érdekében. A testület ugyan néhány erőszakos cselekedetet is véghezvitt, ezek azonban nem hasonlíthatók a későbbiekben bemutatásra kerülő terrorkülönítmények tevékenységéhez.¹⁸⁸

Az eddig bemutatott alakulatok még nem merítik ki a Tanácsköztársaság katonai karakterű szerveinek körét. A hadseregen és a Vörös Őrségen kívül számos más szerv is részét képezte a proletárdiktatúra fegyveres erejének. „...a diktatúra egyes politikai vezetői (...) több, hivatalos felhatalmazást nélkülöző fegyveres különítményt is felállítottak. Ezek a fegyveres különítmények (...) a diktatúra első hónapjában szervezetileg nem tartoztak egy népbiztossághoz sem, senkinek sem voltak kötelesek elszámolni, közvetlenül irányítójuk utasításait követték. Ők voltak a diktatúra leggyorsabban reagáló, az ellenforradalmi megmozdulások leverésére azonnal igénybe vehető erőszakszervezetei.”¹⁸⁹

¹⁸⁷ FARKAS P.: *i. m.* 22-26. o.

¹⁸⁸ FARKAS P.: *i. m.* 41. o.

¹⁸⁹ B. MÜLLER: *i. m.* 46. o.

Ezen szervezetek közé tartozott többek között a magukat Lenin-fiúknak nevező csoport Cserny József vezetésével.¹⁹⁰ A szervezet március 21-én alakult, főleg Oroszországból visszatért kommunista-hívekből. A körülbelül 200 tagot számláló csoport¹⁹¹ bármilyen nemkívánatos személyt eltávolíthatott, aki számára ellenszenves vagy barátságtalan volt. Szekfü Gyula azt írta a szervezetről, hogy ahol mozgolódás támadt, ott feltűntek a Lenin-fiúk és a „kezükbe került embereket megkínozták és kivégezték.”¹⁹² A csoport tagjait úgy választották ki, hogy képesek legyenek bármilyen utasítás kíméletlen, azonnali végrehajtására. A testület májusra már körülbelül 400 tagot számlált, mely tagok magukat „a proletárforradalom egyedüli hű és hivatott védelmezőinek gondolták,”¹⁹³ s e képzelt szerepükért bármire hajlandóak voltak.

Ez a nyíltan végzett terror azonban túl szembetűnő volt, ezért a vezetőség elhatározta, hogy a szervezetet valamelyest elrejtik a nyilvánosság elől. Ennek érdekében a Belügyi Népbiztosságon belül májusban felállításra került a politikai nyomozó osztály V. alosztálya, melynek a Lenin-fiúk nagy része is tagjává vált. E személyek a felfegyverzett bőrruha helyett innentől polgári ruhában végezték tevékenységüket, mellyel kivívták maguknak a „terrornyomozók” elnevezést. A szervezet tagjainak viselkedése és módszereik változatlanok voltak, sőt a csoport különítményi jellegét is megőrizte, s továbbra is önhatalmúlag tevékenykedhetett.¹⁹⁴

A terrort tovább fokozta, hogy Szamuely Tibor páncélvonattal – melyet a köznyelv halálvonatnak is nevezett,¹⁹⁵ s

¹⁹⁰ ROMSICS: *i. m.* (2002) 125. o.

¹⁹¹ HAJDU: *i. m.* (1969) 131. o.

¹⁹² SZEKFÜ GYULA: *Rövid magyar történet 1606-1939*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 505. o.

¹⁹³ B. MÜLLER: *i. m.* 48-50. o.

¹⁹⁴ Uo. 52-54. o.

¹⁹⁵ BENTSUR: *i. m.* 170-174. o.

mely a rendkívüli rögtönítelő törvényszék különvonataként működött¹⁹⁶ – járta az országot és kivégezte az általa ellenforradalmárnak tartott személyeket.¹⁹⁷ Szintén Szekfű Gyula írja, hogy Szamuely „egész sorait akasztatta fel vagy lövette agyon (...) az ellenforradalmároknak.”¹⁹⁸

Ahhoz, hogy valaki bármilyen módon a vörösteror áldozatává váljon, nem feltétlenül volt szükség arra, hogy ténylegesen ellenforradalmi tevékenységet végezzen. A proletárhatalom ugyanis preventív jelleggel olyan személyekkel szemben is fellépett, akik az ellenforradalom lehetséges vezetőivé vagy résztvevőivé válhattak. E személyekről lista készült, mely a Forradalmi Kormányzótanács jóváhagyását követően tömeges letartóztatások alapját képezte. E letartóztatásokat a Vörös Őrség és Cserny József különítménye hajtotta végre. A foglyokat eleinte a Markó utcai fogházba vagy a kőbányai Gyűjtőfogházba szállították, júniustól azonban fogvatartásukra az Országházban került sor, így az épület egy időre a kommunista terror szimbolikus jelképévé vált.¹⁹⁹

3. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI BÜNTETŐJOGA

Ahogy már említésre került, a Tanácsköztársaság vezetése a hatalom átvétele után azonnal megkezdte saját jogalkotó tevékenységét. Ennek keretében kommunista ideológiát tükröző rendeletek százait adták ki.²⁰⁰ E rendeletek azt a célt szolgálták, hogy a régi jogrendszer lebontásával kialakítsák a proletárdiktatúra új, bolsevik típusú jogrendjét. Ez a nagymértékű újrászabályozás nem kerülhette el a katonai büntetőjog területét sem. Annak

¹⁹⁶ ZALKA: *i. m.* 137. o.

¹⁹⁷ Ezen véres tettek miatt hívták Szamuelyt Robespierre-nek, ténykedését pedig „vörösterornak”.

¹⁹⁸ SZEKFÜ: *i. m.* 505. o.

¹⁹⁹ B. MÜLLER: *i. m.* 56-64. o.

²⁰⁰ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA (szerk.): *i. m.* 214-215. o.

mindhárom szelete, azaz az anyagi, az eljárási és a végrehajtási jog is jelentős változásokon ment keresztül.

3.1. A Tanácsköztársaság katonai anyagi büntetőjoga

A Tanácsköztársaság kulcsfontosságúnak tekintette annak biztosítását, hogy a rendszer elleni fellépések, szembefordulások nem maradnak megtorlás nélkül. Ennek érdekében a vezetés kiemelkedő figyelmet fordított a büntetőjog területének átalakítására, s a rendszerellenesnek vélt cselekmények szankcionálására. „A proletárhatalom büntetőpolitikájának alapját és a büntető ítélkezés feladatait a Forradalmi Kormányzótanács LXII. sz. rendelete klasszikus tömörséggel így foglalta össze: »A Magyar Tanácsköztársaságban a büntető közhatalom gyakorlásának célja az, hogy egyrészt a proletariátus diktatúráját minden támadástól megvédelmezze, másrészt pedig a dolgozó proletárok jogos egyéni érdekeinek oltalmára szolgáljon.«”²⁰¹

A Tanácsköztársaság büntetőjoga a következő *bűncselekményfajtákat* ismerte: Az *állam elleni bűntettek* körébe tartoztak többek között az ellenforradalmi tevékenységek, az állam rendje elleni erőszakos cselekmények, valamint a Tanácsköztársaság tekintélyét aláásó cselekmények. *Hivatali bűntettek* közé sorolták például a hivatali hatalommal való visszaélést, a hivatali kötelesség megsértését, vagy az okirathamisítást. *Gazdasági és társadalmi tulajdon elleni bűntetteknek* tekintették a köztulajdon rongálását, a lakásbérleti díj elsikkasztását, az épületanyagok eltulajdonítását. *Életviszonyok rendjét és a közbiztonságot veszélyeztető bűntetteknek* számított a szélhámosság, a tiltott szerencsejáték, a szesztilalom áthágása, *személy elleni bűntetteknek* pedig a becsületsértés, a rágalmazás, a

²⁰¹ Uo. 215. o.

rablás, és az életveszélyes fenyegetés. S végül az utolsó kategóriát a *honvédelem érdekeit sértő és katonai büntettek* jelentették.²⁰²

Ez utóbbival kapcsolatban már a Vörös Hadsereg felállítását elrendelő rendelet kimondta, hogy a hadseregben feltétlen fegyelemnek kell uralkodnia. A honvédelem érdekeit sértő és katonai büntettek körébe e rendelet szerint beletartozott minden olyan tevékenység, amely gátolta a Vörös Hadseregbe való toborzást, akadályozta a Vörös Hadsereg felállítását vagy azt hanyagságból károsította.²⁰³ Továbbá a CIX. számú rendelet ide sorolta a védkötelezettség megszegését is.²⁰⁴

Az április 13-án megjelent a Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete, mely a következő cselekményeket tekintette katonai bűncselekményeknek:

„Katonai büntettet követ el az a katona vagy parancsnok, aki: (1) a Tanácsköztársaság külső vagy belső ellenségével összejátszik vagy egyetért, (2) az ellenséget kémkedéssel, fegyveres szolgálattal vagy egyéb szolgáltatással támogatja, (3) bajtársára fegyvert fog vagy a parancsnok parancsának ellenszegül, (4) őrszolgálati vagy egyéb fontos szolgálati kötelességét szándékosan vagy bűnös hanyagságból cselekvéssel vagy mulasztással megszegi, (5) az ellenség előtt gyáván viselkedik, (6) csapatától megszökik, (7) gyilkol, gyújtogat, rabol, fosztogat, lop, közvagyonot rombol vagy védtelennel szemben erőszakoskodik, (8) katonatársát árulásra, lázadásra, fontos szolgálati kötelességének megszegésére vagy szökésre csábítja, (9) a felsorolt büntettek valamelyikét megkísérli, (10) részt vesz olyan összebeszélésben vagy egyesülésben, amelynek célja a felsorolt büntettek valamelyike.”²⁰⁵

²⁰² Uo. 216-221. o.

²⁰³ Forradalmi Kormányzótanács XXIII. számú rendelete: A Vörös Hadsereg alakításáról.

²⁰⁴ Forradalmi Kormányzótanács CIX. számú rendelete: Minden dolgozó férfi védköteles.

²⁰⁵ Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a

Minden katonai büntettnék volt minősített esete, mely akár halálbüntetést is eredményezhetett, ha a cselekmény a Vörös Hadsereg fegyelme vagy a Tanácsköztársaság érdekét sértette.²⁰⁶ Továbbá a rendeletből látható, hogy az egyes büntettek elkövetési magatartásait nem határozták meg. Ezáltal az azok alá vonható cselekmények köre rendkívül széles volt, amely lehetőséget teremtett arra, hogy gyakorlatilag bármilyen magatartást büntetendővé nyilvánítsanak. A Tanácsköztársaság büntetési rendszere abszolút határozatlan volt, mivel nem volt rögzítve sem a büntetési tételek alsó és felső határa, sem az, hogy mely cselekmények esetén mely büntetéseket lehet alkalmazni.

A forradalmi katonai törvényszékek ítélkezési gyakorlatát a Hadtörténelmi Levéltárban fellelhető iratanyag alapján tanulmányoztam. Az iratok elemzését megelőzően érdemes megjegyezni, hogy 1919 óta rengeteg hatás érte a dokumentumokat, így az iratanyag korátnsem tekinthető teljesnek. Ahogy Farkas Ádám is írja: „...viszonylag kevés forrás áll rendelkezésünkre, a lényegi primer források egy része különböző körülmények között megsemmisült, más része még rendezetlenül áll a levéltárakban,”²⁰⁷ Sarlós Béla szintén kitér a problémára, amikor azt írja, hogy „Nagyon kevés és hiányos levéltári anyag maradt fenn a proletárdiktatúra (...) szerveinek működéséről.”²⁰⁸

A fennmaradt iratok tehát nem nyújtanak teljes képet a törvényszékek ítélkezési gyakorlatáról. Ezen felül a fellelhető iratok egy része sajnálatos módon nehezen vagy egyes esetekben egyáltalán nem olvasható, ami tovább nehezíti megalapozott következtetések levonását. Mindebből fakadóan a továbbiakban a levéltárban hozzáférhető dokumentumok alapján mutatom be a

népbiztosságok rendeletei, 1919. április 10- április 30, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 17-18. o.

²⁰⁶ SARLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961, 26-27. o.

²⁰⁷ FARKAS Á.: *i. m.* (2014 b)) 1. o.

²⁰⁸ SARLÓS: *i. m.* (1969) 15. o.

Tanácsköztársaság anyagi katonai büntetőjogát, a forradalmi katonai törvényszékek ítélkezési gyakorlatát.

A Hadtörténelmi Levéltár iratanyagában 90 olyan ítéletet találtam, melyek megfelelően olvashatóak és elemezhetőek ahhoz, hogy következtetéseket vonhassak le belőlük a katonai büntetőjogra vonatkozóan.²⁰⁹ E 90 ítéletből 74 marasztaló rendelkezést tartalmaz, míg 16 ítéletben a vádlott felmentésére került sor. A marasztaló döntést tartalmazó ítéleteket nem egy helységeben található forradalmi katonai törvényszék hozta meg, azok az ország több településéről származnak. Az ítéletek helybeli megoszlása az alábbiak szerint alakul.²¹⁰



²⁰⁹ A Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltára a IV. fondfőcsoportba rendezve tárolja a katonai igazságszolgáltatás szerveinek iratait. Ezen belül a 609. fond képezi azon iratok gyűjtőhelyét, amelyek a Forradalmi Katonai Törvényszékekhez kapcsolódnak. Ezen iratok között fellelhetők többek között a törvényszékek végzései, tárgyalási jegyzőkönyvei és ítéletei. A kutatás szempontjából ez utóbbiak bírnak kiemelkedő jelentőséggel. További megállapításaim és statisztikáim a levéltárban fellelt, megfelelő állapotú 90 ítéletre vonatkoznak.

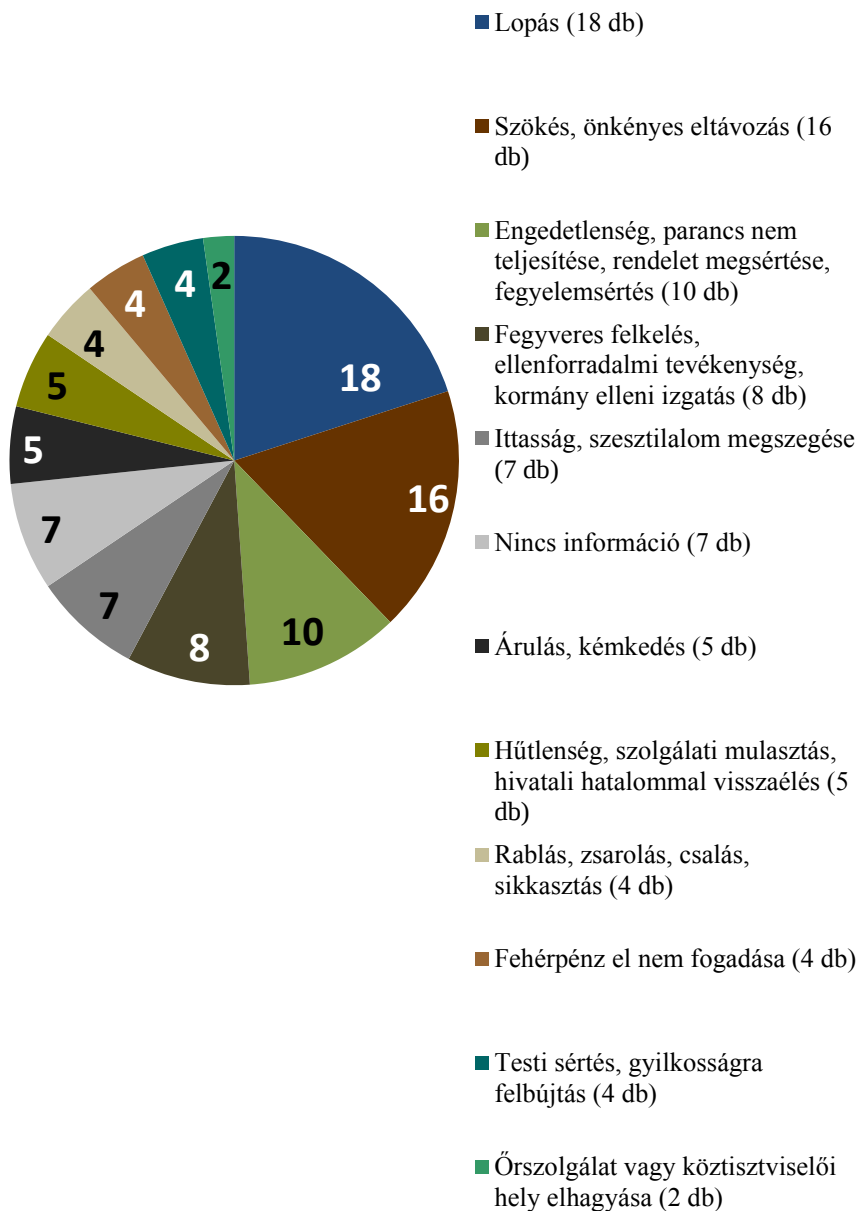
²¹⁰ Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi levéltára IV. fondfőcsoport – Katonai igazságszolgáltatás szervei, iratok 1802-1945, 92. Forradalmi Katonai Törvényszékek 609. f. iratai alapján.

Látható, hogy a legtöbb ítélet a szombathelyi forradalmi katonai törvényszék irataiból maradt fent, ezt követi a miskolci katonai törvényszék, majd a fővárosi ítélkező fórum. Ezeken kívül más településekről csak egy-egy ítélet maradt fenn, illetve tizenöt-re tehető azon ítéletek száma, melyek nem tartalmazzak az ítélkezés helyére vonatkozó utalást.

Az ítéletek meghozatalára különféle bűncselekmények miatt kerül sor, a dokumentumokban szereplő vádakat az alábbiak szerint csoportosítottam:²¹¹

²¹¹ Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi levéltára IV. fondőcsoport – Katonai igazságszolgáltatás szervei, iratok 1802-1945, 92. Forradalmi Katonai Törvényszékek 609. f. iratai alapján.

Az egyes vádak alapján hozott ítéletek száma



A vádbiztos tehát leggyakrabban lopás miatt emelt vádat, ezután a legtöbb vádemelés szökés és önkényes eltávozás miatt történt, majd az engedetlenség, parancs nem teljesítése, a FKT valamely rendeletének megsértése, valamint a fegyelemsértés kategóriája következett. Ennél kevesebb alkalommal emeltek vádat ellenforradalmi tevékenység, fegyveres felkelés, illetve kormány elleni izgatás miatt, valamint ittasság és szesztilalom megszegése miatt. Ezekhez áll közel azon ítéletek száma is, melyekben nem jelenik meg a vádemelés oka.

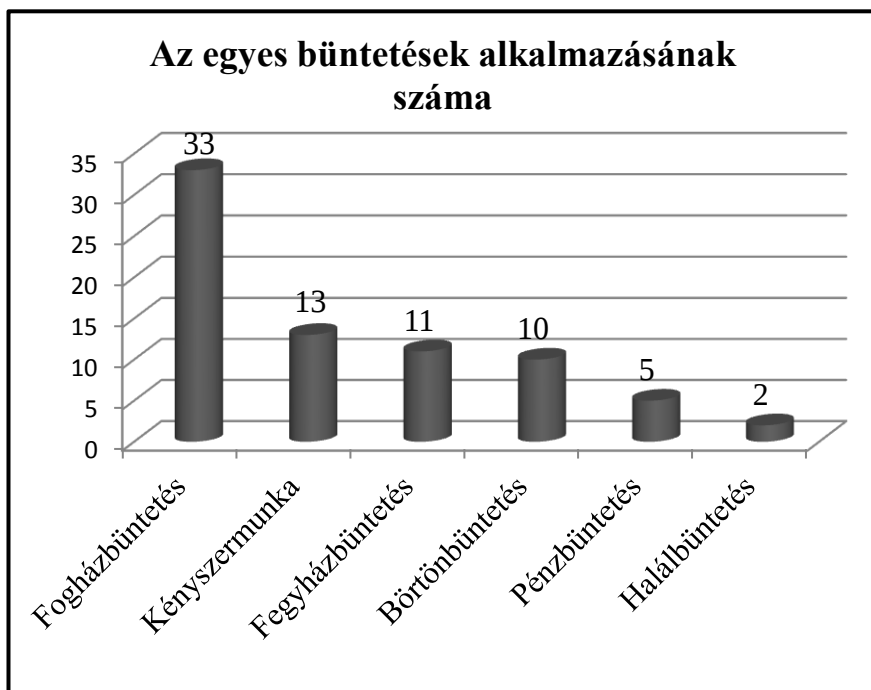
Érdemes azt is vizsgálat tárgyává tenni, hogy forradalmi katonai törvényszékek milyen szankciókat alkalmaztak ítélkezési gyakorlatuk során. A levéltári anyag alapján a törvényszékek egyrészt büntetéseket szabtak ki, másrészt pedig intézkedésként kényszergyógykezelést is alkalmaztak. Ez utóbbira vonatkozó utalás szerepel Gergely Ábrahám ügyében, melyben a budapesti forradalmi katonai törvényszék azt üzenté a budapesti Magyar Helyőrségi fogháznak, hogy a vádlottat elmeállapota miatt át kell szállítani a helybeli XVI. helyőrségi kórházba.²¹² Ugyanezen törvényszék Görz Ferenc esetében pedig úgy rendelkezett, hogy a vádlottat a XVII. helyőrségi kórházba kell átszállítani kezelés végett.²¹³

A büntetések tekintetében a levéltári iratok azt támasztják alá, hogy a forradalmi katonai törvényszékek gyakorlatában az alábbi büntetések kerültek alkalmazásra: szabadságvesztés, kényszermunka, pénzbüntetés, halálbüntetés. Számszerűsítve a

²¹² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. - 189. öe. 1. lap, Gergely Ábrahám pere.

²¹³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. - 49. öe. 4. lap, Görz Ferenc vöröskatona pere.

törvényszékek által kiszabott büntetések száma az alábbiak szerint alakult:²¹⁴



A forradalmi katonai törvényszékek eszerint fogházbüntetést szabtak ki a leggyakrabban. Ezután a leggyakoribb büntetési nem a kényszermunka, a fegyházbüntetés és a börtönbüntetés voltak. Ezeken felül előfordult még kis számban pénzbüntetés is. Rendkívül szembetűnő, hogy halálbüntetést mindössze kétszer szabtak ki, ebből az egyik esetben Kachelmann Ernő vádlottal szemben történt, akit árulás, ellenforradalmi tevékenység és ellenséggel való összejárás miatt ítélték golyó általi halálra.²¹⁵ A

²¹⁴ Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi levéltára IV. fondőcsoport – Katonai igazságszolgáltatás szervei, iratok 1802-1945, 92. Forradalmi Katonai Törvényszékek 609. f. iratai alapján.

²¹⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. Miskolci F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 25. öe. 38-45. lap, Kachelmann Ernő vöröskatona pere.

másik eset pedig a gyilkosságra való felbújtást elkövető Szukics Imre vádlottal szemben történt.²¹⁶

A kiszabott büntetések időtartamával kapcsolatban a fennmaradt iratok alapján azt állapítottam meg, hogy az időtartam tekintetében egy-egy törvényszék ítélkezési gyakorlatán belül is igen nagy eltérések mutatkoztak, s ezek a különbségek országos szinten még szembetűnőbbek voltak. A budapesti forradalmi törvényszék lopás bűncselekménye miatt például ugyanazon bűncselekmény minden elkövetőjével szemben kényszermunka büntetést szabott ki, azonban a büntetések időtartama 6 hónaptól 2 évig terjedő intervallumokat ölelt fel.²¹⁷

Érdemes továbbá azt is szemügyre venni, hogy az ország különböző pontjait tekintve milyen időtartamú büntetésekkel találkozhatunk lopás esetén. A miskolci forradalmi törvényszék például 1 évi fogházbüntetést szabott ki Ábrahám Izsák vöröskatonával szemben lopás büntette miatt.²¹⁸ Szintén lopás miatt ítélte a szombathelyi törvényszék Grünfeld Mór, 15. honvéd gyalogezredbeli katonát 14 napi fogházra.²¹⁹ A különböző törvényszékek gyakorlata betöréses lopás esetén sem volt egységes, ugyanis Molnár Antal vörösőrt ilyen bűncselekmény miatt a szombathelyi törvényszék 4 hónap fogházra ítélte,²²⁰ míg a budapesti törvényszék szintén betöréses lopás miatt ítélte Gergely Lászlót és társait 5 évi börtönbüntetésre.²²¹

²¹⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 1. öe. 22. lap, Szukics Imre vöröskatona pere.

²¹⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 2937. öe. 6. lap, Löbl Mór és társai pere.

²¹⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 4. öe. 8. lap, Ábrahám Izsák vöröskatona pere.

²¹⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 107. öe. 1. lap, Grünfeld Mór katona pere.

²²⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 248. öe. 1. lap, Molnár Antal vörösőrt pere.

²²¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 189. öe. 34. lap, Gergely László és társai pere.

A lopáson kívül a forradalmi katonai törvényszékek más bűncselekmények megítélésénél is eltérő időtartamú büntetéseket szabtak ki. Önkényes eltávozás miatt például a budapesti törvényszék Bajás Sándort 1 hónap,²²² Kovács Istvánt 1 évi fogházbüntetésre ítélte.²²³ Őrszolgálat önkényes elhagyása esetében pedig a következő ítéletek születtek: a szombathelyi törvényszéktől Holdosi Ferenc vöröskatona 14 napi fogházat,²²⁴ Stern Mátyás vöröskatona pedig 6 heti fogházat kapott.²²⁵ Hivatalos hatalommal való visszaélés miatt a szombathelyi törvényszék Wolfpeisz Sámuel vörösörparancsnokot 8 napi,²²⁶ Bernáth József vörösőrt pedig 3 hónap fogházbüntetésre ítélte.²²⁷

A végrehajtandó szabadságvesztések mellett a törvényszékek felfüggesztett szabadságvesztés büntetéseket is kiszabtak. Pelsöczy Sándor vörösőr szesztilalom áthágása miatt 3 hét fogházbüntetést kapott, de a büntetés végrehajtását felfüggesztették.²²⁸ Bongár János és Panda György volt csendőrök parancs megtagadása miatt kaptak 3, illetve 6 hónapi fogházbüntetést, viszont a törvényszék az ő büntetéseiket is felfüggesztette.²²⁹ Vad József esetében pedig a lopás miatt kiszabott 1 éves börtönbüntetést függesztették fel egy éves időtartamra.²³⁰ A legtöbb esetben azonban arra nincs utalás,

²²² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2220. öe. 8. lap, Bajás Sándor pere.

²²³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2297. öe. 6. lap, Kovács István vörösőr pere.

²²⁴ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 129. öe. 4. lap, Holdosi Ferenc vöröskatona pere.

²²⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 240. öe. 4. lap, Stern Mátyás vöröskatona pere.

²²⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 95. öe. 1. lap, Wolfpeisz Sámuel vörösörparancsnok pere.

²²⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 231. öe. 1. lap, Bernáth József vörösőr pere.

²²⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 17. öe. 4. lap, Pelsöczy Sándor vörösőr pere.

²²⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 30. öe. 67. lap, Bongár János és Panda György volt csendőrök pere.

²³⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 54. csoport Győri F. K. Tsz. 1919. – 217. öe. 9. lap, Vad József vöröskatona pere.

hogy a felfüggesztéseket milyen súlyú cselekményeknél engedélyezték, továbbá arra vonatkozólag sem találunk adatot, hogy a felfüggesztett szabadságvesztéseket mi alapján és mennyi időre rendelték el.

Mindebből az a következtetés vonható le, hogy a forradalmi törvényszékek ítélkezési gyakorlata korántsem volt egységes. Véleményem szerint ez egyrészt a törvényszékek tagjai képzetlenségének, másrészt a jogszabályok hiányának volt köszönhető. Mindazonáltal az ítéletekből az is látszik, hogy a kiszabott büntetések meglehetősen enyhék voltak. A forradalmi katonai törvényszékek célja tehát nem a megfélemlítés és a terrorizálás volt, ezt csupán Szamuely Tibor és csapata, valamint a Lenin-fiúk tűzték ki célul. A törvényszékek esetében meglátásom szerint inkább a jogban való jártasság hiánya és a szabályozatlanság okozott problémákat.

3.2. A Tanácsköztársaság katonai törvénykezési szervezete és büntető eljárása

A büntető anyagi jog átformálása mellett a proletárdiktatúra vezetői a katonai törvénykezési szervezetet, valamint a büntető eljárásokat is saját céljaikhoz igazították. E tekintetben is ugyanaz mondható el, mint az anyagi jog tekintetében, vagyis az, hogy a Tanácsköztársaság mind szervezeti, mind eljárási szempontból teljesen új rendszert hozott létre, s annulálta a korábbi szabályokat. Az új rendszer bemutatását a továbbiakban a fegyelmi fenyítő hatalomra, a forradalmi katonai törvényszékekre, a rögtönítélő eljárásra, valamint a katonai átvizsgáló tanácsokra kitérve végzem el. Ezen felül röviden elemzem a Tanácsköztársaság katonai büntetés-végrehajtási jogát is.

3.2.1. Fegyelmi fenyítő hatalom

A Vörös Hadseregben a fegyelem fenntartása érdekében fenyítő hatalom alkalmazására kerülhetett sor, melyet a Hadügyi

Népbiztosság május 31-én megjelent rendelete szabályozott. Ez azt mondta ki, hogy fegyelmi fenyítő hatalmat kizárólag a parancsnok gyakorolhat a politikai megbízott ellenőrzésével. A fenyítési nemek a következők voltak: (1) dorgálás (kihallgatásnál vagy az alosztály parancsnokai és katonái előtt, illetve egyenrangú vagy magasabb parancsnokok előtt), (2) utasítás sértő szavak visszavonására és a megsértett megkövetésére, (3) zsoldmegvonás 30 napig, (4) szobafogság 21 napig, (5) parancsnoki állásból való elmozdítás vagy katonai szolgálatból való elbocsátás – melyet csak a forradalmi katonai törvényszék mondhatott ki –, s ezzel együtt mindenféle jutalomdíjra való jogosultság elvesztése.²³¹

A forradalmi törvényszékek ítélkezési gyakorlatában megesett, hogy a forradalmi törvényszék a vádlottal szemben ejtette a vádat, ugyanakkor elrendelte az elkövető fegyelmi úton történő megbüntetését, s ügyét valamely alsóbb szervnek adta át. Ez történt Both Lajos, a kapuvári vörösőrszázad helyettes parancsnokának esetében is, akinek cselekménye a szombathelyi forradalmi törvényszék véleménye szerint nem volt olyan természetű és fontosságú, hogy az bírói eljárás alapját képezhette volna, ezért a vád ejtése mellett a tettes fegyelmi úton való megbüntetését rendelték el és annak lefolytatását a szombathelyi kerületi vörösőr parancsnokságra bízták.²³² Hasonló volt Lőrincz Ernő, vörösőr esete, akinek csak az volt a terhére róható, hogy csempészek lefoglalt áruit nem szolgáltatta be a felettes hatóságnak és a felettes parancsnokságot elmulasztotta értesíteni. A szombathelyi törvényszék ezt nem találta olyan súlyos bűnnek, hogy ítéletet hozzon, ezért csak a vádlott fegyelmi úton történő megbüntetését rendelte el, melyet a 20. határvéd zászlóalj

²³¹ Hadügyi Népbiztosság 8483/ eln. 7. számú rendelete: Fegyelmi fenyítő hatalom gyakorlása, in *A Vörös Hadsereg rendeletei*, 35. szám, 1919. május 31, 149-150. o.

²³² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 164. öe. 4. lap, Both Lajos, a kapuvári vörösőrszázad helyettes parancsnokának pere.

parancsokságnak kellett foganatosítani.²³³ Hirschler Sándor vörösört fegyelemsértés miatt szintén fegyelmi úton történő büntetésre ítélték, ugyanis a tanúvallomások alapján nem volt egyértelműen bizonyítható, hogy az életveszélyes fenyegetés vádja fennállt volna.²³⁴

Az is előfordult, hogy maga a forradalmi törvényszék alkalmazott fegyelmi fenyítést. Richnovszky Gyula vöröskatona perében, a vádlott csapattestétől való önkényes eltávozása miatt a szombathelyi törvényszék nyilvános dorgálást rendelt el.²³⁵ Ez azért figyelemre méltó, mert fegyelmi büntetések kiszabása a Hadügyi Népbiztosság előbbiekben ismertetett rendelete alapján a parancsnok feladata volt, a forradalmi katonai törvényszékek hatásköre nem terjedt ki rá. A fegyelmi fenyítések törvényszékek általi alkalmazása tehát hatáskör-túllépésnek minősült. Valószínűsítem, hogy a fenyítő hatalommal kapcsolatos rendelet pusztán formálisan létezett, a gyakorlatban a törvényszékek úgy járhattak el, ahogy akartak: egyes hatásköröket módosíthattak vagy át is vehettek, ha ezt szükségesnek érezték.

3.2.2. A forradalmi katonai törvényszékek

Az anyagi jogot tartalmazó, a korábbiakban már bemutatott LIII. számú rendelet állította fel a forradalmi katonai törvényszékeket, kimondva, hogy „A Vörös Hadsereg forradalmi fegyelmét sértő katonai büntettek felett forradalmi törvényszékek ítélnék.”²³⁶ Ezzel elválasztották egymástól a polgári és katonai személyek feletti ítélkezést. E rendelet kibocsátásáig, azaz egészen április 12-éig a katonák felett ugyanaz a forradalmi törvényszék ítélt, mely a

²³³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 228. öe. 6. lap, Lőrincz Ernő, a libai II. határvédszázad vörösörének pere.

²³⁴ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 32. öe. 12. lap, Hirschler Sándor vörösör pere.

²³⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – 230. öe. 5. lap, Richnovszky Gyula vöröskatona pere.

²³⁶ Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek.

polgári személyek felett is.²³⁷ Ezt az alábbi esetek támasztják alá: Kollár András és Rédhei János polgári személyekkel szemben a budapesti forradalmi katonai törvényszék súlyos testi sértés miatt 2, illetve 1 évi kényszermunkát szabott ki.²³⁸ Tüllő Simon és Blidár Demeter földműveseket pedig kémkedés miatt 20 évi fegyházra ítélte a miskolci törvényszék.²³⁹

A bűncselekmények felderítésével kapcsolatos feladatokat a Forradalmi Kormányzótanács LXXXIV. számú rendelete értelmében a Vörös Őrség látta el, ez volt az egyedüli nyomozótestület. A szerv a nyomozás befejezése után az ügyeket átadta a forradalmi törvényszékeknek a büntetőeljárás további részének lefolytatása végett.²⁴⁰

A forradalmi katonai törvényszékek szervezetüket tekintve egy elnökből és két tagból álltak. Őket, illetve a vádbiztosokat és a jegyzőkönyvvezetőket Budapesten a központi tanács, vidéken pedig a munkások, katonák és földművesek helyi tanácsa választotta katonák, katonaviselt munkások vagy földművesek közül.²⁴¹

A forradalmi katonai törvényszék tagjai főleg munkások vagy parasztok lettek,²⁴² de előfordultak a bírák soraiban kereskedők is. Vagyis a testületet nagyrészt laikusok alkották,²⁴³ akik semmiféle szűrésen vagy képzésen nem estek át. A fővárosban a bírák 90 %-a munkás volt, míg vidéken arányuk úgy alakult, hogy 61 %-uk munkás, 16 %-uk paraszt, 10 %-uk kisiparos, 13 %-uk pedig értelmiségi volt, s ezeknek csak 4,3 %-a tevékenykedett korábban

²³⁷ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 90. o.

²³⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2297. öe. 5. lap, Kollár András és Rédhei János pere.

²³⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 4. öe. 4-6. lap, Tüllő Simon és Blidár Demeter pere.

²⁴⁰ GYÖRKEL: *i. m.* 366. o.

²⁴¹ Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek.

²⁴² ROMSICS: *i. m.* (2002) 125. o.

²⁴³ SÁRLÓS: *i. m.* (1961) 53. o.

az igazságügyben.²⁴⁴ Müller Elemér 18. lovasosztálybeli volt százados és Schwartz Miklós 9. huszárezredbeli volt főhadnagy perében a forradalmi törvényszék elnöke Csink József művezető, a törvényszék két tagja pedig Szabó József famunkás és Vukics József vöröskatona voltak.²⁴⁵ Varga Gáspár vöröskatona perében az első két említett személy szintén részt vett, mellettük pedig a forradalmi törvényszék harmadik tagja Németh Ferenc kőműves volt.²⁴⁶ Más esetekben előfordult még a törvényszék tagjai között Vajda Ferenc építőmunkás,²⁴⁷ Horváth Bálint asztalos²⁴⁸ és Szűcs Ferenc festő is.²⁴⁹

A törvényszékek képzetlen tagjai gyakorlatilag bármilyen büntetést kiszabhattak, ugyanis a Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete a büntetésekkel kapcsolatban csak annyit mondott ki, hogy katonai büntett büntetését a cselekmény súlyához képest a forradalmi törvényszék szabja ki. Ha a büntett a Vörös Hadsereg forradalmi fegyelmét vagy a Tanácsköztársaság érdekét súlyosabban sértette vagy közvetlenül veszélyeztette, halálbüntetés is kiszabható volt.²⁵⁰

A forradalmi katonai törvényszékek eljárására a Kormányzótanács IV. számú rendeletében foglaltak voltak irányadóak.²⁵¹ Ennek értelmében a vádképviselőt minden forradalmi törvényszék előtt a vádbiztos látta el, akit először a

²⁴⁴ HAJDU: *i. m.* (1969) 133. o.

²⁴⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 87. öe. 4. lap, Müller Elemér 18. lovasosztálybeli volt százados és Schwartz Miklós 9. huszárezredbeli volt főhadnagy pere.

²⁴⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 88. öe. 9. lap, Varga Gáspár vöröskatona pere.

²⁴⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 143. öe. 5. lap, Németh Vincze vas-soproni 18. gyalogezredbeli vöröskatona pere.

²⁴⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 161. öe. 17. lap, Miklósy Aladár vöröskatona pere.

²⁴⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 281. öe. 8. lap, Berta Imre vörösőr pere.

²⁵⁰ Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek.

²⁵¹ SÁRLÓS: *i. m.* (1961) 27. o.

Forradalmi Kormányzótanács, majd a XCIV. számú rendelet megjelenésétől az igazságügyi népbiztos nevezett ki.²⁵² Kinevezése kezdetben nem volt jogi képzettséghez kötve, pusztán az kellett hozzá, hogy az illető katona, katonaviselt munkás vagy földműves legyen. Később előírták, hogy a vádbiztosnak lehetőleg jogtudó személynek kellett lennie, ám az eljárásnak nem jelentette akadályát, ha ez a követelmény nem teljesült.²⁵³ A vádbiztos feladatköre összetett volt: egyrészt irányította a nyomozást – melyet kezdetben a Vörös Őrség, majd később a Belügyi Népbiztosság nyomozótestülete végzett –, másrészt előkészítette a tárgyalást és a tárgyaláson képviselte a vádat.²⁵⁴ Ez utóbbi feladatát köteles volt ellátni, azaz amennyiben vádat emelt, a vádat nem ejthette és képviselétét sem tagadhatta meg. A megindult büntetőeljárást csak a forradalmi törvényszék elnökének hozzájárulásával szüntethette meg.²⁵⁵ A vádbiztos a proletárállamot képviselte a büntetőeljárásban, azaz a Tanácsköztársaság intézményeit és a dolgozók érdekeit védte a rendszer vélt vagy valós ellenségeivel szemben.²⁵⁶

Az eljárás hivatalból vagy feljelentésre indult, ám ellenforradalmi és politikai ügyekben a forradalmi törvényszék elé állításhoz szükség volt az igazságügyi népbiztos hozzájárulására is.²⁵⁷ Az eljárás azzal kezdődött, hogy a vádbiztos előadta a terhelt ellen szóló tényeket, s meghatározta, hogy az elkövető milyen bűncselekményt követett el. Ezt követően kihallgatták a terheltet és lefolytatták a bizonyítási eljárást. Ennek során, ha szükséges volt, a

²⁵² HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 204-206. o.

²⁵³ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 93. o.

²⁵⁴ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 205. o.

²⁵⁵ Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékekről és a rögtönítélő eljárásról, in PONGRÁCZ: *i. m.* (IV. füzet), 27-32. o.

²⁵⁶ NÉVAI: *i. m.* 182. o.

²⁵⁷ Forradalmi Kormányzótanács LXVII. számú rendelete: Minden előzetes letartóztatást közölni kell a belügyi népbiztossággal, in PONGRÁCZ: *i. m.* (II. füzet), 35. o.

bíróság tanúkat és/vagy szakértőket hallgatott ki, illetve kezdeményezhette egy adott tény vagy bizonyíték pontosabb megvizsgálását. A bizonyítási eljárás végén a vádbiztos összefoglalta az első szakasz eredményét és indítványt tett. Ezután a terheltet és védőjét – aki a vádbiztoshoz hasonlóan képzettség nélkül bárki lehetett²⁵⁸ – megillette a felszólalás joga. A bizonyítási eljárás lezárása után a forradalmi katonai törvényszék visszavonult zártkörű tanácskozássra, s titkos szavazással ítéletet hozott.

Egyszerű szavazattöbbség elegendő volt a büntetés kiszabásához, kivéve halálbüntetésnél, ugyanis ott egyhangú döntésre volt szükség.²⁵⁹ Ez a feltétel megvalósult két, korábban már említett esetben. Lukics Imre vöröskatonát gyilkosságra való felbujtásban a törvényszék egyhangúlag bűnösnek találta és titkos szavazás útján egyhangúlag golyó általi halálra ítélte.²⁶⁰ Kachelmann Ernő vöröskatonát pedig a III. hadtest forradalmi katonai törvényszéke egyhangúlag bűnösnek mondta ki árulás, ellenforradalmi mozgalom megszervezése és ellenséggel való összejárás büntetésében, melyet a vádlott azáltal követett el, hogy mint vörös katona, Edelényben a cseh megszállás alatt a cseheknek szolgálatot teljesített, továbbá a cseh tűzérsgnek az ütegek irányításában segédkezett, és az edelényi gazdákat gyűlésre hívta össze, melyen azokat arra bírta rá, hogy írják alá az általa szerkesztett kérvényt, melyben kommunisták letartóztatásáról írt. E cselekményért őt a forradalmi törvényszék egyhangúlag golyó általi halálra ítélte.²⁶¹

Az ítélet meghozatala után azt ki kellett hirdetni és írásba kellett foglalni. Az ítéletek tartalmazták az elkövetett bűncselekmény megnevezését, a kiszabott büntetést és egy rövid

²⁵⁸ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 93. o.

²⁵⁹ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 207-208. o.

²⁶⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 1. öe. 22. lap, Lukics Imre vöröskatona pere.

²⁶¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. Miskolci F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 25. öe. 38-45. lap, Kachelmann Ernő vöröskatona pere.

indokolást is.²⁶² Berger Reinhold vöröskatona perében az ítélet a következőképpen szól:

*„A Forradalmi Kormányzótanács Nevében! A katonai forradalmi törvényszék 1919. június hó 17-én tartott tárgyaláson zárt ülésben a következő ítéletet hozta: Berger Reinhold 18. gyalogezredbeli vöröskatonát önkényes eltávozásban bűnösnek mondja ki és ezért 8 /nyolc/ napi fogházra ítéli. Indokok: A katonai forradalmi törvényszék Berger Reinhold bűnösségét saját vallomása folytán indokoltnak látja és elfogadja azon védekezését, hogy rokona temetésére használta fel az önkényes eltávozását. Szombathely, 1919. június hó 17-én”*²⁶³

Az ítélettel szemben alapvető követelmény volt, hogy közérthető és végrehajtható legyen.²⁶⁴ A Forradalmi Kormányzótanács forradalmi törvényszékekről szóló IV. számú rendeletének értelmében az ítéleteket azonnal végre kellett hajtani, nem volt helye fellebbezésnek és a kegyelmi kérelem sem függesztette fel a büntetés végrehajtását.²⁶⁵ Ezt azonban a Kormányzótanács CXV. számú rendeletével megváltoztatták. Ez ugyanis elállította az Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszéket, mely szervezetét tekintve elnökből és 4 bíróból állt, mindannyiukat a Forradalmi Kormányzótanács választotta. Megbízásuk bármikor visszavonható volt, ezáltal sérülhetett a bíróság függetlensége, hiszen egy-egy olyan döntés, amely nem felelt meg a politikai vezetésnek, a bírói állás elvesztését eredményezhette.

²⁶² SARLÓS: i. m. (1961) 14, 59-60. o.

²⁶³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 56. öe. 6. lap, Berger Reinhold vöröskatona pere.

²⁶⁴ SARLÓS: i. m. (1961) 59-60. o.

²⁶⁵ Forradalmi Kormányzótanács IV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékek, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): Tanácsköztársasági Törvénytar, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 14-16. o.

A rendelet értelmében a Főtörvényszék a forradalmi katonai törvényszékek ítéleteit vizsgálta felül, ha a vádbiztos, a vádlott vagy védője panasszal élt. A panaszt a vádbiztos a vádlott javára is, a védő pedig a vádlott akarata ellenére is kérhette. Panasztevésre az ítélet kihirdetésétől számított 8 napon belül volt lehetőség, a forradalmi katonai törvényszék előtt tett szóbeli vagy írásbeli kérelemmel. A panasznak főszabály szerint csak a halálbüntetésre volt halasztó hatálya. Azonban a rendelet azt is kimondta, hogy a forradalmi katonai törvényszék bármilyen büntetés végrehajtását felfüggesztheti, ha ezt a proletárállam érdeke indokolja. Bármely büntetés végrehajtását felfüggeszthette az országos forradalmi katonai főtörvényszék is, ha a panasz sikerét valószínűnek látta.²⁶⁶

Panasznak négy esetben volt helye: ha a bíró nem volt elfogulatlan, ha az ítélet rendelkező része érthetetlen vagy végrehajthatatlan volt, ha már korábban jogerős ítélet született az ügyben, vagy ha az ítélet igazságtalan volt. Az országos főtörvényszék az ítéletet megsemmisíthette vagy megváltoztathatta, illetve a panaszt el is utasíthatta, ha nem találta azt megalapozottnak.²⁶⁷ Az ítélet elbírálása során semmiféle szabályhoz nem volt kötve, ebből kifolyólag szubjektíven ítéltette meg, hogy az ítélet érthetetlen vagy igazságtalan volt-e.²⁶⁸

3.2.3. Rögtönítélő eljárás

A Tanácsköztársaság katonai büntetőjogának fontos részét képezte a rögtönítélő eljárás, melyet két szerv valósított meg: a forradalmi katonai törvényszékek és a Szamuely Tibor vezetésével működő front mögötti bizottságok.

²⁶⁶ Forradalmi Kormányzótanács CXV. számú rendelete: Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszék, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytar*, V. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. június 10- június 30, Budapest, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, 22-23. o.

²⁶⁷ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 238-239. o.

²⁶⁸ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 92. o.

A forradalmi törvényszékek számára az igazságszolgáltatásnak e rendkívüli módját a Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete hozta létre. Rögtönítelő eljárást a Kormányzótanács rendelhetett el bizonyos bűncselekmények esetén a Tanácsköztársaság egész területén vagy az egyes forradalmi törvényszékek területén. Hadműveleti területen pedig a hadseregfőparancsnokság is elrendelhetette a statáriális bíraskodást. Ilyen tevékenységgel külön bíróságokat lehetett megbízni, de kivételesen a forradalmi törvényszékek is ítélezhettek ilyen módon.²⁶⁹ Ez utóbbi esetben az ítélezés hármas tanácsban zajlott, ám kisebb súlyú ügyeknél egyesbíró is eljárhatott.²⁷⁰ Ő azonban nem szabhatott ki két évnél súlyosabb tartamú fegyházbüntetést és nem mondhatta ki a politikai jogok elvesztését. Ha ezek kimondására volt szükség, akkor az ügyet át kellett tenni a hármas tanács elé.²⁷¹ Az eljárás egyébként hasonló volt a rendes eljáráshoz, mindössze néhány eltérés fedezhető fel: rögtönítelő eljárásban perorvoslatnak az ítélettel szemben nem volt helye, a büntetést azonnal végre kellett hajtani²⁷² és az ítélethozatal nem titkos szavazással zajlott. A rögtönítelő bíraskodást e rendeletet követően július 10-én is szabályozták a CXXVII. számú rendelettel, mely szerint, ha a halálbüntetést nem hajtják végre 48 órán belül, akkor az életfogytig tartó szabadságvesztésre változik át.²⁷³

Rögtönítelő bíraskodást folytatott Szamuely Tibor is a front mögötti bizottságok keretében. A Forradalmi Kormányzótanács április 21-én határozott ezek felállításáról. A bizottságok fő célja a rend és fegyelem garantálása volt a hadseregben.²⁷⁴ Ezek a katonai

²⁶⁹ Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékekről és a rögtönítelő eljárásról.

²⁷⁰ FARKAS – KELEMEN: *i. m.* (2015 a)) 94. o.

²⁷¹ A budapesti forradalmi katonai törvényszék kiadványa a forradalmi törvényszék bírái számára, in FARKAS Á.: *i. m.* (2014 c)) 231. o.

²⁷² HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 232-237. o.

²⁷³ SÁRLÓS: *i. m.* (1961) 32. o.

²⁷⁴ GERENCSÉR: *i. m.* 108, 118. o.

egységekkel együtt mozogtak, s szükség esetén azonnali, helyszínen történő bíraskodást valósítottak meg. A bizottságok ítéletei nagymértékben különböztek a forradalmi törvényszékek ítéleteitől. Utóbbiak ugyanis többnyire enyhe büntetéseket szabtak ki, Szamuely Tibor és alakulata azonban éppen kegyetlenségéről, véreskezűségéről volt ismeretes. A bizottságokban többnyire ellenforradalmi tevékenységért történt a felelősségre vonás.²⁷⁵ Így volt ez Gróf Almási Imre, volt huszár főhadnagy esetében is, akit ellenforradalmi tevékenység miatt Szamuely Tibor rögtönítelő törvényszéke 15 évi fegyházra ítelt.²⁷⁶ Ám a többihez képest ez rendkívül enyhe büntetésnek számított. Dohy Gábor tartalékos főhadnagyot ellenforradalmárnak nyilvánították, mert állítólag a tanácskormány rendeleteit érvénytelennek nyilvánította. Emiatt Szamuely egy vasúti kocsiban kihallgatta és halálra ítélte őt. Kivégzése Abonyban történt, egy temetőben lőtték agyon. Szintén ellenforradalmi tevékenység vádjával végezték ki Lemberkovits Jenő századost, Weisz Fülöp politikai megbízott lőtte őt agyon hivatali szobájában. Báthory Győző tartalékos hadnagyot és Brachler József közkatonát azzal vádolták meg, hogy ellenforradalmi tisztként és katonaként tevékenykednek, s ezért őket is agyonlőtték, ráadásul Báthory a sortűz után még életben volt, ezért Farkas László egészen közről fejbeltette őt, ékszereit, ruháit pedig elvette.²⁷⁷

Az ellenforradalmi tevékenység mellett a bizottságok ítélezési gyakorlatában gyakori vádként szerepelt a polgári osztályhoz tartozás. Dobsa Miklós huszárszászlóst ilyen okból végezték ki. Séta közben igazolás céljából megállították, s miután kiderült, hogy a fiú a polgári osztályba tartozott, levítették őt egy

²⁷⁵ SÁRLÓS: i. m. (1961) 101. o.

²⁷⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 36. cs. Keleti Hadsereg Rögtönítelő Törvényszéke 1919. – sz. n. 1, 1. lap, Gróf Almási Imre volt huszár főhadnagy pere.

²⁷⁷ VÁRY ALBERT: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Szegedi Nyomda, Szeged, 1993, 4-5, 14-15, 32-33. o.

pincébe, össze-vissza verték, kínozták, majd agyonlőtték, kifosztották és holttestét bedobták a Dunába.²⁷⁸

Mindez csupán néhány példa a rögtönítélő bizottságok gyakorlatából, ezeken kívül még rengeteg hasonlóan kegyetlen cselekedetet hajtottak végre. Összesen 115 halálos ítéletet hoztak, s valamennyit végre is hajtották. Ezek közül 12 kivégzést közönséges bűncselekmény miatt, kettőt katonai bűncselekmény miatt, a többi 101-et pedig politikai bűncselekmény miatt hajtották végre.²⁷⁹ A bizottságok ellenszenvének kivívásához nem volt feltétlenül szükséges ténylegesen bűncselekményt elkövetni. Mivel tetteikért senkinek nem tartoztak felelősséggel, bármit, bármikor, bárhol és bárhogyan megtehettek. Számos esetben vagy indok megnevezése nélkül végeztek ki embereket, vagy egyszerűen ellenforradalmárnak nyilvánították őket – e jelzőt gyakorlatilag bármilyen cselekményre ráhúzhatták –, s ez alapján nyíltan felléphettek a rendszer ellenségével szemben.

3.2.4. A katonai átvizsgáló tanácsok

A Tanácsköztársaság vezetői a katonai büntetőjog teljes megreformálás körében figyelmet fordítottak a hatalom átvételét megelőző időszakban megkezdett eljárásokra is. Ezek áttekintésére és szükség esetén korrigálására a Forradalmi Kormányzótanács LXII. számú rendelete felállította a katonai átvizsgáló tanácsokat.²⁸⁰ E rendelethez kapcsolódott továbbá a Hadügyi Népbiztosság 9309/ eln. 12. 1919. számú rendelete, mely e szervekre vonatkozó további szabályokat tartalmazott.²⁸¹ A szabályozás értelmében a katonai átvizsgáló tanácsok a korábbi rendszer büntetőeljárásait vizsgálták felül annak érdekében, hogy

²⁷⁸ Uo. 16-17. o.

²⁷⁹ SÁRLÓS: *i. m.* (1961) 77. o.

²⁸⁰ Forradalmi Kormányzótanács LXII. számú rendelete: A régi rend alatt indított bűnügyek átvizsgálása, in PONGRÁCZ: *i. m.* (II. füzet), 28-30. o.

²⁸¹ Hadügyi Népbiztosság 9309/ eln. 12. 1919. számú rendelete, in FARKAS Á.: *i. m.* (2014 c)) 236-239. o.

„a szocialista állam »azokat a proletárokat, akiket a régi rend csupán a kapitalizmus érdekében állított a büntető bíróságok elé, a büntetéstől megmentse, másrészt pedig azokat, akik a dolgozó proletárok ellen vétkeztek, szigorúan megbüntesse.«²⁸²

A tanács elnökből és két tagból állt, akiket a munkások, katonák és földművesek megyei tanácsának intézőbizottsága nevezett ki.²⁸³ A tagokkal szemben feltétel volt, hogy azok csak katonaviselt személyek vagy régi szakszervezeti tagok lehettek, s közülük kettőnek mindenképp tényleges katonának kellett lennie.²⁸⁴ A tanács még be nem fejezett ügyeket és olyan ügyeket vizsgálhatott, melyekben az elítélttel szemben büntetést még nem foganatosítottak. A tanács a következőket tehetette meg: törölhette a büntetést vagy azt hatályban is tarthatta; az eljárást pedig megszüntethette vagy folytatásáról határozhatott.²⁸⁵

Mindezzel a Tanácskormány elérte, hogy nem csak az újonnan induló ügyekben, hanem a közös párt megalakulását megelőzően indult ügyekben is a kommunista hatalom érvényesüljön.

3.3. A Tanácsköztársaság katonai büntetés-végrehajtási joga

A katonai büntető anyagi és eljárás jog megismerését követően célszerű röviden kitérni a katonai büntetés-végrehajtási jog területére is. E terület még az anyagi és eljárási joghoz képest is meglehetősen alulszabályozott volt, ugyanis a végrehajtási jogról konkrét rendeletet egyáltalán nem találunk. Ezáltal legfeljebb feltételezésekre vagy részleges forrásokra hagyatkozhatunk. Sarlós Béla szerint a büntetések végrehajtásáról a vádbiztos

²⁸² NÉVAI: i. m. 181. o.

²⁸³ Forradalmi Kormányzótanács LXII. számú rendelete: A régi rend alatt indított bűnügyek átvizsgálása.

²⁸⁴ Hadügyi Népbiztosság 9309/ eln. 12. 1919. számú rendelete: Katonai átvizsgáló tanácsok felállítása.

²⁸⁵ Forradalmi Kormányzótanács LXII. számú rendelete: A régi rend alatt indított bűnügyek átvizsgálása.

gondoskodott.²⁸⁶ Erre enged következtetni az igazságügyi népbiztos által a Tanácsok Országos Gyűléséhez benyújtott, a bírói hatalom gyakorlásáról szóló június 14-i kódextervezet is, mely szerint a vádbiztosnak kellett ellátnia a törvényszékek ítéleteinek végrehajtása körüli teendőket.²⁸⁷

A levéltárban fennmaradt ítéletek sem nyújtanak nagy segítséget a büntetés-végrehajtási jog feltárásához. Az ítéletek ugyanis vagy egyáltalán nem tartalmaztak utalást a végrehajtásra vonatkozóan, vagy csak azt határozták meg, hogy a büntetés azonnal végrehajtandó, de annak részleteiről nem rendelkeztek. Mindazonáltal fellelhető néhány olyan utalás az iratanyagban, melyekből levonhatunk bizonyos következtetéseket.

Például a szombathelyi forradalmi katonai törvényszék ugyanazon ítéletben Szukics Imre vöröskatonát gyilkosságra való felbujtás miatt golyó általi halálra, Ruzsiczka Ferenc vörösőrt rablás, zsarolás és bajtársára való fegyverfogás miatt 12 év és 6 hónap fegyházra, Vámos Jenő vörösőrt pedig rablás és zsarolás miatt 7 év és 6 hónap fegyházra ítélte. Az ítélet végén pedig megjegyezte: „Az ítéletek végrehajtása azonnal foganatosítandó.”²⁸⁸

Néhány ítéletben felfedezhetünk egy-egy mondatot, melyek a büntetések végrehajtásának helyére és körülményeire utalnak. Ilyen utalást találunk Pisztauer Károly perében: a budapesti törvényszék kimondta, hogy „Pisztauer Károly részegsége és garázdálkodása miatt további rendelkezésig a fogdában tartandó.”²⁸⁹

Valamivel konkrétabb utalást találunk az alábbi perekben: Gergely Ábrahám ügyében a budapesti forradalmi katonai

²⁸⁶ SÁRLÓS: i. m. (1961) 47. o.

²⁸⁷ 1919. június 14-i kódextervezet a bírói hatalom gyakorlásáról, in SÁRLÓS: i. m. (1969) 420. o.

²⁸⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 1. öe. 22-23. lap, Szukics Imre vöröskatona, valamint Ruzsiczka Ferenc és Vámos Jenő vörösőrök pere.

²⁸⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 28. öe. 1. lap, Pisztauer Károly vörösőr pere.

törvényszék üzent a budapesti Magyar Helyőrségi fogháznak, hogy a vádlottat elmeállapota miatt át kell szállítani a helybeli XVI. helyőrségi kórházba.²⁹⁰ Barsy János szabadlábra helyezését a budapesti Országos Gyűjtőfogház rendelte el.²⁹¹ Gróf Almási Imrét Szamuely Tibor ellenforradalomban való aktív részvétel miatt 15 év fegyházra ítélte, az ítélete végén pedig a büntetés végrehajtási helyéről is rendelkeztek: „*Beutaltatott a budapesti gyűjtő fegyházba.*”²⁹²

A fővárosi példákon kívül arra is találunk utalást, hogy vidéken is működtek fogházak. Bálint János ügyében a szombathelyi forradalmi katonai törvényszék elnöke írt az államügyészségnek, hogy Bálint János vörösört vegye fel a helybeli ügyészségi fogházba.²⁹³ Rácz Károly és Gábor Sándor vöröskatonák ítéletében pedig a következő szöveg olvasható: „...*a büntetésének kitöltése a hadügyi népbiztosság 129.145/13. 1919. számú rendelete értelmében az ottani törvényszék fogházában eszközöltessék.*” – írta a III. hadosztály forradalmi törvényszékének vádbiztosa.²⁹⁴

E példákból kiderül, hogy az 1919 előtt létező büntetés-végrehajtási szervek a Tanácsköztársaság idején is működtek. Erre utalnak a Honvédelmi Levéltárban fellelhető ún. növedék-jelentések is. Ezeket a büntetés-végrehajtási intézet állította ki, amikor valakit felvett a fogvatartottak közé. Ilyet állított ki a királyi

²⁹⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. - 189. öe. 1. lap, Gergely Ábrahám pere.

²⁹¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. - 1764. öe. 10. lap, Barsy János pere.

²⁹² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 36. cs. Keleti Hadsereg Rögtönítélő Törvényszéke 1919. - sz. n. 1. öe. 1. lap, Gróf Almási Imre huszár főhadnagy pere.

²⁹³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. - Fkt. 114. öe. 2. lap, Bálint János vörösör pere.

²⁹⁴ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 33. cs. A Vörös Hadsereg 46. gyalogezred III. zászlóalj F. K. Tsz. 1919. - sz. n. 1. öe. 1. lap, Rácz Károly és Gábor Sándor vöröskatonák pere (A perben az említett rendeletre pusztán utalást olvashatunk, annak tényleges létezéséről semmiféle információt nem találtam).

budapesti I. honvédkerületi fogház Szabó Lajos vöröskatonáról.²⁹⁵ E jelentések a következőket tartalmazták: „*Növedék-jelentés Szabó Lajos fölött, aki 1919. évi április hó 25-én délelőtt 5 órakor a 4. vörös hadtest parancsnokság rendeletére ezen fogházba, mint vizsgálati fogoly átvétetett.*”²⁹⁶

A jelentések ezen kívül tartalmazták az elítélt tulajdonságait: rangfokozat, csapattest, születési év és hely, kor, vallás, családi állapot, hivatás, vagyon stb. Többnyire leírták bennük azt a bűncselekményt is, mely alapján az elkövetőt a törvényszék elítélte. Továbbá a jelentésekben kötelező volt számba venni azon tárgyakat, melyeket az elítélt magával hozott a fogházba. A jelentésekhez a foglárók megjegyzéseket fűzhetek.²⁹⁷ A foglárokról egyébként a Forradalmi Kormányzótanács XXX. számú rendelete kimondta, hogy ők a Vörös Őrség kiegészítő személyzetét alkotják, az igazságügyi népbiztosnak vannak alárendelve, de a büntető intézet vezetőjének is engedelmességgel tartoznak.²⁹⁸

Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy a Tanácsköztársaság átvette a korábbi büntetés-végrehajtási szerveket.

3.4. A Tanácsköztársaság bukása

A Tanácsköztársaság léte 133 napot ölelt fel. Mint az a korábbiakban kifejtésre került a proletárdiktatúra számára ennyi idő elegendő volt arra, hogy az élet minden területét saját akarata szerint befolyása alá vonja próbálja vonni. A kommunisták teljhatalmának azonban 1919 augusztusára vége szakadt, s ez több tényező együttes hatásaként következett be. E tényezők között

²⁹⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 22. öe. 9. lap, Szabó Lajos vöröskatona pere.

²⁹⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 22. öe. 9. lap, Szabó Lajos vöröskatona pere.

²⁹⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 22. öe. 9. lap, Szabó Lajos vöröskatona pere.

²⁹⁸ Forradalmi Kormányzótanács XXX. számú rendelete: A fogházörök elhelyezése, in PONGRÁCZ (szerk.): *i. m.* (I. füzet), 50. o.

elsődlegesen említhető, hogy a román hadsereg áprilisi támadásával megindult a szövetségesek intervenciója, mely aztán a csehszlovák és a délszláv csapatok előrenyomulásával folytatódott. Ekkorra a Vörös Hadsereg megszervezése még nem fejeződött be, így ütőképes védekezésről és ellentámadásról nem lehetett szó. A csapatok folyamatos vereségeket szenvedtek, kénytelenek voltak folyamatosan visszavonulni, újabb és újabb területeket feladni.²⁹⁹

A tartós kudarc hatása a katonák soraiban is érezhető volt: a seregben a bomlás jelei mutatkoztak, a tisztek bizonytalanná váltak, s rendszerezések voltak a szökések is.³⁰⁰ Ráadásul a Vörös Hadsereg ellátási problémákkal is küzdött: a hátszág élelmiszerkészletei ugyanis kimerültek, általánossá vált az éhezés, az élelmiszerek és használati cikkek hiánya, így lehetetlen volt a hadsereg számára ételmezést biztosítani. Ám nem csak a mezőgazdaság, hanem az ipar is nehéz helyzetben volt, a gyárak teljesítménye, s ezzel a termelés mennyisége is csökkent,³⁰¹ melynek révén a sereg fegyverrel és lőszerrel való ellátása is akadályokba ütközött.

A katonai válságon kívül a rendszernek egyéb súlyos gondokkal is szembesülnie kellett, ugyanis általános nyugtalanság lett úrrá az ország lakosságán, egyre csökkent a diktatúra támogatottsága.³⁰² Romsincs Ignác szerint „...akik áprilisban lelkesedtek, júniusra csalódottá váltak, akik pedig már áprilisban is csalódottak voltak, júniusra kiábrándultak.”³⁰³ Ennek oka egyrészt a gazdasági és külpolitikai-katonai helyzet, másrészt a Forradalmi Kormányzótanács belpolitikája volt.³⁰⁴ Országsszerte szerveződni kezdett az ellenforradalom, ráadásul kiéleződtek az ellentétek a párton belül is, ami még inkább aláásta a vezetők hatalmát.³⁰⁵

²⁹⁹ ZALKA: *i. m.* 90-95. o.

³⁰⁰ Uo. 139-140. o.

³⁰¹ LIPTAI: *i. m.* 277-279. o.

³⁰² BENTSUR: *i. m.* 131-133. o.

³⁰³ ROMSICS: *i. m.* (2018) 169. o.

³⁰⁴ Uo. 170. o.

³⁰⁵ LIPTAI: *i. m.* 281-298. o.

Az északi hadjárat során a Vörös Hadsereg sikereket ért el, s jelentős területeket foglalt vissza, ám a katonák lelkesedését már ez sem adta vissza. Kimerültek a harcokban, kitartásuk és harci szellemük is hanyatlott.³⁰⁶ Ráadásul júniusban fennálló problémák júliusra még tovább mélyültek. „Júliusban már nemcsak a civil lakosság szegényebb és bérből élő rétegei, hanem a katonák is éheztek.”³⁰⁷

A rendszer helyzete minden tekintetben kilátástalan volt. A katonák harcképtelensége, az országban zajló folyamatos és egyre erőteljesebb lázadások, a gazdasági helyzet és a vezetésen belüli konfliktusok mind a Tanácsköztársaság fenntartása ellen hatottak.³⁰⁸ Július 29-30-ára teljessé vált a bizonytalanság. Noha a helyi lapok (...) továbbra is optimizmustól sugárzó cikkeket közöltek, ezeknek már senki sem hitt...”³⁰⁹ Végül augusztus 1-jén délelőtt a tanácskormány elhatározta lemondását.³¹⁰ „»A kommunizmus kísérletétől« (...) megszabadult Magyarország. A megpróbáltatások sorozata azonban ezzel még korántsem ért véget.”³¹¹

³⁰⁶ Uo. 267-277. o.

³⁰⁷ ROMSICS: *i. m.* (2018) 227. o.

³⁰⁸ LIPTAI: *i. m.* 316-317. o.

³⁰⁹ ROMSICS: *i. m.* (2018) 232. o.

³¹⁰ LIPTAI: *i. m.* 385-386. o.

³¹¹ ROMSICS: *i. m.* (2018) 313. o.

IV. A HONVÉD VEZÉRKAR FŐNÖKÉNEK BÍRÓSÁGA

1. TÖRTÉNETI ÁTVEZETŐ

A Tanácsköztársaság bukását követően a Peidl Gyula által vezetett szociáldemokrata kormány került hatalomra, melynek elsődleges célja az ország belső helyzetének rendezése volt, hátat fordítva a proletárdiktatúra rendszerének.³¹² „Az augusztus 1-jén hatalomra jutó »szakszervezeti kormány« a március 21-e előtti helyzethez próbált visszatérni, megkezdte és gyorsuló ütemben folytatta a szocialista forradalom vívmányainak felszámolását.”³¹³ Augusztus 2-án a kormány visszaállította a köztársaság államformáját, s gondoskodott a Tanácsköztársaság idején ellenforradalmárnak nyilvánított személyek szabadon bocsátása érdekében. Augusztus 3-án elrendelték a forradalmi törvényszékek megszüntetését,³¹⁴ valamint azt, hogy a bíróságok és ügyészségek a proletárdiktatúra előtti állapotok szerint, az 1919. március 21. előtti szervezetükben és személyezettel kezdjék újra működésüket.³¹⁵ Peidl kormánya tehát minden tekintetben igyekezett hatálytalanítani a Tanácsköztársaság jogszabályait. A kormányt azonban sem az ország lakossága, sem a nagyhatalmak nem támogatták, így az augusztus 6-án lemondásra kényszerült, s Friedrich István vezetésével új kormány alakult.³¹⁶

³¹² ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007, 789-790. o.

³¹³ SIKLÓS: i. m. 430. o.

³¹⁴ ROMSICS IGNÁC: *A Horthy-korszak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2017, 37. o.

³¹⁵ A Magyar Népköztársaság kormányának 1919. évi 5. számú rendelete az uraságok és államügyészségek -működésének visszaállításáról, MRT, Budapest, 1919, 622. o.

³¹⁶ KIRSCHNER BÉLA: *A „szakszervezeti kormány” hat napja 1919*, Kossuth Kiadó, Budapest, 1968, 93-230. o.

Az új rendszer vezetői az 1918. október 31. előtti viszonyok helyreállítását tűzték ki célul. Ennek keretében a Tanácsköztársaság létrehozásáért felelősnek vélt személyeket felelősségre vonták, valamint elrendelték a köztulajdonba vett földbirtokok visszaszolgáltatását.³¹⁷ Közigazgatási szempontból is a régi közigazgatási szerveket állították vissza, a helyi tanácsokat megszüntették.³¹⁸

A kormányon kívül azonban két másik hatalmi-politikai központ is kialakult az országban. Az egyik a román hadsereg volt, mely augusztus elejétől fokozatosan benyomult az országba és megszállta a Duna-Tisza közét, a fővárost, illetve az észak-dunántúli területeket is.³¹⁹ A másik központot pedig Szeged jelentette, ahol Horthy Miklós állomásozott. Szegeden és környékén már 1919. június 6-tól kezdődően »a vörös terror leküzdésére, valamint a törvényes rend és a biztonság helyreállítása céljából« hadsereg szervezésébe kezdtek.³²⁰ A sereg kezdetben nem képezett komoly erőt, hiszen sem létszáma, sem felszereltsége nem volt jelentős. Ez azonban fokozatosan megváltozott, különösen a Vörös Hadsereg felbomlását követően. Ekkor ugyanis az internálással, hadifogsággal vagy leszereléssel fenyegetett vörös katonák számára valódi alternatívát képezett a Horthy seregébe való csatlakozás. A nagyszámú jelentkező miatt július 27-én rendeletet adtak ki a Szegedre érkező tisztek fogadásáról. Ennek értelmében a tisztek személyazonosságát és politikai megbízhatóságát igazoló bizottság ellenőrizte „annak érdekében, hogy egyetlen olyan egyén se maradhasson a rendszerben, aki nem felelt meg az újonnan kiépítendő államhatalmi berendezkedés

³¹⁷ ROMSICS: *i. m.* (2002) 314. o.

³¹⁸ A magyar kormány 1919. évi 3.886. M. E. számú rendelete valamennyi törvényhatósághoz a törvényes közigazgatás felvételéről, MRT, Budapest, 1919, 627. o.

³¹⁹ KENDE JÁNOS – SIPOS PÉTER: Román csapatok Magyarországon, in *História*, 1984/5-6. szám, 39-40. o.

³²⁰ SZAKÁLY SÁNDOR: *Kik voltak, honnan jöttek? Katonákról, történelemről, önmagunkról I.*, Ister Kiadó, Budapest, 2003, 11. o.

politikai vezetőinek. (...) Az igazolási eljárás célja az volt, hogy megállapítsa, az eljárás alá vont személy nem tanúsított-e olyan magatartást, vagy vállalt-e olyan munkakört, amely a tiszti állásával nem volt összeegyeztethető, valamint a Tanácsköztársaság alatt annak érdekében nem teljesített-e a kötelező, illetve rákényszerített munkánál többet.”³²¹

Az igazoló bizottságok döntése révén a jelöltek vagy igazolt státuszt kaptak és csatlakozhattak a haderőhöz, vagy további eljárásra utalták őket, amely lehetett bünvádi, becsületügyi és fegyelmi eljárás is.³²² Az átvizsgálások ellenére sokan csatlakoztak a sereghez, így a testület létszáma hamarosan több ezer főre duzzadt.³²³ Mindeközben Horthy lemondott hadügyminiszeri posztjáról és felvette a fővezéri címet. Ezután seregével augusztus második felében a Dél-Dunántúlra vonult, Siófokon berendezte a Fővezérség központját,³²⁴ majd fokozatosan egyre nagyobb területet vont befolyása alá.³²⁵

Mindezek alapján látható, hogy az ország belső helyzete igen instabil és rendezetlen volt, melynek 1919 októberében a párizsi békekonferencia intézkedése vetett véget. A konferencia ugyanis Magyarországra küldte Sir George Russell Clerk brit diplomatát, akinek közbenjárására a román csapatok november közepén megkezdték a kivonulást. Ezzel egyidejűleg, november 16-án Horthy bevonult Budapestre. November 24-én új kormány alakult Huszár Károly vezetésével, melyet immár a békekonferencia

³²¹ KELEMEN ROLAND: Különleges megtorló-számonkérő jogintézmények Magyarországon a katonai büntetőjog területén a két világháborút követően, in KECSKÉS GÁBOR (szerk.): *Doktori Műhelytanulmányok*, Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2016, 3. o.

³²² Uo. 4. o.

³²³ PATAKI ISTVÁN: *Az ellenforradalom hadserege*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1973, 7-72. o.

³²⁴ SZAKÁLY SÁNDOR: Horthy Miklós és a Nemzeti Hadsereg létrejötte 1919-1920, in MIKLÓS PÉTER (szerk.): *Újragondolt negyedszázad, Tanulmányok a Horthy-korszakról*, Belvedere Kiadó, Szeged, 2010, 309-310. o.

³²⁵ ORMOS MÁRIA: *Magyarország a két világháború korában (1914-1945)*, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998, 67-68. o.

résztvevői is elismertek. Ezzel az ország külpolitikai helyzete valamelyest stabilizálódott, s sor kerülhetett a belső viszonyok alaposabb rendezésére. Ebből a célból 1920. január 25-26-án új törvényhozó testületet választottak nemzetgyűlés néven.³²⁶

A testület legfontosabb feladatait a világháborúval kapcsolatos béketárgyalások, valamint az államforma és az államfő kérdése képezték. Az államforma kérdésében egyetértés alakult ki, valamennyi párt a királyság államformája mellett foglalt állást. Az államfő kérdése azonban nézeteltéréseket vetett fel. A vita két tábor között zajlott, a legitimisták és a szabadkirályválasztók között. Előbbiek ragaszkodtak a Habsburg-házhoz és IV. Károly személyéhez, míg utóbbiak úgy vélték, hogy a Habsburgok a Pragmatica Sanctio alapján fennálló trónöröklési jogukat a Monarchia felbomlásával és az eckartsauai nyilatkozattal elvesztették.³²⁷

A kérdés rendezése érdekében február 27-én a nemzetgyűlés elfogadta „az alkotmányosság helyreállításával és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezésével foglalkozó 1920. évi I. törvénycikket, amely minden tekintetben a legitimisták és a szabad királyválasztók között létrejött átmeneti kompromisszum jegyeit viselte magán.”³²⁸ A dokumentum kimondta, hogy s királyi hatalom gyakorlása az eckartsauai nyilatkozatnak köszönhetően megszűnt, viszont az államfő kérdését nem rendezte véglegesen, hanem az államfői teendőket ideiglenesen választott kormányzóra bízta.³²⁹ A törvénycikk értelmében: „A nemzetgyűlés addig, amíg az államfői hatalom gyakorlásának mikéntjét véglegesen rendezi és ennek alapján az államfő tisztét tényleg átveszi, az államfői teendők ideiglenes ellátására a magyar állampolgárok közül titkos

³²⁶ ROMSICS: i. m. (2002) 315-317. o.

³²⁷ ROMSICS: i. m. (2017) 58. o.

³²⁸ Uo. 59. o.

³²⁹ GERGELY JENŐ – PRITZ PÁL: *A trianoni Magyarország 1918-1945*, Vince Kiadó, Budapest, 1998, 43-44. o.

szavazással kormányzót választ.”³³⁰ A kormányzóválasztás lebonyolítására 1920. március 1-jén került sor, Horthy Miklóst választották meg a pozícióra.³³¹ Ezzel az ország „elvileg királyság maradt, de kormányzó állt az élére. (...) 1920 elején kialakultak az állami struktúra keretei,”³³² s kezdetét vette a történelemben Horthy-korszakként emlegetett időszak.

2. HADERÓ A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A Honvéd Vezérkar Főnökének különbíróságának elemzéséhez ki kell térni egy lényeges kérdéskörre vagyis a két világháború közötti haderőre, ezen belül pedig különösen a Vezérkar és a Vezérkar Főnökének szerepére. E témakör tisztázása elengedhetetlen ahhoz, hogy a különbíróságot térben és időben elhelyezzük, ugyanis a Vezérkar Főnökének helyzete képezi a kiindulópontot a Honvéd Vezérkar Főnöke különbíróságának elemzéséhez.

2.1. A Vezérkar története

A Vezérkar története egészen 1848-ra nyúlik vissza, ugyanis ebben az évben, október 20-án nevezte ki az Országos Honvédelmi Bizottmány történelmünk első Vezérkari Főnökét, Vetter Antalt.³³³ 1907-ben a Magyar Királyi Honvéd Főparancsnokság számára kiadott szervi határozványok című okmány rögzítette a katonai vezetés tekintetében a legfontosabb beosztásokat, köztük a Vezérkar Főnökét is.³³⁴ Eszerint a Vezérkar Főnöke 1900-tól a

³³⁰ 1920. évi I. törvénycikk az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről, elérhető: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92000001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38> (letöltés: 2019.09.13.)

³³¹ ROMSICS: i. m. (2017) 60. o.

³³² ORMOS: i. m. 80. o.

³³³ ÁCS TIBOR: Az első honvédvezérkar főnöke: Vetter Antal, in *Hadtudomány*, 1998/3. szám, 90. o.

³³⁴ OROSZI ANTAL: A Magyar Királyi Honvéd Főparancsnokság létrehozása és működése (1868-1918), in *Honvédségi Szemle*, 1995/2. szám, 21. o.

katonai osztály vezetője, felelős volt az összes szolgálat egységes vezetéséért. Köteles volt a parancsnokságon belüli együttműködés érdekében kezdeményezően fellépni és odahatni, hogy minden közeg az őt illető rendelkezésekről idejében tudomást szerezzen. Irányította az alárendeltségében lévő fogalmazók (fő- és alantás tisztek) és az irodaigazgatóság munkáját.³³⁵

Oroszi Antal írja tanulmányában, hogy „A magyar királyi honvédség minőségi fejlesztésében, a vezetés színvonalának emelése terén fontos rendelkezés volt a »vezérkari főnök« beosztás rendszeresítése a honvéd főparancsnokságnál, valamint a honvéd kerületi parancsnokságoknál. A dandároknál a parancsnok mellett egy vezérkari tiszt intézte a tisztán katonai és katonai-közigazgatási ügyeket. A magasabb parancsnokságoknál (honvéd főparancsnokság, kerületi parancsnokság) a korszerűsített szervezet magában foglalta a katonai vagy vezérkari osztályt, az igazságügyi előadót és az irodaigazgatóságot. A katonai osztály vezetője a vezérkari főnök, aki minden esetben bécsi hadiiskolát végzett vezérkari testületbeli alezredes, illetve ezredes volt.»³³⁶

A fent leírtakból látható, hogy a Vezérkar és főnöke, létrehozásától kezdve igen fontos szerepet töltött be a katonai vezetésben. Ez a fontos szerep az 1919. augusztus 1. utáni időszakban is jellemző volt, bár a Fővezérség fennállása alatt a Vezérkar és főnökének jelentősége kevésbé volt érzékelhető. A Fővezérség mellett a Vezérkar egyfajta tanácsadó szerepet töltött be, a Vezérkar Főnöke volt a Fővezér legfőbb tanácsadója. A hadügyminiszter rendelete értelmében „A fővezér első katonai tanácsadója és a fővezérség összes szolgálatának vezetője a magyar nemzeti hadsereg vezérkari főnöke. Fontos katonai kérdések tárgyalásánál a magyar nemzeti hadsereg fővezére és a vezérkar

³³⁵ Szervi határozványok a magyar királyi honvéd főparancsnokság számára, 1737/eln. számú rendelet, in *Rendeleti közlöny*, 1907/6. szám.

³³⁶ OROSZI: i. m. 22. o.

főnöke a hadügyminiszter javaslatára a minisztertanácson való részvételre meghívandók.”³³⁷

A Fővezérség szolgálati rendje így fogalmazta meg a Vezérkari Főnök pozícióját: „...a vezérkar főnöke, eltekintve önálló teendőitől, melyek őt, mint a magyar nemzeti hadsereg vezérkari főnökét megilletik, irányítja a fővezérségnél az egész szolgálatot s e tekintetben a fővezérnek személyesen felelős. A fővezérségnél beosztott összes személyek minden tekintetben neki vannak alárendelve. A fővezér parancsait kizárólag a vezérkari főnöknek adja, aki gondoskodik a parancs további végrehajtásáról. Ha a fővezér kivételesen másnak adna parancsot, az köteles a vezérkari főnököt erről haladéktalanul értesíteni. A vezérkari főnököt kivéve senki sincs feljogosítva, hogy katonai ügyekben javaslatokkal vagy előterjesztésekkel járuljon közvetlenül a fővezér elé.”³³⁸ A Vezérkar Főnöke közvetlenül a Fővezérnek volt alárendelve és jogosult volt a Hadügyminisztérium valamennyi katonai főcsoportjával és osztályával a főcsoportfőnökök útján érintkezni és a Hadügyminisztériumnak ezen ügyekben közvetlenül javaslatokat tenni. A Hadügyminisztérium katonai főcsoportja, csoportjai és osztályai pedig kötelesek voltak valamennyi ezen ügykörükbe tartozó ügyekben a Vezérkar Főnökének véleményét főcsoportjai útján kikérni.³³⁹

A fentiekben leírtak szerint létezett tehát a Vezérkar a Fővezérség mellett. A Fővezérség megszüntetésével azonban „a katonai körök számára az a feladat adódott, hogy a kormányszónak a hadúri jogokon kívül olyan lehetőségeket bocsásson rendelkezésére, amelyek a fővezérség lehető legzavartalanabb átmentését eredményezik. Erre a célra a vezérkari főnök

³³⁷ A hadügyminiszter 1919. évi 17830/el. a. számú körrendelete, a hadügyminiszter és fővezér hatásköreinek szabályozásáról, in *Rendeleti Közlöny - A magyar hadsereg számára*, 1919/67. szám, 265. o.

³³⁸ VARGYAI GYULA: *Katonai közigazgatás és kormányzói jogkör (1919-1921)*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 24. o.

³³⁹ Uo. 27. o.

funkciójának további bővítése látszott a legalkalmasabbnak.”³⁴⁰ 1920. március 29-én jelent meg a Fővezérség megszüntetéséről intézkedő rendelet. Ez kijelentette, hogy: „...a nemzeti hadsereg központi vezetése és közigazgatása ezen időponttól kezdve ismét a honvédelmi miniszter kezében összpontosul, aki ez idő szerint a kormányzó után a legfelsőbb katonai előljáró...”³⁴¹

A rendelet továbbá létrehozta a vezérkari irodákat, melyek a Fővezérség egyes csoportjaiból alakultak és a Vezérkar Főnökének vezetése alatt álltak.³⁴² A Vezérkar Főnökét és helyettesét a kormányzó nevezte ki.³⁴³ A rendeletben meghatározták a Vezérkar Főnökének pozícióját is, az alábbiak szerint: „...a vezérkar főnöke egyelőre közvetlenül a kormányzónak van alárendelve, önállóan csak a vezérkar neki alárendelt központi irodáival és a vezérkari tisztek személyi, valamint tanulmányi ügyeit illetőleg rendelkezik. A békeszerződés katonai részének befejezett végrehajtásáig azonban feljogosíttatik a vezérkar főnöke a csapatok hadművelési és központilag irányítandó karhatalmi alkalmazására vonatkozó intézkedéseknek a kormányzó megbízásából és a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg való kiadására.”³⁴⁴

A fenti szabályozást később, az ún. szervi határozványokban konkretizálták: a Vezérkar Főnöke „...személyére nézve egyelőre a kormányzó közvetlen parancsai alatt áll.” és „...közvetlenül fel van jogosítva, hogy hatáskörébe tartozó ügyekben a kormányzónak szóbelileg vagy írásban javaslatokat terjeszthessen elő. Ezen előterjesztéseit, valamint a kormányzónak ezen ügyekben tett

³⁴⁰ VARGYAI GYULA: A kormányzói jogkör létrejöttének katonai vonatkozásairól, in *Hadtörténelmi Közlemények*, 1968/1. szám, 60. o.

³⁴¹ A hadügyminiszter 1920. évi 40907/el. a. számú körrendelete, a nemzeti hadsereg központi vezetésének új szabályozása, in *Rendeleti Közlöny - A magyar hadsereg számára*, 1920/15. szám, 188. o.

³⁴² VARGYAI: i. m. (1968) 61. o.

³⁴³ VARGYAI: i. m. (1971) 30-31. o.

³⁴⁴ A hadügyminiszter 1920. évi 40907/el. a. számú körrendelete, a nemzeti hadsereg központi vezetésének új szabályozása, in *Rendeleti Közlöny - A magyar hadsereg számára*, 1920/15. szám, 188. o.

döntéseit a honvédelmi miniszterrel is közölni tartozik.”³⁴⁵ Továbbá „...ő az összes katonapolitikai és védtörvényi kérdésekre, a hadrendre, a mozgósításra, az államerődítésre és ezzel kapcsolatos közigazgatási intézkedésekre, továbbá azon teendőkre is befolyást gyakorol, melyek a magyar nemzeti hadsereg minden részének és a honvédelem keretébe illeszkedő összes intézményeknek hadi teljesítőképességének fokozására és a belső biztonságnak a honvédelem szempontjából békében és háborúban való állandó fenntartására általában vonatkoznak. A vezérkar főnöke a fentiekben körülírt befolyását a honvédelmi miniszterhez intézett javaslatai által érvényesíti, aki viszont a vezérkar főnökének hatáskörét érintő rendelkezéseknek kidolgozása előtt a vezérkari főnök nézetét beszerzi. A békeszerződés katonai részének befejezett végrehajtásáig a csapatok hadműveleti és központosilag irányítandó karhatalmi alkalmazására vonatkozólag a vezérkar főnöke a kormányzó megbízásából és a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg intézkedik. A honvédelmi miniszter hozzájárulása elvileg előzetesen megszerzendő, sürgős esetekben azonban a vezérkar főnöke a szükséges intézkedéseket azonnal kiadja és ezeket utólag hozza a honvédelmi miniszter tudomására.”³⁴⁶

A közzétételt követően a Fővezérség és a fővezéri poszt 1920. április 1-jén szűnt meg, Horthy innentől a Legfelsőbb Hadúri címmel rendelkezett. Ez az átszervezés azt a célt szolgálta, hogy az államfő hadúri jogainak gyakorlásában ne kényszerüljön a honvédelmi miniszterre támaszkodni aktusai során.³⁴⁷ A katonai körök a lehető leginkább igyekeztek kizárni annak a lehetőségét is, hogy a már megszerzett és az elérni kívánt pozícióikat a törvényhozás veszélyeztethesse.³⁴⁸ Emiatt a katonai vezetés számára fontos volt a Fővezérség átmentése, melyet az említettek

³⁴⁵ VARGYAI: *i. m.* (1968) 61. o.

³⁴⁶ Uo. 61. o.

³⁴⁷ VARGYAI: *i. m.* (1971) 31. o.

³⁴⁸ VARGYAI: *i. m.* (1968) 58. o.

alapján a Vezérkar Főnöke pozíciójának bővítésével kívántak elérni. A Vezérkar tehát a megszüntetett Fővezérség feladatkörét a legteljesebb folytonossággal látta el. Ez megmutatkozott abban is, hogy a Fővezérségnek a körletparancsnokságokra vonatkozó helyzetfelméréseinek kiadását a Vezérkar folytatta. Ezenkívül a Vezérkar át is vette a Fővezérség egyes csoportjait, így pl. a hadműveleti és nyilvántartó csoportot is.³⁴⁹ A Vezérkar az államfő hadúri jogainak kiegészítésére szolgált.³⁵⁰ Bár a csapatok továbbra is az államfő hadúri parancsára indultak útnak, utóbbi a hadműveleti folyamatokba közvetlenül már nem folyt bele.³⁵¹ A hadsereg és a különítmények felett innentől a Vezérkar Főnöke rendelkezett, aki a kormányzónak volt alárendelve.³⁵² A tényleges rendelkezés joga tehát a Vezérkar Főnökét illette meg és őt terhelte ennek felelőssége is.³⁵³

2.2. Változások a trianoni békeszerződést követően

1921 nyarán a magyar katonai és politikai vezetés kénytelen volt megkezdeni a trianoni békeszerződés végrehajtását.³⁵⁴ A békediktátum egyrészt 35 ezer főben maximalizálta a hadsereg létszámát, másrészt limitálta a fegyverek és a lőszer mennyiségét is.³⁵⁵ A diktátum továbbá minden olyan szerv létrehozását,

³⁴⁹ Uo. 62. o.

³⁵⁰ VARGYAI GYULA: *A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 25. o.

³⁵¹ PÜSKI LEVENTE: *A Horthy-rendszer 1919-1945*, Pannonica Kiadó, Budapest, 2006, 39. o.

³⁵² GERGELY – PRITZ: *i. m.* 46. o.

³⁵³ PÜSKI: *i. m.* 39. o.

³⁵⁴ VARGYAI: *i. m.* (1971) 32. o.

³⁵⁵ Az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről szóló 1921. évi XXXIII. törvény, 102-143. cikk.

fenntartását és ezekkel kapcsolatos intézkedést megtiltotta, amely a háború előkészítésére és vezetésére szolgálhatott volna (például ilyen volt a Vezérkar is).³⁵⁶ Ezen korlátozások betartását a katonai ellenőrző bizottság felügyelte, egészen 1927. március 31-ig, amikor a bizottság tevékenységét megszüntették.³⁵⁷

A m. királyi honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvény realizálta a békeszerződésben foglaltakat, ugyanis kimondta, hogy „A magyar állam fegyveres ereje a m. kir. honvédség. A m. kir. honvédség feladata a belső rendnek és biztonságnak fentartása s az ország határainak megvédése. A m. kir. honvédség katonai ereje 35.000 főből áll.”³⁵⁸ A törvenycikkben a Magyar Királyi Honvédség elnevezést használták a hadsereg megnevezésére. Az elnevezés használatba vételéről a Honvédelmi Miniszter körrendelete intézkedett,³⁵⁹ így a Nemzeti Hadsereget 1922. január 4-től Magyar Királyi Honvédségnek hívták.³⁶⁰ Ugyanebben az évben átszervezés is történt, melynek keretében január 17-én a Honvédelmi Miniszter közölte, hogy ezután a hadsereg tisztán katonai hivatást tölt be, a közbiztonsági szolgálatot pedig egész terjedelmében az államrendészeti szervek veszik át.³⁶¹

A békeszerződésben meghatározott súlyos korlátozásokat a magyar vezetés nehezen fogadta el, ugyanis azt a haderő lerombolásának tekintették. A honvédségről szóló törvény indokolásában így fogalmaztak: „Csak látszólag és formailag alkotás az a munka, amely a békeszerződés rendelkezéseinek megfelelő új véderő törvény előkészítésében, meghozatalában áll, valójában és lényegileg azonban nem alkotás, hanem rombolás

³⁵⁶ ROMSICS: *i. m.* (2017) 399-403. o.

³⁵⁷ KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN (szerk.): *Magyarország a XX. században*, I. kötet, Babits Kiadó, Szekszárd, 1996, 321-323. o.

³⁵⁸ A m. királyi honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvény, 1-2. §.

³⁵⁹ A m. kir. honvédelmi miniszter 1922. évi 239. számú körrendelete, a m. kir. Honvédség elnevezés használatba vételéről, MRT, Budapest, 1922, 314. o.

³⁶⁰ KOLLEGA (szerk.): *i. m.* 321-323. o.

³⁶¹ VARGYAI: *i. m.* (1971) 54. o.

ez...»³⁶² A békeszerződésben foglalt korlátozásokat a katonai vezetés megpróbálta minél jobban kijátszani rejtett szervek létrehozásával, valamint belbiztonsági gyakorlatok kialakításával.³⁶³ A hadkötelezettség megtiltását például a hadseregbe való belépésre történő felhívással igyekeztek ellensúlyozni.³⁶⁴

A Vezérkar tekintetében is arra törekedtek, hogy azt pusztán látszólag szüntessék meg, feladatkörét azonban a lehető legteljesebb mértékben megtartsák. Végül olyan megoldás született, mellyel a Vezérkart a honvédelmi tárca VI. csoportjának tüntették fel, a Vezérkar Főnökét pedig a honvédelmi minisztérium főcsoportfőnökének, illetve a VI. csoport főnökének nevezték. A főcsoportfőnöknek közvetlen előadási jogot adtak az államfő előtt, előadásait vagy a hadsereg-főparancsnokkal együtt, vagy annak előzetes tudomásával tehette meg. A Vezérkar fedését megvalósító rendelkezésben feladatát úgy fogalmazták meg, hogy „annak a hadsereg-főparancsnoknak első munkatársa, aki az ország védelmével összefüggő összes ügyekben a központi hatóságokkal is közvetlenül érintkezhet.»³⁶⁵

A Honvéd Vezérkar meghatározását az 1927-es katonai zsebkönyvben már így találhatjuk meg: »A vezérkar hivatása békében a haderő szervezése, a háború, különösen a mozgósítás és felvonulás előkészítése, a csapatok kiképzésének vezetése, ezenkívül a magasabb parancsnokságoknál a megfelelő hatáskörű fogalmazói szolgálat, háborúban a vezérkar tagjai a vezetés eszközei.«³⁶⁶ A Vezérkar funkcióját tekintve a »hadsereg agyának«

³⁶² Nemzetgyűlési irományok, 1920. évi XI. kötet, 427. o.

³⁶³ KOLLEGA (szerk.): *i. m.* 321-323. o.

³⁶⁴ A m. kir. honvédelmi miniszter 1921. évi 30.940. ein. számú rendelete, a m. kir. nemzeti hadseregbe való Önkéntes belépésre felhívásról, MRT, Budapest, 1921, 770. o.

³⁶⁵ VARGYAI: *i. m.* (1971) 32. o.

³⁶⁶ SZAKÁLY: *i. m.* (2002) 183. o.

volt tekinthető, mivel ez volt a tervek elkészítésének, a katonapolitika meghatározásának színtere.³⁶⁷

A katonai vezetésben ekkorra egyfajta hármasság alakult ki, melynek tagjai a Honvédelmi Miniszter, a Honvédség Főparancsnoka és Honvéd Vezérkar Főnöke voltak. A három vezető inkább egymás mellé, mint egymás alá rendeltnek volt tekinthető, bár közülük az 1920-as években a Honvédelmi Minisztérium szerepe vált dominánssá, a miniszter lett a »primus inter pares«.³⁶⁸ A Honvédség Főparancsnokának tisztsége a IV. Károly által 1921-ben megvalósított két visszatérési kísérlet után vált meghatározóvá, ugyanis ekkor „az addigi csapatfelügyelői beosztást, szolgálati állást átalakították, és a honvédségen belül megjelent a honvédség főparancsnoka szolgálati állás. E beosztást betöltő tábornok elsődlegesen és szinte kizárólagosan az 1922 januárjában a magyar királyi honvédséggé átalakult Nemzeti Hadsereg kiképzési, fegyelmi és becsületügyeivel, valamint a tisztképzés és a katonai nevelés kérdésével foglalkozott.”³⁶⁹

A Főparancsnokság és a Minisztérium között az 1920-as évek közepén ellentétek alakultak ki, melyek alapját az képezte, hogy a Főparancsnok a kettőst vezetést támogatta, s ennek keretében a parlamentáris keretből való kiválás közvetlenebb formáját szerette volna megvalósítani, a miniszter viszont a parlamentáris forma mellett érvelt. Az ellentétek miatt 1929-ben felmerült a Főparancsnoki állás megszüntetése, illetve a Minisztériummal történő összevonása, azonban ez a kérdés ekkor még lekerült a napirendről. Innentől azonban a Főparancsnokság fokozatos háttérbe szorulása volt megfigyelhető, melyet alátámaszt az is, hogy „1929 októberében a honvédelmi miniszter megszüntette a főparancsnokkal átiratok útján való érintkezést és az ügydarabok

³⁶⁷ Uo. 183. o.

³⁶⁸ SZAKÁLY SÁNDOR: A katonai vezetés és a honvédelmi politika alakításának szintjei a két világháború közötti Magyarországon, in *Honvédségi Szemle*, 1991/2. szám, 37-39. o.

³⁶⁹ Uo. 38. o.

közvetlen megküldését rendelte el.»³⁷⁰ 1930 januárjában pedig megjelent egy miniszteri parancs, amely arról intézkedett, hogy „a főparancsnoknak jóváhagyás előtti véleményezésre csak olyan ügydarabokat kell megküldeni, »...amelyek sem fontosabb természetűek, sem pedig elvi jelentőséggel nem bírnak.«³⁷¹

A Főparancsnok szerepének csökkenésével egyidejűleg a Honvéd Vezérkar Főnökének pozíciója egyre erősödött. A hadsereg irányítása és vezetése a Vezérkar kezébe került. 1937-ben kiadott az ún. szervi határozmányok szerint »A vezérkar főnökének hatásköre általában a honvédség fegyveres alkalmazása háborúban, továbbá annak erre történő előkészítése. Nevezetesen a) előkészíti az összes hadműveleti terveket és előmunkálatokat, valamint a felvonulási és az államerődítési terveket önálló hatáskörben, de összhangban a kormány általános politikájával.«³⁷² A háborús alkalmazás és az erre való előkészítés azonban a Főparancsnok részére kiadott szervi határozványokban is szerepelt. Ezt az ellentmondást úgy oldották fel az 1930-as évektől, hogy a Főparancsnok a békeidőben történő alkalmazás, a kiképzés és a fegyelmi ügyek felelőse lett, a háborús alkalmazás és felkészülés pedig a Honvéd Vezérkar Főnökének feladata volt.³⁷³

Az 1930-as évekre tehát kialakult a tisztikar végleges formája, mely ezt követően egy ideig változatlan maradt.³⁷⁴ A 30-as években a Vezérkar nem esett át szervezeti változtatásokon. Újrafogalmazták ugyan a Honvédelmi Miniszterrel való mellérendeltségét, azonban fenntartották, hogy a Vezérkar Főnöke az államfőnek van alárendelve.³⁷⁵

1939-ben megalkotásra került az első egységes honvédelmi törvény, amely újraszabályozta a honvédelem intézményeit,

³⁷⁰ VARGYAI: *i. m.* (1983) 26. o.

³⁷¹ Uo. 26. o.

³⁷² SZAKÁLY: *i. m.* (2002) 184. o.

³⁷³ Uo. 152-154. o.

³⁷⁴ Uo. 17. o.

³⁷⁵ VARGYAI: *i. m.* (1983) 25. o.

továbbá létrehozta a Legfelső Honvédelmi Tanácsot.³⁷⁶ A szerv valójában 1928-ban jött létre Legfelsőbb Honvédelmi Tanács néven, az alábbi meghatározással: „Az LHT egy, a kormány és a honvédség egyes tagjaiból alakított legfelsőbb országvédelmi szerv, amelynek hivatása az országvédelem szempontjából fontos katonai, bel- és külpolitikai, valamint gazdaságpolitikai vonatkozású kérdések letárgyalása, illetve eldöntése.”³⁷⁷

A Tanács feladata az volt, hogy „az állami élet mindazon hivatalos és nem hivatalos szerveinek működését, amelyekre egyrészt a honvédelem korszerű kiépítése, másrészt a háború korszerű és eredményes vezetése szempontjából akár közvetlenül, akár közvetve szükség van, illetve szükség lehet, egységes alapon akként előkészíteni és megszervezni, hogy az ország élet-halál harcában a nemzeti erők minden vonatkozásában a teherbírás legvégső határáig kihasználhatók legyenek. Az LHT feladatai közé tartozik továbbá mindama - az országvédelem szempontjából jelentőséggel bíró - ügyek eldöntése, amelyek alkotmányjogilag a törvényhozás által volnának ugyan elintézendők, amelyek törvényes és így nyilvános letárgyalása azonban a trianoni korlátozások miatt nem lehetséges.”³⁷⁸

A Tanács által hozott határozatok a miniszterek részére kötelező erővel bírtak és azok végrehajtása az illetékes minisztériumok hatáskörébe tartozott. A testület elnöke a miniszterelnök volt, tagjai pedig a külügyminiszter, a belügyminiszter, a pénzügyminiszter, a tárgyalás anyaga által reszortszerűen érdekelt miniszter, a honvédelmi miniszter, a hfp., és a vezérkar főnöke.³⁷⁹ Ezen szerv átszervezése valósult meg a

³⁷⁶ KELEMEN ROLAND: A Honvédelmi Tanács. Szerves fejlődés vagy elnevezésbeli hasonlóságok a magyar jogtörténetben? (Honvédelmi Bizottmány - Legfelső Honvédelmi Tanács - Honvédelmi Tanács szabályozása, jellege.), in *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2018/1. szám, 76-83. o.

³⁷⁷ SZAKÁLY: i. m. (1991) 39-40. o.

³⁷⁸ Uo. 39-40. o.

³⁷⁹ Uo. 39-40. o.

honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikkben szabályozott Legfelső Honvédelmi Tanáccsal. Az új szervről a törvény a következőket mondta ki: „a honvédelmi érdekek mind békében, mind háborúban való minél hathatósabb kielégítésének és az e végből szükséges intézkedések összhangjának biztosítása céljából Legfelső Honvédelmi Tanács szerveztetik.”³⁸⁰ A Tanács elnöke a miniszterelnök, tagjai a miniszterek, továbbá a Honvédség Főparancsnoka és a Vezérkar Főnöke voltak.³⁸¹

További változásokat hozott a Főparancsnoki tisztség megszüntetése 1940-ben. Ennek előzményeit egyrészt a korábban kifejtett ellentétek jelentették, másrészt pedig befolyásolták „az első bécsi döntés katonai végrehajtásának és a Kárpátalja megszállásának negatív tapasztalatai”³⁸² is. A megszüntetésre végül 1940. március 3-án került sor,³⁸³ melynek következtében szükségessé vált a Magyar Királyi Honvédség felső vezetésének átszervezése. Ezt a m. kir. honvédség felső vezetésének átszervezése következtében szükséges rendelkezésekről szóló 1940. évi IX. törvénycikkkel valósították meg, mely egyrészt azt tartalmazta, hogy innentől nem a Főparancsnok foglalt helyet az 1937. évi XIX. törvénycikk alapján alakuló országtanácsban, hanem a Honvéd Vezérkar Főnöke. Másrészt a törvénycikk a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvényt is módosította, amikor kimondta, hogy a Legfelső Honvédelmi Tanács elnöke a miniszterelnök, tagjai a miniszterek, továbbá a Honvéd Vezérkar Főnöke.³⁸⁴ Mindebből az következik, hogy a Főparancsnok helyét a Vezérkar Főnöke vette át, ő gyakorolta a korábban a Főparancsnokot megillető jogokat. A Vezérkari Főnök szerepe

³⁸⁰ A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk, 3. §.

³⁸¹ SZAKÁLY: i. m. (1991) 41-42. o.

³⁸² VARGYAI: i. m. (1983) 26. o.

³⁸³ SZAKÁLY: i. m. (1991) 42. o.

³⁸⁴ A m. kir. honvédség felső vezetésének átszervezése következtében szükséges rendelkezésekről szóló 1940. évi IX. törvénycikk.

ekkor vált igazán meghatározóvá.³⁸⁵ Szakály Sándor szerint a Honvéd Vezérkar Főnökének „viszonya, illetve helyzete immáron közel azonos lett a honvédelmi miniszterével. Az alkotmányosság előírásainak megfelelően azonban továbbra is annak tárgyi alárendeltségében maradt.”³⁸⁶

1941-ben a Honvéd Vezérkar élén váltás történt, szeptember 6-án Szombathelyi Ferenc lett a Vezérkar új főnöke,³⁸⁷ akit 1944. április 19-én Veessenmayer nyomására Vörös János altábornagy váltott fel.³⁸⁸ A nyilas hatalomátvételt követően a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar irányítását Beregfy Károly vette át.³⁸⁹ Erre a Honvédelmi Minisztérium körrendelete nyújtott lehetőséget, amely 1944 decemberében egyesítette a honvédelmi miniszter és a Vezérkar Főnökének pozícióját. A rendelet kimondta, hogy e két tisztséget ugyanaz a személy tölti be, az összevont tisztség elnevezése pedig Magyar Királyi Honvédelmi Miniszter és Vezérkarfőnöke lett.³⁹⁰

A világháborút követően szükséges volt egy új magyar haderő felállítása, melynek szervezése 1945-ben kezdődött meg.³⁹¹ Ez az új hadsereg, bár több tisztet átvett a Magyar Királyi Honvédségből, mégsem tekintette jogelődjének a korábbi haderőt, így az csupán történelmi emlék maradt.³⁹²

3. A HONVÉD VEZÉRKAR FŐNÖKÉNEK BÍRÓSÁGA

A Honvéd Vezérkar Főnöke szerepének ismertetése után immár sor kerülhet a különbíráóság tényleges elemzésére. E szempontból kiemelten fontosak a bíróság létrejöttének körülményei, valamint

³⁸⁵ SZAKÁLY: *i. m.* (2002) 184. o.

³⁸⁶ SZAKÁLY: *i. m.* (1991) 42. o.

³⁸⁷ KOLLEGA (szerk.): *i. m.* 345-348. o.

³⁸⁸ Uo. 361. o.

³⁸⁹ Uo. 374-397. o.

³⁹⁰ A Honvédelmi Minisztérium 100.971/el. 1/a - 1944. számú körrendelete, in *Honvédségi rendeletek*, LXXI. évfolyam, 68. szám, 763. o.

³⁹¹ SZAKÁLY: *i. m.* (2002) 298-300. o.

³⁹² Uo. 17. o.

az, hogy mely szabályok tették lehetővé a szerv felállítását. E tekintetben lényegesek az 1. fejezetben foglaltak, ugyanis az ott meghatározott jogszabályokhoz képest határozták meg a különbíróság helyzetét. Ezen felül elemzést érdemel a bíróság hatáskörének és összetételének kérdése, melyekre vonatkozóan a Hadtörténelmi Levéltárban fellelhető iratok alapján vontam le következtetéseket. E levéltári anyagra ugyanaz mondható el, mint a Tanácsköztársaság tekintetében, azaz e tekintetben sem kaphatunk teljes képet a bíróság ítélezési gyakorlatáról. A különbíróság iratanyagában 54 olyan ítéletet található, melyek alkalmasak következtetések levonására, így e fejezetben foglalt megállapítások pusztán ezen ítéletekre vonatkoznak.

3.1. A bíróság létrehozása

A Honvéd Vezérkar Főnökének különbíróságát 1941 októberében, a 7.650/1941. számú miniszterelnöki rendelettel (a továbbiakban: alapító rendelet) állították fel.³⁹³ A szervezet létrehozására az 1930. évi III., valamint az 1939. évi II. törvénycikkben nyert felhatalmazás alapján nyílt lehetőség.

Előbbiben az 50. § hatalmazta fel a minisztériumot, hogy a szükséghez képest az alapelvek szem előtt tartásával rendelettel a törvénytől eltérő rendelkezéseket állapíthasson meg az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése érdekében. A minisztérium többek között a rögtönítélő eljárásban halálbüntetés helyett enyhítésképpen alkalmazható büntetési nemeket és tételeket állapíthatott meg, illetve azok végrehajtási módját szabályozhatta.³⁹⁴ E rendelkezésre a jogalkotó indokolása szerint azért volt szükség, mert „...háborús viszonyok kaleidoszkópszerű változásai folytán a legjobban átgondolt törvény alkalmazásakor is merülhetnek fel előre nem

³⁹³ MARKÓ GYÖRGY: Csendőr tisztak a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnökének bírósága előtt, in *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI. évf. (2011), 24. szám, 73. o.

³⁹⁴ Élt. 50. §.

látható hiányok vagy akadályok, melyeknek gyors megszüntetése fontos katonai érdek. „³⁹⁵

Utóbbi törvénycikkben pedig a 141. § második bekezdése tartalmazta azt a rendelkezést, amely lehetővé tette az új bíróság felállítását. Eszerint a „...minisztérium kivételes hatalom ideje alatt az alábbi §-okban foglalt felhatalmazások körén túlmenően is megtehet rendelettel minden olyan közigazgatási, magánjogi, eljárási és a törvényhozás hatáskörébe tartozó egyéb intézkedést, amely a rendkívüli viszonyok által előidézett helyzetben a honvédelem érdekében elkerülhetetlenül szükséges s evégből a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket állapíthat meg.”³⁹⁶ A törvénycikk 160. § második bekezdése pedig ezt tovább erősítette a következő rendelkezéssel: „a minisztérium az eljárás gyorsítása végett a polgári büntető eljárás rendes szabályainak módosításával és kiegészítésével megfelelő jogorvoslatnak és a védelem elvének gyakorlati biztosítása mellett különleges eljárási szabályokat állapíthat meg.”³⁹⁷ E megfogalmazás rendkívül széles, „elvieken szinte határtalan jogkört biztosított.”³⁹⁸

3.2. A bíróság hatásköre

Az említett felhatalmazások alapján az alapító rendelet az alábbiak szerint határozta meg a bíróság hatáskörét: „Az 1930. évi III. törvénycikk 59. §-ában meghatározott büntett esetében, úgyszintén az ily cselekmény útján elkövetett szigorúbban büntetendő cselekmény miatt a bűnvádi üldözés elrendelésére illetékes parancsnok jogait kizárólag a m. kir. honvéd vezérkar főnöke

³⁹⁵ Indokolás „A katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről” szóló törvényjavaslathoz, in *Képviselőházi irományok*, 1927. XVIII. kötet, 808-822. sz., 822. számú iromány, 448. o.

³⁹⁶ 1939. évi II. törvénycikk, 141. § (2) bekezdés.

³⁹⁷ Uo. 160.§ (2) bekezdés.

³⁹⁸ FARKAS – KÁDÁR: *i. m.* 279. o.

gyakorolja.”³⁹⁹ Tehát a bíróság „mindössze egyetlen törvényi tényállásban rögzített cselekmény privilegizált elbírálására”⁴⁰⁰ jött létre.

Ez a szabályozás azt jelentette, hogy a bíróságnak kizárólagos hatásköre volt az 1930. évi III. törvénycikk 59. § szakasza szerinti hűtlenség büntettének bűnvádi üldözésére az ún. államvédelmi ügyekben.⁴⁰¹ Az említett szakasz az alábbiak szerint határozta meg a hűtlenség tényállását: „A hűtlenség büntettét követi el és tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő, aki háború idején: a magyar állam vagy szövetségese fegyveres erejének vagy a velük közösen működő fegyveres erőnek szándékosan hátrányt vagy az ellenségnek szándékosan előnyt okoz; aki ily cselekmény véghezvitelét megkísérli; aki e végből az ellenséggel érintkezésbe bocsátkozik; aki az 1. vagy a 3. pontban meghatározott cselekmény elkövetésére mással szövetkezik, mást reábírní törekszik vagy a Btk. 134. §-ában meghatározott módon eredménytelenül felhív. Életfogytig tartó fegyház a büntetés, ha a tettes a büntettet hivatali vagy szolgálati kötelességének szándékos megszegésével követte el. Ha azonban a büntett következtében a fegyveres erő egy vagy több tagja hadifogságba esett, életét vesztette, súlyos sérülést szenvedett vagy súlyos betegségbe esett, vagy ha a cselekményből nagy hátrány származott vagy az a hadviselés érdekét nagy fokban veszélyeztette, a büntetés halál.”⁴⁰²

Az idézett rendelkezésből jól látható, hogy az „még keretszabálynak is alig volt tekinthető, parttalan ná tétele így értelmezés kérdése volt csupán.”⁴⁰³ Vagyis a szakasz „gumiszabály

³⁹⁹ A m. kir. minisztérium 1941. évi 7.650. M. E. számú rendelete a honvéd büntetőbíráskodásban a hűtlenség büntettének üldözésére vonatkozó egyes jogszabályok módosításáról, MRT., Budapest, 1941, 3350-3351. o, 1. §.

⁴⁰⁰ VARGYAI GYULA: A vezérkari főnök bíróságának ítélkezési gyakorlata a második világháború időszakában, in *Jogtudományi Közlöny*, 1981/5. szám, 365. o.

⁴⁰¹ KELEMEN: i. m. (2017) 208. o.

⁴⁰² 1930. évi III. törvénycikk, 59. §.

⁴⁰³ VARGYAI: i. m. (1981) 366. o.

jellege⁴⁰⁴ miatt az alá gyakorlatilag bármilyen cselekmény besorolható volt. Ez lehetőséget adott a különbírósnak arra, hogy a rendszer ellenségének tartott személyek felett ítélkezzen.

A levéltárban fellelhető ítéletek alapján a bíróság elsősorban kommunista mozgalomban vagy szervezkedésben való részvételt tekintett az 59. § alá tartozó cselekménynek. Egy ítéletében a bíróság az alábbiak szerint fogalmazott: „A m. kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága, mint ítélőbíróság...vádлотtat bűnösnek mondja ki az 1930. évi III. törvénycikk 59. §-ának 4. pontjába ütköző hűtlenség büntetében, ...melyet azáltal követett el, hogy...abból a célból, hogy a magyar és a vele szövetséges német fegyveres erőnek szándékosan hátrányt és az ellenségnek szándékosan előnyt okozzanak,az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására és megsemmisítésére irányuló muraközi kommunista szervezkedésben ... tevékenyen részt vettek.”⁴⁰⁵

Annak ellenére, hogy a bíróság csak az 59. §-ban foglalt hűtlenség esetében járhatott volna el, több ítéletben is arra hivatkozott, hogy a vádlottakat az 1930. évi III. törvény 60.§-a alapján, azaz katonai titok kikémlelése vagy jogosulatlan megszerzése⁴⁰⁶ miatt találja bűnösnek.⁴⁰⁷ Az egyik ilyen ítéletben ezt olvashatjuk: vádlottak bűnösök „...katonai titok tekintetében elkövetett hűtlenség büntetében, melyet azáltal követtek el, hogy...a Szovjetunió érdekében működő kommunista feletteseiktől kapott utasításoknak megfelelően katonai vonatkozású hírszerzésre vállalkoztak..”⁴⁰⁸

Ezekén felül olyan ítélettel is találkoztam, melyben a bíróság az 1930. évi III. törvény 69. §-ára hivatkozva, azaz a hűtlenség

⁴⁰⁴ KELEMEN: i. m. (2017) 209. o.

⁴⁰⁵ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.4. 1-4. lap.

⁴⁰⁶ 1930. évi III. törvénycikk, 60. §.

⁴⁰⁷ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.53. 1. lap

⁴⁰⁸ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.53. 4. lap.

feljelentésének elmulasztása miatt nyilvánította a vádlottakat bűnösnek.⁴⁰⁹ Az ítélet szerint: a vádlottak bűnösök mert „...amidőn...I. rendű vádlottak...cselekményéről tudomást szereztek, arról a hatóságnak jelentést nem tettek...” Ugyanezen szakasszal kapcsolatban viszont arra is találtam példát, hogy a bíróság megállapította hatáskörének hiányát és az iratokat elbírálás céljából a m. kir. V. hadtest parancsnok ügyészéhez rendelte átteni.⁴¹⁰

Az ítélezési gyakorlat szempontjából további visszásságként említeném azt, hogy a bíróság több esetben a hűtlenség vétségi alakzatára hivatkozva mondta ki a vádlott bűnösségét. Ez azért érdekes, mert a hűtlenségnek az 1930. évi III. törvénycikk értelmében nem is létezett vétségi alakzata. A hűtlenség vétsége miatt a bíróság fiatalokú személyeket ítélte el, az 1930. évi II. törvénycikk 44. §-ára hivatkozva.⁴¹¹

A bíróság nem csupán kommunista tevékenységben való részvétel miatt állapította meg a hűtlenség tényállásának megvalósulását, hanem többek között lenvászon adásvétele,⁴¹² építési anyag jogellenes elidegenítése,⁴¹³ partizán mozgalom szervezése,⁴¹⁴ önálló ukrán állam létrehozásának segítése,⁴¹⁵

⁴⁰⁹ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.5. 1. lap.

⁴¹⁰ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.142. 68. lap.

⁴¹¹ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.3. 3. lap.

⁴¹² HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.88. 3. lap.

⁴¹³ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.167. 2. lap.

⁴¹⁴ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.178. 208. lap.

⁴¹⁵ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.227. 119. lap.

katonai vonatkozású hírszerzés,⁴¹⁶ valamint felszabadító mozgalomban való részvétel⁴¹⁷ miatt is.

Az említettek alapján megállapítható, hogy a bíróság elsősorban a rendszer ellenségeivel való leszámolásra használta fel hatáskörét, továbbá, hogy azt számos esetben túl is lépte. Az eljáró személyek saját belátásuk szerint gyakorlatilag bármilyen cselekmény miatt felelősségre vonhatták a vádlottakat, sőt a bíróság hatáskörébe nem tartozó szakaszok tekintetében is ítéleztek.

3.3. A bíróság összetételére vonatkozó szabályok és az ítékezés helye

Az alapító rendelet értelmében a bíróság összetételére a 2.750/1941. M. E. rendeletben meghatározott szabályok az irányadók. Ezen rendelet értelmében, ha a vád büntettre szólt, akkor egy hadbíróból és két katonaállományú tisztből álló testületnek kellett ítéleznie. A hadbíró volt a tárgyalásvezető, a két tiszt közül pedig a magasabb rendfokozatú elnökölt.⁴¹⁸

A rendeletben foglalt szabályok azonban a vizsgált iratok alapján igen ritkán valósultak meg a gyakorlatban. A Vitéz Kiss János és társai elleni bűnügyben például az eljáró testület három tagból állt, mely megfelelt a bíróság összetételére vonatkozó szabályoknak.⁴¹⁹ Az ítéletek nagy része azonban arról tanúskodik, hogy a különbíróság legtöbbször egy tárgyalásvezető és egy elnök

⁴¹⁶ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1943. – H.151. 284. lap.

⁴¹⁷ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.2089. 69. lap.

⁴¹⁸ A m. kir. minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. számú rendelete a hadrakelt seregbeli bűnvádi eljárás gyorsításáról és egyszerűsítéséről, MRT., Budapest, 1941, 1008-1013. o, 2. §.

⁴¹⁹ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.2089. 66. lap.

jelenlétében hozta meg ítéleteit, azaz csak két fő vett részt a döntések meghozatalában.⁴²⁰

A tárgyalásokról a nyilvánosságot teljesen kizárták, ennek következtében a bíróságot semmi sem kényszerítette a rá vonatkozó szabályok betartására. Az egyedüli lehetőség az volt, hogy a védő kifogást emelhetett, ha úgy gondolta, hogy a bíróság nem a szabályok betartásával jár el. E panasz tekintetében azonban ugyanaz a tanács járt el, mint a főtárgyaláson, mely magától értetődően elutasította a kifogást, az alábbiak szerint: „Ezt a kifogást, mint nyilvánvalóan alaptalant, vissza kellett utasítani.”⁴²¹ Mindezek alapján a kifogásnak valójában semmi jelentősége nem volt és a bíróságot semmi sem akadályozta meg abban, hogy a szabályok megszegésével járjon el.

Az ítélezés helyét illetően megjegyzendő, hogy az ítéletek nagy része nem Budapesten született meg. A Hadtörténelmi Levéltárban fellelhető iratok alapján 54 ítéletből csupán 16-ot hoztak meg Budapesten, a maradék 38-at különböző vidéki településeken. Az ítéletek keltezéséből az is kiderül, hogy az adott településeken az ítélezési tevékenység időszakosan zajlott. Az ítélezési tevékenység helyszíneit és időpontjait az alább táblázat foglalja össze.⁴²²

⁴²⁰ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága iratanyaga alapján.

⁴²¹ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.4. 13. lap.

⁴²² A táblázat csupán azon időszakokat és helyszíneket tartalmazza, melyekre vonatkozóan találtam ítéletet a Hadtörténelmi Levéltár IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága iratai között.

Időszak	Helyszín	
1941. november - december	Vác	
1942. január	Óbecse	Újvidék
1942. március	Szabadka	
1942. május	Újvidék	
1942. június	Szeged	
1942. július	Munkács	
1942. augusztus - október	Budapest	
1942. október	Szenttamás	
1942. november	Vác	
1942. december	Szeged	Újvidék
1943. január	Csepreg	
1943. március - július	Budapest	
1943. szeptember	Újvidék	
1943. november	Sátoraljaújhely	
1944. február	Székesfehérvár	Újvidék
1944. március, június	Budapest	
1944. július	Topolya	
1944. december	Budapest	
1945. január	Csepreg	

A táblázatot végignézve azt is gondolhatnánk, hogy az ítéleteket több bíróság hozta meg, azonban ezt két tény is cáfolja. Egyrészt mindegyik ítélet az alábbi szöveggel kezdődik: „A m. kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága, mint ítélőbíróság (...) a következőképpen ítélte:”⁴²³ Másrészt szinte minden ítélet végén szerepel pecsét az alábbi szöveggel: „a m. kir honvéd honvéd vezérkar főnökének bírósága”.⁴²⁴ Mindebből arra következtethetünk, hogy a különbíróság mozgó ítélkezést folytatott, ott járt el, ahol az éppen szükséges volt. Lényeges továbbá, hogy az ítéleteket – mind a fővárosban, mind a vidéken meghozottakat – az

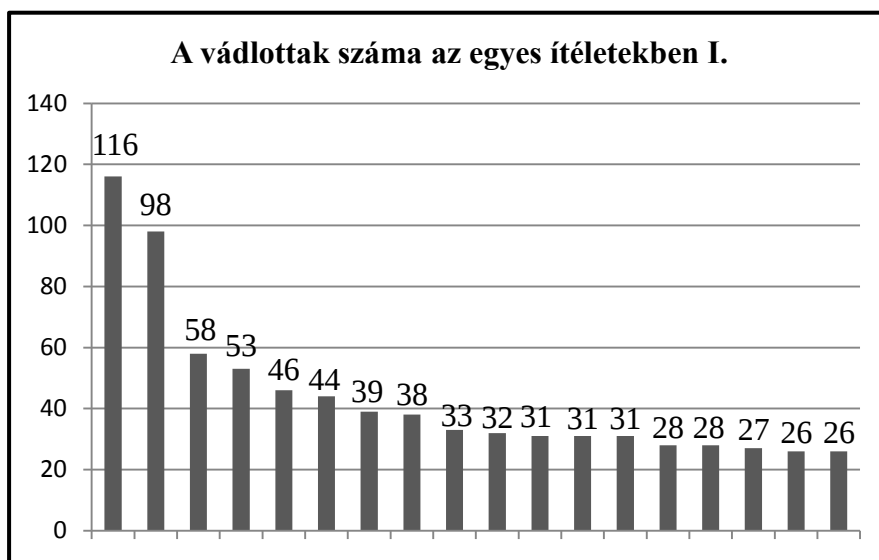
⁴²³ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.4. 1. lap.

⁴²⁴ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.9. 62. lap.

ítélkező testület minden esetben megküldte a Honvéd Vezérkar Főnökének Budapestre, aki azokat megerősítette és rendelkezett azok végrehajthatóságáról. Ez az alábbi szöveggel történt: „Az ítéletet megerősítem és annak végrehajtását elrendelem!”⁴²⁵

3.4. A vádlottak száma és a kiszabott büntetések

A levéltári iratok alapján a bíróság az eljárásait igen nagyszámú vádlottal szemben folytatta le, akikre nézve legtöbbször eltérő súlyú és időtartamú büntetéseket szabott ki. Az is előfordult számos esetben, hogy a vádlottak egy részét a bíróság bűnsnek mondta ki, míg más részüket felmentette vagy illetéktelenségét állapította meg egyes vádlottakra nézve.⁴²⁶ Az ítéletekben szereplő vádlottak száma a fennmaradt iratok alapján az alábbi diagramok szerint alakult:⁴²⁷

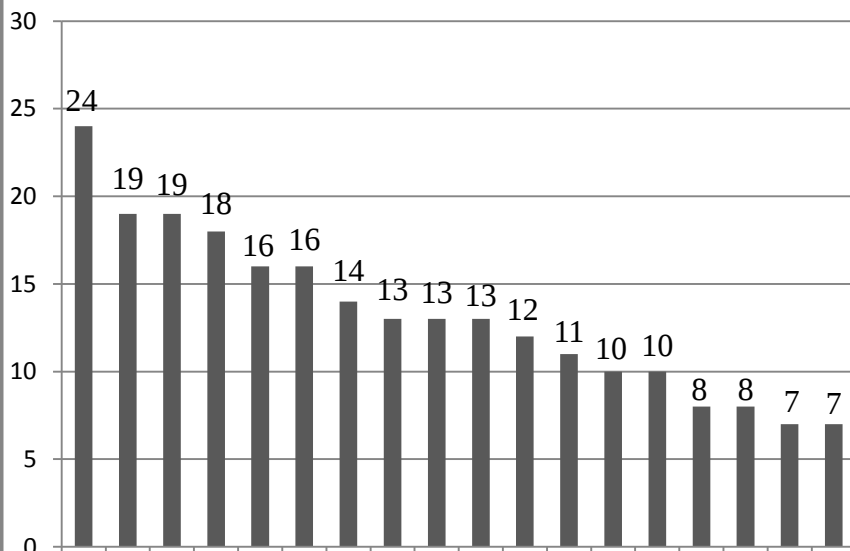


⁴²⁵ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.47. 9. lap.

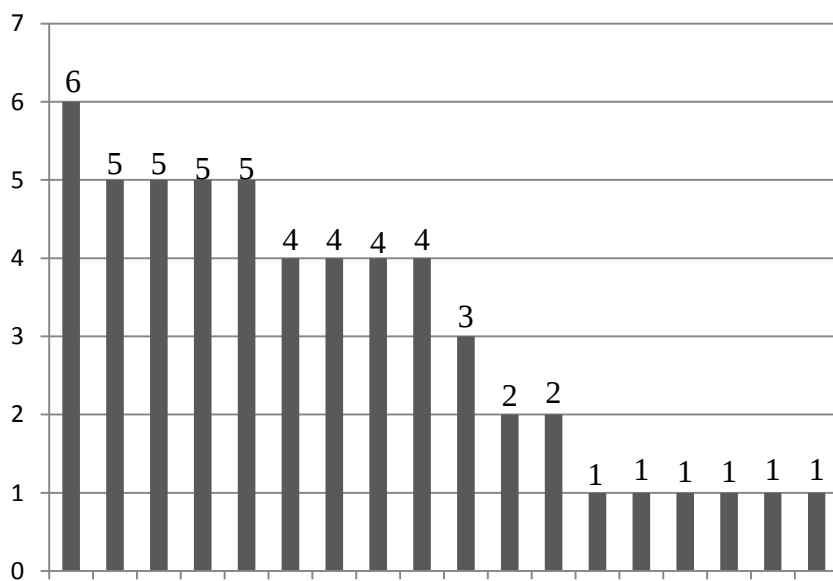
⁴²⁶ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.222. 153. lap.

⁴²⁷ Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi levéltára IV. fondőcsoport – Katonai igazságszolgáltatás szervei, iratok 1802-1945, 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága iratai alapján.

A vádlottak száma az egyes ítéletekben II.



A vádlottak száma az egyes ítéletekben III.



Látható, hogy a bíróság a legtöbb esetben tömeges ítéleteket hozott, a testület egy ítéletben akár 116⁴²⁸ vagy 98⁴²⁹ vádlott sorsáról is döntött. Ehhez képest csak ritkán került arra sor, hogy az ítélkező testület kevés számú vádlott sorsáról döntött.⁴³⁰

A kiszabott büntetések legtöbbször szabadságvesztés büntetések voltak, ennek mindhárom fokozata, fogház, börtön és fegyházbüntetés is alkalmazásra került. A bíróság a fennmaradt ítéletek alapján 41 vádlottal szemben szabott ki halálbüntetést, melyet kötél által kellett végrehajtani.⁴³¹ Mellékbüntetésként az ítélkező testület gyakran alkalmazott pénzbüntetést, hivatalvesztést, politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését, kitiltást, valamint lefokozást és a honvédség állományából való kicsapást.⁴³²

4. A HONVÉD VEZÉRKAR FŐNÖKE BÍRÓSÁGÁNAK ELJÁRÁSA

A Honvéd Vezérkar Főnökének különbíróságára nézve rendeletek formájában külön eljárási szabályokat alkottak a Horthy-korszakban. E szabályok megismerése mindenképpen lényeges a különbíróság ítélkezési gyakorlatának feltárása szempontjából. A levéltári iratanyag alapján pedig az is kimutatható, hogy az egyes szabályok alkalmazása vagy inkább áthágása valósult-e meg a gyakorlatban. A továbbiakban e kérdések elemzésével foglalkozom.

⁴²⁸ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.254. 1. lap.

⁴²⁹ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.194. 1. lap.

⁴³⁰ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.250. 1. lap.

⁴³¹ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.47. 4-5. lap.

⁴³² Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi levéltára IV. fondőcsoport – Katonai igazságszolgáltatás szervei, iratok 1802-1945, 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága iratai alapján.

4.1. A bíróság eljárására vonatkozó szabályok

A bíróság eljárására nézve az alapító rendelet az alábbiakat tartalmazta: „Az 1. §-ban megjelölt büntett esetében az 1912. évi XXXIII. törvénycikk XXVII. fejezetének a hadrakelt sereg számára szóló szabályait kell alkalmazni a folyó évi április hó 9-én 2.750/1941. M. E. szám alatt kibocsátott minisztériumi rendelet 2., 3., 5., 6., 7., 8. és 11. §-ában, valamint az alábbiakban foglalt kiegészítésekkel és módosításokkal.”⁴³³ A bíróság eljárására tehát részint ugyanazokat a szabályokat kellett alkalmazni, amiket a hadrakelt seregek ítélkezésére, részint viszont az alapító rendeletben, illetve a 2750/1941. M.E. rendeletben meghatároztak ehhez képest bizonyos eltérő szabályokat.

Az eljárás főszabály szerint úgy zajlott, hogy minden ügyben kibocsátottak úgynevezett büntető indítványt, amelyet egy hadbíró százados írt alá, és amely az alábbiakat tartalmazta: „Büntető indítványt terjesztek elő...terhelt ellen az 1930. évi III. t.c. 59. §-ának 4. pontjába ütköző hűtlenség büntette miatt...indítványozom a főtárgyalás megtartását...”⁴³⁴ A főtárgyalás előtt az indítványt a terhelttel is közölni kellett. Ez úgy történt, hogy egy formanyomtatványon nyilatkoztatták a terheltet arra nézve, hogy kívánja-e a büntető indítvány kiadását, a vád tárgyában van-e valami előadnivalója, óhajt-e új bizonyítékot előterjeszteni, kíván-e védőt választani vagy azt a bíróságra bízva, illetve, hogy beleegyezik-e a főtárgyalás előkészítésére vonatkozó egy napos határidő lerövidítésébe.⁴³⁵ Utóbbira a 2.750. M. E. rendelet 6. §-a adott lehetőséget, eszerint ugyanis: „A büntető indítványnak a terhelttel közlése és a főtárgyalás közé legalább egy napi

⁴³³ A m. kir. minisztérium 1941. évi 7.650. M. E. számú rendelete, 2. §.

⁴³⁴ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.332. 87-91. lap.

⁴³⁵ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.9. 38. lap, Büntető indítvány közlése elnevezésű formanyomtatvány.

határidőnek kell esnie, hacsak a terhelt e határidő megrövidítésébe bele nem egyezik.”⁴³⁶ A levéltári iratanyag alapján az esetek nagy részében ezekre a kérdésekre az alábbi válaszok érkeztek: nem kívánja az indítvány kiadását, nincs előadnivalója, nem óhajt új bizonyítékot előterjeszteni, a bíróságra bízta a védő kirendelését és hozzájárul a határidő lerövidítéséhez.⁴³⁷

A közlést követően a tárgyalás előkészítése a honvéd vezérkar főnöke melletti ügyész feladata volt. Ez az ügyész szerezte be a bizonyítékokat illetve tájékoztatta a tárgyalás időpontjáról a vezérkari főnökséget és a honvédelmi minisztériumot.⁴³⁸

A tárgyaláson – melyről a korábban említettek szerint kizárták a nyilvánosságot – a vád, illetve a védelem meghallgatása, továbbá a terhelt és a tanúk kihallgatása mellett katonai szakértőt vehettek igénybe annak érdekében, hogy „hűtlenség tényállásban foglalt katonai hátrány vagy előny” tényállási elemek megvalósulását igazolják. E szakvélemények főként koncepciók jellegűek voltak.⁴³⁹

A bíróság a tárgyalást követően zárt tanácskozás keretében hozta meg ítéletét. Erről a tanácskozásról főszabály szerint nem kellett jegyzőkönyvet készíteni, arra csak akkor volt szükség, ha az ítélező testület tagjai nem értettek egyet a döntést illetően. A 2.750. M. E. rendelet szerint: „Tanácskozási jegyzőkönyvet csak véleményeltérés esetéiben kell fölvenni.”⁴⁴⁰ Erre került sor például

⁴³⁶ A m. kir. minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. számú rendelete, 6. §.

⁴³⁷ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága iratai alapján.

⁴³⁸ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.9. 34. lap, Krsztics Jezdimir és társai elleni bűnügy ügyészi iratai.

⁴³⁹ KELEMEN: *i. m.* (2017) 210. o.

⁴⁴⁰ A m. kir. minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. számú rendelete, 11. §.

a Borkanyuk Elek és társai elleni bűnügyben, melyben a büntetés tekintetében merült fel véleményeltérés a tanács tagjai között.⁴⁴¹

Az ítélet meghozatalát követően a bíróság több esetben is beszerzett jogi véleményt annak érdekében, hogy az eljárás és az ítélet törvényességét igazolják. E jogi véleményeknek érdemi jelentősége nem volt, pusztán azt tartalmazták, hogy az eljárást és az ítéletet törvényesnek, a ténybeli megállapításokat pedig aggálytalannak tartják és az ítélet megerősítését javasolják.⁴⁴² Egyes esetekben ezt még azzal is kiegészítették, hogy a büntetés a figyelembe vett súlyosító és enyhítő körülmények fennforgása mellett helyesen szabott ki.⁴⁴³

A bíróság ítéletével szemben nem volt helye jogorvoslatnak, csupán a védő vagy a vádlott terjeszthetett elő panaszt, azonban ezt az ítéletet hozó tanács bírálta el, így gyakorlati jelentősége nem volt. A bíróság ítélete a Vezérkar Főnökének megerősítésével és a végrehajtás elrendelésével vált jogerőssé. Ugyanezen személy azonban kegyelmi jogot is gyakorolhatott, s az iratanyag alapján egyes esetekben e jogával élve megváltoztatott egyes ítéleteket. Ha a VKF kegyelmet adott a kiszabott halálbüntetés alól, és szabadságvesztésre mérsékelte a büntetést, az az alábbi módon történt: „Az ítéletet megerősítem, azonban a Kormányzó Úr Ő Főméltósága magas elhatározásával reám ruházott jogomnál fogva a kiszabott halálbüntetést kegyelemből Glaváski Brankó IV. rendű vádlottat illetően 15 /:tizenöt:/ évi fegyházra (...) változtatom át.”⁴⁴⁴ Hasonló rendelkezésre került sor Vajin Atanász esetében is, akinek halálbüntetését Szombathelyi Ferenc életfogytig tartó

⁴⁴¹ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.178. 133. lap.

⁴⁴² HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.679. 24. lap, Jogi vélemény elnevezésű irat.

⁴⁴³ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.167. 57. lap.

⁴⁴⁴ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.53. 8. lap.

fegyházra változtatta át.⁴⁴⁵ A kegyelmi jog gyakorlása ezen felül megvalósult a büntetés enyhítése érdekében is. Andrics Mileva 15 évi fegyházbüntetését például Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök kegyelemből 10 évi fegyházbüntetésre változtatta.⁴⁴⁶

4.2. A bíróság külön eljárásai

A 2750/1941. M.E. rendelet 7. §-a alapján lehetőség volt arra is, hogy a vádlottat nyomozó eljárás és büntető indítvány nélkül nyolc napon belül bíróság elé állítsák. Ehhez a rendelkezés az alábbi feltételeket szabta: „Tettenkapás vagy ténybeli beismerés esetében, ha a gyanúsított nem tiszt (hasonlóállású, vagy hadifogoly), és a terhére rótt bűncselekményre a törvényi tíz évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést állapít meg, a gyanúsított legkésőbbben a tényvázlatnak (főljelentésnek) az illetékes parancsnok bírósághoz való beérkezését követő nyolc napon belül – nyomozó eljárás és írásbeli büntető indítvány mellőzésével – közvetlenül haditörvényszék elé állítható, föltéve, hogy bűnössége a haditörvényszék elé állításától számított nyolc nap alatt bebizonyíthatónak ígérkezik. Ez irányban való határozásra az illetékes parancsnokhoz beosztott rangban legidősebb hadbíró van hivatva”⁴⁴⁷ Az alapító rendelet kiszélesítette ezen szakasz alkalmazását, amikor kimondta, hogy: „A 2.750/1941. M. E. számú rendelet 7. §-ában foglalt rendelkezéseket arra alkalmas esetben tettenkapás vagy ténybeli elismerés esetén kívül is, továbbá az ott megjelölt büntetési tételre és a gyanúsított ellen esetleg már folyamatban lévő más bünvádi eljárásra való tekintet nélkül kell alkalmazni.”⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.331. 13. lap.

⁴⁴⁶ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.3. 8. lap.

⁴⁴⁷ A m. kir. minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. számú rendelete, 7. §.

⁴⁴⁸ A m. kir. minisztérium 1941. évi 7.650. M. E. számú rendelete, 2. §.

Ezen külön eljárás esetén is a vádlónak kellett gondoskodnia a bizonyítékok beszerzéséről, a sértett, a tanúk, illetve a szakértők idézéséről, szükséges esetben elővezetésükről is. A fő tárgyalás ekkor nem a büntető indítvány felolvasásával kezdődött, hanem azzal hogy a vádló előadta a gyanúsított ellen fennforgó tényeket. Az eljárás maximális tartama nyolc nap lehetett, s ezt a határidőt attól a naptól kellett számítani, amikor a gyanúsítottat bíróság elé állították. Ha ez a határidő nem volt tartható, a bíróság végzéssel kimondhatta, hogy a különlegest eljárás folytatásának nincs helye. Ezzel az ügy a feljelentés szakába került vissza. A külön eljárás lefolytatásának nem képezte akadályát az, ha tíz évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetés kiszabása mutatkozott szükségesnek. Azonban nem volt helye az eljárásnak, ha a gyanúsított ellen az idézett szakasz alá nem eső más bűnvádi eljárás volt folyamatban.⁴⁴⁹

A külön eljárás alkalmazása tehát teljes egészében a bíróság belátásra volt bízva. Amennyiben az ügy ítélte meg, hogy az ügy alkalmas arra, hogy a vádlott nyomozó eljárás és büntető indítvány nélkül bíróság elé kerüljön, abban az esetben gyakorlatilag szigorúbb feltételek nélkül alkalmazhatta az idézett szakaszt.

A rendelet 11. §-a értelmében lehetőség volt arra is, hogy fő tárgyalási jegyzőkönyv mellőzésével és az ítélet egyszerűsítésével folytassák le az eljárást. Ez a rendelkezés így szólt: „Ha a vádlott nem tiszt, hadifogoly tiszt (hasonlóállású) és a rendes eljárás során a fő tárgyaláson ténybeli beismerésben van, beismerését a fő tárgyalás egyéb adatai is megerősítik és a haditörvényszék öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztés büntetést állapított meg, a fő tárgyalásról nem kell jegyzőkönyvet készíteni, az ítélet indokolásának pedig csupán azt kell tartalmaznia, hogy a vádlott beismerő vallomást tett, valamint a fő tárgyalásnak azokat az egyéb adatait, amelyek beismerését

⁴⁴⁹ A m. kir. minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. számú rendelete, 7. §.

megegerősítették.”⁴⁵⁰ Az alapító rendelet ennek a szakasznak az alkalmazását is kiszélesítette, kimondta ugyanis, hogy „A 11. §-t a kiszabott büntetés mértékére való tekintet nélkül kell alkalmazni.”⁴⁵¹

A levéltári iratok alapján a bíróság több alkalommal e szabály szerint folytatta le az eljárást. A bíróság hivatalos feljegyzést is készített erről, melyben a következők szerepeltek: „Mínthogy vádlottak a főtárgyaláson valamennyien teljes beismerő vallomást tettek, a főtárgyalási jegyzőkönyv szerkesztését és az ítélet bővebb indokolását a 2.750. M. E. sz. rendelet, illetve az azt kiegészítő és módosító 7.650/el. 13-1941. H. M. számú körrendelet alapján mellőztem.”⁴⁵²

4.3. A bíróságra vonatkozó szabályok változása

A bíróság tevékenysége jó ideig az 1941-es szabályozáson alapult, lényegi módosításra egészen 1944-ig nem került sor. 1942-ben megjelent ugyan egy rendelet, de ez csupán az ítélet írásba foglalásának és kihirdetésének szabályait módosította. Eszerint az ítéletet rövid indokolással együtt azonnal írásba kellett foglalni és meghozatala után rögtön ki kellett hirdetni. Ha az ítélet halálbüntetésre szólt, akkor a kihirdetés előtt a bíróságnak zárt ülés keretében rövid, indokolt véleményt kellett nyilvánítania arra nézve, hogy a halálraíteltet kegyelemre méltónak tartja-e, és ha igen, akkor milyen büntetés megállapítását javasolja. Az ítéletet ezt követően kellett nyomban kihirdetni. A jogerőre emelkedéshez a vezérkar főnökének megerősítésére volt szükség, ennek érdekében az ítéletet az írásba foglalás, illetve a kegyelmezéssel kapcsolatos vélemény megszületését követően haladéktalanul a vezérkar főnökéhez kellett terjeszteni. Ő a vélemény figyelembevételével

⁴⁵⁰ A m. kir. minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. számú rendelete, 11. §.

⁴⁵¹ A m. kir. minisztérium 1941. évi 7.650. M. E. számú rendelete, 2. §.

⁴⁵² HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.164. 7. lap.

határozott a kegyelem kérdéséről.⁴⁵³ Ilyen kegyelemi tanácskozást tartott az eljáró testület a Vitéz Kiss János és társai elleni bűnügyben, melyben az elnök két vádlottat ajánlott kegyelemre.⁴⁵⁴

5. A HONVÉD VEZÉRKAR FŐNÖKÉNEK BÍRÓSÁGA A NÉMET MEGSZÁLLÁS ÉS A NYILAS URALOM ALATT, VALAMINT A BÍRÓSÁG MEGSZÜNTETÉSE

A világháború eseményei és azok Magyarországot érintő hatása változásokat idézett elő a Honvéd Vezérkar Főnökének bíróságát illetően is. Ezek a változások főként az ország német megszállásához és a nyilas hatalomátvételhez köthetők. E fejezetben kitérek ezen változásokra és bemutatom, hogy a bíróság hogyan végezte be tevékenységét.

5.1. Változások 1944-ben

1944-ben, Magyarország német megszállása után megalakult a Sztójay-kormány, mely a hatalom átvételét követően megkezdte a katonai igazságszolgáltatás átalakítását. 1944. március 29-én elrendelték, hogy „...a hátszágban állomásozó mozgósított seregtesteknél – még ha nem is tartoznak a hadrakelt seregekhez – a honvéd katonai bűnvádi perrendtartásról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikknek a hadrakelt seregeknél követendő bűnvádi eljárására vonatkozó szabályait kell alkalmazni.”⁴⁵⁵ Ugyanezen a napon jelent meg a m. kir. minisztérium 1944. évi 1.420. M. E.

⁴⁵³ A m. kir. minisztérium 1942. évi 6.510. M. E. számú rendelete, a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. tc. 445. és 476. §-a egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről, MRT, Budapest, 1942, 3762-3763. o, 2-3. §.

⁴⁵⁴ HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.2089. 76. lap.

⁴⁵⁵ A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.410. M.E. számú rendelete, a 4.850/1941. M. E. számú rendeletnek a hadrakelt sereg számára szóló eljárási szabályok alkalmazására vonatkozó rendelkezése módosításáról, MRT, Budapest, 1944, 363.o., 1. §.

számú rendelete. A rendelet a hadrakelt seregnél követendő bűnvádi eljárás szabályairól és a háború idejére szóló egyéb büntetőjogi rendelkezésekről szólt. Ennek keretében szabályozta többek között a hadrakelt seregnél követendő bűnvádi eljárás szabályait, valamint a honvéd büntetőbíráskodás szervezetét. Ez utóbbi keretében került sor a hadrakelt seregek mellett működő bíróságok elnevezésének megváltoztatására, ezeket innentől tábori ítéldbíróságoknak hívták.

A bíróság összetétele úgy változott, hogy egyesbíró járt el vétség, kihágás vagy öt évnél nem súlyosabban büntetendő cselekmény esetén, minden más esetben háromtagú haditörvényszék ítélkezett. A nyomozás és büntető indítvány nélküli rövidített különeljárást immár nyolc nap helyett tizennégy napon belül kellett befejezni. A tárgyalás főszabály szerint zárt volt, de az illetékes parancsnok a körülmények alapján elrendelhetette a nyilvánosságot.

Jelentős módosítás volt, hogy a kormány szükség esetén a hadrakelt seregekre vonatkozó eljárási szabályokat immár nem csak a klasszikus esetekben és területeken rendelhetette el, hanem meghatározott bűncselekményekre és meghatározott földrajzi területekre is. A rendeletben meghatározott bizonyos szabályokat – idetartoztak a fegyelmi eljárásokra, az ítéldbíróságra, az egyesbíróra, a haditörvényszékekre, a rövidített eljárásokra vonatkozó szabályok – pedig innentől a békebeli eljárásokra is alkalmazni kellett, továbbá ezen eljárások esetében is főszabály lett a tárgyalások zártsága. A rendelet értelmében az ügyek egyesítését, elkülönítését és áttételét a hadrakelt seregnél követendő bűnvádi eljárás esetében a Vezérkar Főnöke rendelhetette el, rögtönítelő eljárás során kimondott halálbüntetés végrehajtásáról pedig a

legfőbb parancsnokhoz, illetőleg a Vezérkar Főnökéhez jelentést kellett tenni.⁴⁵⁶

A nyilas hatalomátvételt követően további változások következtek, melyek a Honvéd Vezérkar Főnökének Bíróságát is érintették. A Szálasi-kormány első lépésként elrendelte a rögtönbíráskodás kiterjesztését a honvéd büntetőbíráskodás egész területére.⁴⁵⁷ A Honvéd Vezérkar Főnökének bírósága ekkor két bíróságra vált szét. A tényleges honvédek ügyében továbbra is a Vezérkar Főnöke járt el, azonban bíróságának neve „m. kir. Vezérkar Főnökének bírósága III.” lett, amely később „m. kir. Honvéd Főparancsnokság Bírósága” névre változott. Polgári egyének ügyében Syposs János tábornok gyakorolta az illetékes parancsnoki jogkört, ezen bíróság elnevezése a „Nemzet totális mozgósításával és harcba állításával megbízott magyar királyi tárca nélküli miniszter mellé beosztott tábornok bírósága” volt.⁴⁵⁸ 1944-től hűtlenségi ügyekben már a terhelt távollétében is lehetett tárgyalni és ítéletet hozni, azonban csak bűnösséget lehetett megállapítani. Ha a terhelt külföldön tartózkodott, akkor védőt rendeltek ki számára, ha pedig időközben előkerült, akkor új eljárást kellett lefolytatni.⁴⁵⁹

5.2. A bíróság megszüntetése

1945. június 21-én megjelent az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 3.230. M. E. számú rendelete a hadrakelt seregnél követendő bűnvádi eljárás szabályairól szóló 1.420/1944. M. E. sz. rendelet

⁴⁵⁶ A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.420. M. E. számú rendelete, a hadrakelt seregnél követendő bűnvádi eljárás szabályairól és a háború idejére szóló egyéb büntetőjogi rendelkezésekről, MRT., Budapest, 1944, 363-391. o.

⁴⁵⁷ A rögtönbíráskodás újabb kiterjesztéséről és kihirdetésének elrendeléséről szóló 4.100/1944. M. E. számú minisztériumi rendelet közzététele és végrehajtása, in *Honvédségi Rendeletek*, 1944/54. szám, 701-702. o.

⁴⁵⁸ BONHARDT ATTILA: Kisbarnaki Farkas Ferenc és a rendelkezésre álló levéltári dokumentumok, in *Hadtörténelmi Közlemények*, 2007/1. szám, 212. o.

⁴⁵⁹ A m. kir. minisztérium 6.150/1944. M. E. számú rendelete, a honvéd büntetőbíráskodás egyes eljárási szabályainak módosítása, in *Belügyi Közlöny*, 1944/51. szám, 1716. o, 1. §.

módosításáról. Ez kimondta, hogy „Azokban az ügyekben, amelyekben az illetékes parancsnok jogköre a honvéd vezérkar főnökét illeti meg, ítélobírósként nem a honvéd vezérkar főnökéről megjelölendő bíróság, hanem a budapesti 1. honvéd kerületi parancsnokság bírósága jár el; a nyomozásvezető és a vádló tennivalóit pedig a honvéd vezérkar főnökének ügyésze látja el. Ez nem érinti a honvéd vezérkar főnökének, mint illetékes parancsnoknak jogkörét.”⁴⁶⁰

1945. augusztus 16-án pedig az 1945. évi 7.290. M. E. számú rendelet határozott a haditörvényszékek felállításáról. Eszerint „a honvéd büntetőbíráskodásban – mind a rendes, mind a rögtönítélő eljárás során – ítélobírósként három tagú haditörvényszék jár el, amely egy hadbíróból, mint tárgyalásvezetőből és két katonaállományú ülnökből alakul.”⁴⁶¹

E rendelkezések szervezetenként ugyan nem szüntették meg a Honvéd Vezérkar Főnökének különbíróságát, azonban a szabályozással a különbíróság lényegében befejezte tevékenységét, s ezzel egy példa nélküli intézmény szűnt meg. A bíróság egyedülálló jellege egyrészt abból fakadt, hogy tevékenységei között az ítélezésre, a vádemelésre és bizonyos fokig a nyomozásra jellemző aktusok is szerepeltek. Másrészt az 59. § parttalansága egymásnak ellenmondó olyan ítéletek sokaságát eredményezte, amelyre korábban még nem volt példa.⁴⁶² Mindez annak is volt köszönhető, hogy a Vezérkar Főnöke közvetlenül az államfő parancsai alatt állt, a Honvédelmi Miniszternek csupán tárgyi tekintetben volt alárendelve. Ezen csekély mértékű személyi függés, illetve az említett szakasz szabad értelmezési lehetősége

⁴⁶⁰ Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 3.230. M. E. számú rendelete a hadrakelt seregnél követendő bünvádi eljárás szabályairól szóló 1.420/1944. M. E. sz. rendelet módosításáról, MRT, Budapest, 1945, 169. o, 1-2. §.

⁴⁶¹ Uo. 1. §.

⁴⁶² VARGYAI: *i. m.* (1981) 365-366. o.

miatt a jogalkalmazók politikailag megalapozott ítéleteket hozhattak, akár az eljárási szabályok megsértése árán is.⁴⁶³

⁴⁶³ KELEMEN: *i. m.* (2017) 209. o.

V. ÖSSZEGZÉS

A Tanácsköztársaság és a Honvéd Vezérkar Főnökének különbíróasága a katonai büntetőjog XX. századi történetének igen fontos és egyben sajátos részét képezik. Mindkét intézmény speciális jellegű, bizonyos szempontból különálló szeletét alkotja a jogtörténetnek.

E különálló, speciális helyzet oka a proletárdiktatúra esetében az, hogy a Tanácsköztársaság fennállásának rövid ideje alatt igyekezett megszabadulni minden olyan intézménytől, jogszabálytól és szervezettől, amely nem illeszkedett a kommunista ideológia alapján elképzelt, s megvalósítani kívánt világba. Ezt a világot sajátos rend jellemezte, a félelem és az önkény „rendje”. Az élet minden területére kiterjedő szabályozás révén a proletárállam vezetői mindent befolyásuk alá vontak, ám elképzelésük nem hozta meg a kívánt eredményt. A rendszer minden téren súlyos problémákat rejtett magában, s ez különösen igaz volt a katonai büntetőjog területére.

A Tanácsköztársaság katonai büntető anyagi joga számos hiányossággal küzdött. Sem a bűncselekmények tényállásai, sem a konkrét büntetések köre nem volt pontosan rögzítve, vagyis a Tanácsköztársaság büntetési rendszere abszolút határozatlan volt. Ennek révén a jogalkalmazó szervekként eljáró forradalmi törvényszékek gyakorlatilag magukra voltak utalva, s így saját elképzeléseik szerint tölthették ki a jogszabályok hiányosságait, s alakíthatták ki joggyakorlatukat. Ezt az önmagában is jelentős problémát még súlyosabbá tették a büntető eljárási jog területén jelenlévő visszasságok, mint például a hatáskörök átjárhatósága, szabad elvétele, valamint az eljárás résztvevőinek képzetlensége. Mindez aránytalan és következetlen ítéleteket eredményezett, melyeknek ezen felül a végrehajtása is nehézségekbe ütközött. A

büntetés-végrehajtási jog szabályozatlansága még az anyagi és eljárási jog területén jelenlévő látszatszabályokon is túltett.

Az említett hiányosságokon kívül a rendszer megítélésénél figyelembe kell vennünk a rögtönítélő eljárások jellegét is. Ezek ugyanis jelentősen különböztek a forradalmi katonai törvényszékek eljárásától, hiszen Szamuely és társai meg sem kísérelték fenntartani a jogszerűség látszatát. Egyedüli céljuk a kommunista ideológiába ütköző cselekmények bármi áron történő megtorlása volt, s ennek megvalósítása érdekében bármire hajlandóak voltak.

A Tanácsköztársaság 133 napja tehát a jogtörténet egyik sötét foltjának tekinthető, melyet a kommunista vezetők kényszerítő jellegű intézkedései, kíméletlen terror, határozatlan és hiányos szabályok és merev ideokrácia jellemeztek. Mindennek következtében a proletárdiktatúra katonai büntetőjoga átláthatatlan és zavaros volt.

A katonai büntetőjog helyzete a Tanácsköztársaság bukását követően sem rendeződött teljes mértékben. Az országban zajló, rövid időközönként bekövetkező hatalomváltások minden szempontból jelentősen megnehezítették a jogalkotást, így a katonai büntetőjog formálását is. Hosszú folyamat eredményeként aztán az 1940-es évekre mind a haderő szervezettsége – s benne a Vezérkar és főnöke pozíciója –, mind a jogszabályi háttér megfelelő volt ahhoz, hogy a jogszabályi felhatalmazásokkal élve felállítsák a Honvéd Vezérkar Főnökének különbíróóságát.

E szerv szintén különleges helyet foglal el a katonai büntetőjog terrénumában, ugyanis törvénytől eltérő szabályok között, külön rendelkezések szerint működhetett. Az eltérő szabályokat meghatározó rendeletek azonban több ponton homályosan és pontatlanul fogalmaztak. Ez a „gumijellegű” szabályozás pedig lehetőséget teremtett arra, hogy a bíróság gyakorlatilag bármely cselekményt hűtlenségnek minősítsen, s fellépjen az elkövetőkkel szemben. A testület ezen felül számos esetben hatáskörét is túllépte és az alapító rendeletben

meghatározott szakaszon felül más jogszabályhelyekre hivatkozva is megállapította a vádlottak bűnösségét.

A különbíróóság továbbá ellentmondásosan járt el az eljárási szabályok tekintetében, ugyanis egyes esetekben igyekezett azokat betartani, máskor pedig figyelmen kívül hagyta a rá vonatkozó szabályokat. Az ítélkező testület összetételére vonatkozó szabályok is hol megvalósulni látszottak, hol pedig teljesen mellőzésre kerültek. Az eljárások során a legtöbb esetben mellőzték a nyomozás lefolytatását, a vádlottaktól igyekeztek beismerő vallomást beszerezni, s ezt követően az ítéletekben számos esetben tömeges elítélésekre került sor. Az anomáliák megvalósulását az is elősegítette, hogy a tárgyalások zártak voltak, így a nyilvánosság gyakorlatilag semmiféle ellenőrzést nem gyakorolhatott az eljárás felett. Ezeket a hiányosságokat súlyosbította, hogy az ítéletek ellen nem volt helye jogorvoslatnak, a védő és a vádlott által beterjeszthető panasz csupán elvben létezett, azt a főtárgyaláson eljáró tanács nyilvánvalóan elutasította.

A különbíróóság ítélkezési gyakorlatának tanulmányozása után az a benyomásom, hogy a testület célja a rendszer valós, vagy akár vélt ellenségeivel való leszámolás volt. Ennélfogva úgy gondolom, helytálló Vargyai Gyula azon megállapítása, mely szerint: „A vezérkari főnök ítélkező fóruma politikai bíróság volt, amely politikai értelemben nem vádlottak, hanem ellenfelek, vagy ilyennek tekinthetők felett ítélkezett, s zömében nem azok megbüntetésére, hanem megsemmisítésére törekedett.”⁴⁶⁴

Mindezek tudatában meglehetősen nehéz objektíven szemlélni a Tanácsköztársaság katonai büntetőjogát, valamint a Honvéd Vezérkar Főnökének különbíróóságát. Ugyanakkor egyetértek Salamon Konrád gondolatával, miszerint „...a múltat harag és elfogultság nélkül – sine ira et studio – kell vizsgálni.”⁴⁶⁵

⁴⁶⁴ VARGYAI: *i. m.* (1981) 373. o.

⁴⁶⁵ SALAMON: *i. m.* 7. o.

VII. IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- [1.] ÁCS TIBOR: Az első honvédezerkar főnöke: Vetter Antal, in *Hadtudomány*, 1998/3. szám.
- [2.] ANGYAL PÁL: Büntetőjogszabályaink és a Magyar Népköztársaság, in *Jogtudományi Közöny*, 1918/50. szám.
- [3.] APOR PÉTER: *Az elképzelt köztársaság. A Magyarországi Tanácsköztársaság utóélete 1945-1989*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, 2014.
- [4.] B. MÜLLER TAMÁS: *Vörösteror az Országházban 1919*, Országgyűlés Hivatala, Nemzet Főtere Könyvek, Dürer Nyomda Kft, Gyula, 2016.
- [5.] BALOGH SÁNDOR (szerk.): *Magyarország története 1918-1975*, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1986.
- [6.] BEÉR JÁNOS: A helyi tanácsok a Magyar Tanácsköztársaságban, in SARLÓS MÁRTON (szerk.): *A magyar tanácsköztársaság állama és joga*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959.
- [7.] BENTSUR, EYTAN: *Láng Európa szívében – Kun Béla hatalmának 133 napja – Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság története*, K.u.K. Kiadó, Budapest, 2010.
- [8.] BONHARDT ATTILA: Kisbarnaki Farkas Ferenc és a rendelkezésre álló levéltári dokumentumok, in *Hadtörténelmi Közlemények*, 2007/1. szám.
- [9.] CZIÁKY FERENC: Katonai igazságszolgáltatásunk történeti fejlődése, in *Magyar Katonai Szemle*, 1940/1. szám.
- [10.] FARKAS ÁDÁM – KÁDÁR PÁL: A különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozásai, in FARKAS ÁDÁM – KÁDÁR PÁL (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- [11.] FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: A dualista időszak katonai igazságszolgáltatása az 1912-es nemzeti jogalkotás előtt, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944*, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr, 2015.

- [12.] FARKAS ÁDÁM: A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe és létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben, in *Hadtudomány*, 2012. évi elektronikus szám, 3-6. o.
- [13.] FARKAS ÁDÁM: A magyar honvéd-katonai büntető jogalkotás 1867 és 1945 közötti természetrajzának vázlata, in *MTA Law Working Papers*, 2014/38. szám.
- [14.] FARKAS ÁDÁM: A magyar katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás történelmi előzményei, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944*, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr, 2015.
- [15.] FARKAS ÁDÁM: *A modern magyar honvéd – katonai anyagi büntetőjog históriájának vázlata*, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2014.
- [16.] FARKAS ÁDÁM: A nemzeti katonai büntető kodifikáció kiteljesedése: az 1930. évi II. törvénycikk, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944*, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr, 2015.
- [17.] FARKAS ÁDÁM: Jogtörténeti adalékok a büntetőkodifikáció katonai büntetőjogi kérdéseire, in *Hadtudomány*, 2012/1-2. szám.
- [18.] FARKAS GYÖNGYI (szerk.): *A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802-1991*, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, 2003.
- [19.] FARKAS JÓZSEF: *A magyar Tanácsköztársaság sajtója*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1969.
- [20.] FARKAS PÉTER: A Vörös Örség és a Latinca-század tevékenysége a Tanácsköztársaság alatt Somogy megyében, in GELLÉRT ÁDÁM (szerk.): *CLIO Műhelytanulmányok*, 2019/5. szám.
- [21.] GERENCSÉR MIKLÓS: *Vörös könyv 1919*, Antológia Kiadó, Lakitelek, 1993.
- [22.] GERGELY JENŐ – PRITZ PÁL: *A trianoni Magyarország 1918-1945*, Vince Kiadó, Budapest, 1998.
- [23.] GYÖRKEI JENŐ: A Tanácsköztársaság fegyveres karhatalmi szervei, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója, Tudományos ülészek, Budapest, 1979. március 6-7*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
- [24.] HAJDU TIBOR: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.
- [25.] HAJDU TIBOR: *Március huszonegyedike*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1979.

- [26.] HALÁSZ PÁL – KOVÁCS ISTVÁN – PESCHKA VILMOS: *A magyar Tanácsköztársaság jogalkotása*, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959.
- [27.] KELEMEN ROLAND: A Honvédelmi Tanács. Szerves fejlődés vagy elnevezésbeli hasonlóságok a magyar jogtörténetben? (Honvédelmi Bizottmány - Legfelső Honvédelmi Tanács - Honvédelmi Tanács szabályozása, jellege.), in *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2018/1. szám, 63-94. o.
- [28.] KELEMEN ROLAND: A katonai büntető igazságszolgáltatás szervezete az első katonai bűnvádi perrendtartás és annak módosításai tükrében, in *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2013/1. szám.
- [29.] KELEMEN ROLAND: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949. Egy elfelejtett jogterület a jogalkotás tükrében*, Gondolat Kiadó, Győr, 2017.
- [30.] KELEMEN ROLAND: A két világháború közötti évtizedek és a második világháború katonai büntető eljárásjoga és igazságszolgáltatása, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944*, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr, 2015.
- [31.] KELEMEN ROLAND: Az 1912-es honvéd katonai bűnvádi perrendtartás rendszere, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944*, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr, 2015.
- [32.] KELEMEN ROLAND: Erőterek szorításában...A magyar katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a megtorló-számonkérő jogintézmények árnyékában (1945-1949), in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND (szerk.): *Válogatás a modern magyar honvédkatonai büntető joghistória forrásaiból (1945-1949)*, I. kötet, Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem, Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr, 2015.
- [33.] KELEMEN ROLAND: Katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a polgári és a bolsevik típusú forradalom időszakában, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944*, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr, 2015.
- [34.] KELEMEN ROLAND: *Különleges megtorló-számonkérő jogintézmények Magyarországon a katonai büntetőjog területén a két világháborút követően*, in KECSKÉS GÁBOR (szerk.) Doktori

- Műhelytanulmányok 2016 Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2016.
- [35.] KENDE JÁNOS – SIPOS PÉTER: Román csapatok Magyarországon, in *História*, 1984/5-6. szám.
- [36.] KIRSCHNER BÉLA: *A „szakszervezeti kormány” hat napja 1919*, Kossuth Kiadó, Budapest, 1968.
- [37.] KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN (szerk.): *Magyarország a XX. században*, I. kötet, Babits Kiadó, Szekszárd, 1996.
- [38.] KRAUSZ TAMÁS – VÉRTES JUDIT (szerk.): *1919. A Magyarországi Tanácsköztársaság és a kelet-európai forradalmak*, L'Harmattan Kiadó, ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, Budapest, 2010.
- [39.] LIPTAI ERVIN: *A magyar Tanácsköztársaság*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1979.
- [40.] MARKÓ GYÖRGY: Csendőr tisztek a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnökének bírósága előtt, in *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XXI. évf. (2011), 24. szám.
- [41.] MUCS SÁNDOR: A Vörös Hadsereg politikai arculata, politikai nevelő munka a vöröskatonák között, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója, Tudományos ülésszak, Budapest, 1979. március 6-7*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
- [42.] MÜNNICH FERENC: *A magyar Tanácsköztársaságról*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.
- [43.] NÉVAI LÁSZLÓ: A Magyar Tanácsköztársaság törvénykezési szervezete, in SÁRLÓS MÁRTON (szerk.): *A magyar tanácsköztársaság állama és joga*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959.
- [44.] ORMOS MÁRIA: *Magyarország a két világháború korában (1914-1945)*, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998.
- [45.] OROSZI ANTAL: A Magyar Királyi Honvéd Főparancsnokság létrehozása és működése (1868-1918), in *Honvédségi Szemle*, 1995/2. szám.
- [46.] PAP KÁLMÁN: Katonai büntető törvényeink és a jogfejlődés, in ANGYAL PÁL (szerk.): *Bűnügyi Szemle I. kötet*, Nyomatott Wesseley és Horváth Könyvnyomdájában, Pécs, 1923.
- [47.] PATAKI ISTVÁN: *Az ellenforradalom hadserege*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1973.
- [48.] PÜSKI LEVENTE: *A Horthy-rendszer 1919-1945*, Pannonica Kiadó, Budapest, 2006.
- [49.] ROMSICS IGNÁC: *A Horthy-korszak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2017.

- [50.] ROMSICS IGNÁC: *A nagy háború és az 1918-1919-es magyarországi forradalmak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018.
- [51.] ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- [52.] ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007.
- [53.] SALAMON KONRÁD: *Az őszirózsás forradalomról és az első köztársaságról*, Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- [54.] SARLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság forradalmi törvénytörvénykezései*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961.
- [55.] SARLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969.
- [56.] SIKLÓS ANDRÁS: *Magyarország 1918/1919*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- [57.] SZABÓ LÁSZLÓ: A szocialista hadművészet egyetemes és sajátos vonásai a magyar Vörös Hadsereg stratégiájában és taktikájában, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója, Tudományos ülésszak, Budapest, 1979. március 6-7*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
- [58.] SZAKÁLY SÁNDOR: A katonai vezetés és a honvédelmi politika alakításának szintjei a két világháború közötti Magyarországon, in *Honvédségi Szemle*, 1991/2. szám.
- [59.] SZAKÁLY SÁNDOR: *Honvédség és tisztikar 1919-1947*, Ister Szolgáltató, Kereskedelmi és Kiadó Kft, Budapest, 2002.
- [60.] SZAKÁLY SÁNDOR: Horthy Miklós és a Nemzeti Hadsereg létrejötte 1919-1920, in MIKLÓS PÉTER (szerk.): *Újragondolt negyedszázad, Tanulmányok a Horthy-korszakról*, Belvedere Kiadó, Szeged, 2010.
- [61.] SZAKÁLY SÁNDOR: *Kik voltak, honnan jöttek? Katonákról, történelemről, önmagunkról I.*, Ister Kiadó, Budapest, 2003.
- [62.] SZEKFÜ GYULA: *Rövid magyar történet 1606-1939*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- [63.] TISZAY ANDOR, MUNKÁCSI PIROSKA, REMETE LÁSZLÓ (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság röplapjai*, A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 1959.
- [64.] VARGYAI GYULA: *A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
- [65.] VARGYAI GYULA: A kormányzói jogkör létrejöttének katonai vonatkozásairól, in *Hadtörténelmi Közlemények*, 1968/1. szám.
- [66.] VARGYAI GYULA: A vezérkari főnök bíróságának ítélkezési gyakorlata a második világháború időszakában, in *Jogtudományi Közlöny*, 1981/5. szám.

- [67.] VARGYAI GYULA: *Katonai közigazgatás és kormányzói jogkör (1919-1921)*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
- [68.] VARGYAI GYULA: *Sisak és cylinder*, Kozmosz Könyvek, Budapest, 1984.
- [69.] VÁRY ALBERT: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Szegedi Nyomda, Szeged, 1993.
- [70.] VÉSZI BÉLA: A Tanácsköztársaság államrendszere, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója, Tudományos ülésszak, Budapest, 1979. március 6-7*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
- [71.] ZALKA MIKLÓS: *Mindenkihez! A magyar Tanácsköztársaság története*, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1969. Felhasznált jogforrások

JOGFORRÁSOK

- [1.] 36.520/el. b. jogi.-1945. számú körrendelet: háború idejére szóló különös anyagi büntetőjogi rendelkezések alkalmazásának megszüntetése és az ezzel kapcsolatban szükséges rendelkezések, in *Honvédségi Közlöny*, 1945/17. szám, 139. o.
- [2.] 49.446/el. b. jogi.-1945. számú körrendelet: egyes bűncselekmények tekintetében polgári személyek felett gyakorolt katonai büntetőbíráskodás megszüntetése, in *Honvédségi Közlöny*, 1946/1. szám, 3. o.
- [3.] A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1919. június 14-i kódextervezet, in SÁRLOS BÉLA: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969, 420. o.
- [4.] A budapesti forradalmi katonai törvényszék kiadványa a forradalmi törvényszék bírái számára, in FARKAS ÁDÁM (szerk.): *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető jogtörtételeiből*, II. kötet, Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem, Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr, 2014, 231. o.
- [5.] A Forradalmi Kormányzótanács CIX. számú rendelete: Minden dolgozó férfi védköteles, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, IV. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. május 22-június 9, Budapest, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, 19-20. o.
- [6.] A Forradalmi Kormányzótanács CXV. számú rendelete: Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszék, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, V. füzet, A Forradalmi

- Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. június 10-
június 30, Budapest, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások
Magyarországi Pártjának kiadása, 22-23. o.
- [7.] A Forradalmi Kormányzótanács I. számú rendelete: Statárium, in
Budapesti Közlöny, 1919/69. szám, 222. o.
- [8.] A Forradalmi Kormányzótanács II. számú rendelete: Tilos szeszes
italokat árulni és fogyasztani, in *Budapesti Közlöny*, 1919/69.
szám, 137. o.
- [9.] A Forradalmi Kormányzótanács III. számú rendelete:
Fegyverviselési tilalom, in *Budapesti Közlöny*, 1919/69. szám, 138.
o.
- [10.] A Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai
büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek, in PONGRÁCZ
JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II. füzet, A
Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919.
április 10- április 30, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista
Párt kiadása, 17-18. o.
- [11.] A Forradalmi Kormányzótanács LXII. számú rendelete: A régi
rend alatt indított bűnügyek átvizsgálása, in PONGRÁCZ JENŐ
(szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II. füzet, A Forradalmi
Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. április 10-
április 30, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt
kiadása, 28-30. o.
- [12.] A Forradalmi Kormányzótanács LXVII. számú rendelete: Minden
előzetes letartóztatást közölni kell a belügyi népbiztossággal, in
PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II.
füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok
rendeletei, 1919. április 10- április 30, Budapest, 1919, a
Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 35. o.
- [13.] A Forradalmi Kormányzótanács LXXI. sz. rendelete: A gyermekek
testi és lelki védelme, in *Tanácsköztársaság*, 1919/28. szám, 166.
o.
- [14.] A Forradalmi Kormányzótanács LXXXIV. számú rendelete: A
Vörös Őrség az egyedüli nyomozó testület, in PONGRÁCZ JENŐ
(szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, III. füzet, A Forradalmi
Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. május 1-
május 21, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt
kiadása, 15-16. o.
- [15.] A Forradalmi Kormányzótanács V. számú rendelet: Álhírek
terjesztése, in *Tanácsköztársaság*, 1919/1. szám, 224. o.
- [16.] A Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete: A
forradalmi törvényszékekről és a rögtönítélő eljárásról, in
PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, IV.

- füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. május 22- június 9, Budapest, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, 6. §.
- [17.] A Forradalmi Kormányzótanács XLII. számú rendelete: Forradalmi Törvényszék elé az önhatalmú intézkedőkkel, in *Tanácsköztársaság*, 1919/13. szám, 225. o.
- [18.] A Forradalmi Kormányzótanács XLV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékek hatáskörének kiterjesztése, in *Tanácsköztársaság*, 1919/13. szám, 226. o.
- [19.] A Forradalmi Kormányzótanács XV/b K. T. E. sz. rendelete: A lakásrekvirálási rendelet, in *Tanácsköztársaság*, 1919/5. szám, 138. o.
- [20.] A Forradalmi Kormányzótanács XVII. K. T. E. sz. rendelete: A lakásbérek leszállítása, in *Tanácsköztársaság*, 1919/5. szám, 141. o.
- [21.] A Forradalmi Kormányzótanács XXI. K. T. E. sz. rendelete: Munkások betegségi és baleseti biztosításának kiépítése, in *Tanácsköztársaság*, 1919/5. szám, 337. o.
- [22.] A Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. számú rendelete: A Vörös Hadsereg alakításáról, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 37-39. o.
- [23.] A Forradalmi Kormányzótanács XXVI. sz. rendelete: A Tanácsköztársaság Alkotmánya, in *Tanácsköztársaság*, 1919/8. szám, 80. o, 15. §.
- [24.] A Forradalmi Kormányzótanács XXVII. számú rendelete: A falusi, városi, járási, megyei és országos munkás-, katona- és földművestanácsi választások megtartásáról, in *Tanácsköztársaság*, 1919/8. szám, 86. o.
- [25.] A Forradalmi Kormányzótanács XXX. számú rendelete: A fogházörök elhelyezése, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 50. o.
- [26.] A Forradalmi Kormányzótanács XXXII. sz. rendelete: A zálogtárgyak visszaadása, in *Tanácsköztársaság*, 1919/8. szám, 267. o.
- [27.] A hadügyminiszter 1919. évi 14271/el. /12. számú körrendelete, a bírósági tárgyalások felfüggesztéséről, in *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1919/49. szám, 187. o.

- [28.] A hadügyminiszter 1919. évi 14333/el. 7. számú körrendelete, rendeletek hatályon kívül helyezése, in *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1919/52. szám, 197. o.
- [29.] A hadügyminiszter 1919. évi 156489/12. számú körrendelete, a katonai bíróságok átszervezéséről, in *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1919/49. szám, 187. o.
- [30.] A hadügyminiszter 1919. évi 156676/12. számú körrendelete, a katonai bíraskodás szabályozásáról, in *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1919/54. szám, 204-205. o.
- [31.] A hadügyminiszter 1919. évi 17830/el. a. számú körrendelete, a hadügyminiszter és fővezér hatásköreinek szabályozásáról, in *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1919/67. szám, 265. o.
- [32.] A hadügyminiszter 1920. évi 40907/el. a. számú körrendelete, a nemzeti hadsereg központi vezetésének új szabályozása, in *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1920/15. szám, 188. o.
- [33.] A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk.
- [34.] A honvédelmi miniszter 1945. évi 20.151. H. M. Eln. számú rendelete az illetékes parancsnoki jogok gyakorlásának ideiglenes szabályozásáról, MRT, Budapest, 1945, 292. o.
- [35.] A Honvédelmi Minisztérium 100.971/el. 1/a - 1944. számú körrendelete, in *Honvédségi rendeletek*, LXXI. évfolyam, 68. szám, 763. o.
- [36.] A honvédség igazságügyi szervezetének módosításáról szóló 1925. évi XIII. törvénycikk.
- [37.] A honvédség katonai bünvádi perrendtartásának miniszteri indokolása, in *Képviselőházi irományok*, 1910. X. kötet, 588. o.
- [38.] A honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk.
- [39.] A katonai bűnperrendtartás fordítása, 1885, Légrády testvérek, Budapest, 1-2. §.
- [40.] A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk.
- [41.] A katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. törvénycikk.
- [42.] A m. k. honvédelmi miniszternek 1872. február 18-án 5279. sz. a. kelt rendelete a honvéd bíróság egymásközi illetékességének kijelölése tárgyában, MRT, Budapest, 1872, 620. o.
- [43.] A m. k. honvédelmi ministeriumnak 1867. sept. 6-án kelt rendelete valamennyi törvényhatósághoz a szabadságolt és tartalékos katonáknak a polgári bíróságok alá helyezése iránt, MRT, Budapest, 1867, 400. o.

- [44.] A m. kir. honvédelmi ministeriumnak 1867. okt. 29-ről kelt rendelete az ország valamennyi törvényhatóságához, mely szerint katonaszemélyek letartóztatásáról az illető hadfőparancsnokságok azonnal értesítendőek, MRT, Budapest, 1867, 536. o.
- [45.] A m. kir. honvédelmi miniszter 1914. évi 7.871. ein. 15/a. számú rendelete a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. tc. életbelépése napjának megállapításáról, MRT., Budapest, 1914, 1229. o.
- [46.] A m. kir. honvédelmi miniszter 1921. évi 30.940. ein. számú rendelete, a m. kir. nemzeti hadseregbe való Önkéntes belépésre felhívásról, MRT, Budapest, 1921, 770. o.
- [47.] A m. kir. honvédelmi miniszter 1922. évi 239. számú körrendelete, a m. kir. Honvédség elnevezés használatba vételéről, MRT, Budapest, 1922, 314. o.
- [48.] A m. kir. honvédség felső vezetésének átszervezése következtében szükséges rendelkezésekről szóló 1940. évi IX. törvénycikk.
- [49.] A m. kir. honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvénycikk.
- [50.] A m. kir. minisztérium 1939. évi 8.100. M. E. számú rendelete, háború idejére, vagy az országot közvetlenül fenyegető háborús veszély esetére megállapított kivételes hatalom hatályba lépéséről, MRT., Budapest, 1939, 1266-1267. o.
- [51.] A m. kir. minisztérium 1941. évi 2.750. M. E. számú rendelete a hadrakelt seregbeli bűnvádi eljárás gyorsításáról és egyszerűsítéséről, MRT., Budapest, 1941, 1008-1013. o.
- [52.] A m. kir. minisztérium 1941. évi 4.870. M. E. számú rendelete, a rögtönbíráskodás kiterjesztéséről és kihirdetésének elrendeléséről, MRT, Budapest, 1941, 1841-1843. o.
- [53.] A m. kir. minisztérium 1941. évi 7.650. M. E. számú rendelete a honvéd büntetőbíráskodásban a hűtlenség büntetnének üldözésére vonatkozó egyes jogszabályok módosításáról, MRT., Budapest, 1941, 3350-3351. o, 1. §.
- [54.] A m. kir. minisztérium 1942. évi 1.160. M. E. számú rendelete, a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásának a honvédségi védőkre vonatkozó egyes rendelkezéseiről, MRT., Budapest, 1942, 665-666. o.
- [55.] A m. kir. minisztérium 1942. évi 6.510. M. E. számú rendelete, a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. tc. 445. és 476. §-a egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről, MRT, Budapest, 1942, 3762-3763. o, 2-3. §.
- [56.] A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.410. M.E. számú rendeletnek a hadrakelt sereg számára szóló eljárási szabályok alkalmazására vonatkozó rendelkezése módosításáról 1. §, MRT., Budapest, 1944, 363. o.

- [57.] A m. kir. minisztérium 1944. évi 1.420. M. E. számú rendelete, a hadrakelt seregnél követendő bűnvádi eljárás szabályairól es a háború idejére szóló egyéb büntetőjogi rendelkezésekről 4. §, MRT, Budapest, 1944, 363-391. o.
- [58.] A m. kir. minisztérium 6.150/1944. M. E. számú rendelete, a honvéd büntetőbíráskodás egyes eljárási szabályainak módosítása, in *Belügyi Közlöny*, 1944/51. szám, 1716. o, 1. §.
- [59.] A magyar hadügyminiszternek 1918. évi 30973/el. n./15 b. számú körrendelete, a magyar katonai koronaügyész új elnevezése és az igazságügyi szolgálatban alkalmazottak új esküje, *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, 1918/97. szám, 665-666. o
- [60.] A magyar kormány 1919. évi 3.886. M. E. számú rendelete valamennyi törvényhatósághoz a törvényes közigazgatás felvételéről, MRT, Budapest, 1919, 627. o.
- [61.] A magyar kormány 1919. évi 4.038. M. E. számú rendelete, a törvénykezés ideiglenes szabályozásáról, MRT., Budapest, 1919, 647-651. o, 17. § (1).
- [62.] A magyar minisztérium 1918. évi 4877. M. E. számú rendelete, a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyének felett gyakorolt honvéd büntetőbíráskodás megszüntetéséről, MRT., Budapest, 1918, 2228. o.
- [63.] A Magyar Nemzeti Tanács határozata a független Népköztársaság megalakításáról, 1918. november 16., in ROMSICS IGNÁC (szerk.): *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914-1999*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 69. o.
- [64.] A Magyar Népköztársaság kormányának 1919. évi 5. számú rendelete a bíróságok és államügyészségek működésének visszaállításáról, MRT, Budapest, 1919, 622. o.
- [65.] A Magyar Népköztársaság kormányának 1919. évi 5. számú rendelete az uraságok és államügyészségek -működésének visszaállításáról, MRT, Budapest, 1919, 622. o.
- [66.] A népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeletek törvényerőre emeléséről szóló 1945. évi VII. törvény.
- [67.] A rögtönbíráskodás újabb kiterjesztéséről és kihirdetésének elrendeléséről szóló 4.100/1944. M. E. számú minisztériumi rendelet közzététele és végrehajtása, in *Honvédségi Rendeletek*, 1944/54. szám, 701-702. o.
- [68.] A Forradalmi Kormányzótanács IV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékek, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 14-16. o.

- [69.] Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvénycikk, elérhető: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92000001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38> (letöltés: 2019.09.13.)
- [70.] Az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Allammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről szóló 1921. évi XXXIII. törvény.
- [71.] Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 3.230. M. E. számú rendelete a hadrakelt seregnél követendő bünvádi eljárás szabályairól szóló 1.420/1944. M. E. sz. rendelet módosításáról, MRT, Budapest, 1945, 169. o, 1-2. §.
- [72.] Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 3.900. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodásnak a honvéd büntetőbíráskodás területén való részleges megszüntetéséről, MRT, Budapest, 1945, 198. o.
- [73.] Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 389. M. E. számú rendelete a rögtönbíráskodás alá tartozó bűncselekményeknek a honvéd büntetőbíráskodás területén való kihirdetéséről, MRT, Budapest, 1945, 54. o.
- [74.] Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 5.480. M. E. számú rendelete a tisztí becsület védelmére szolgáló fegyverhasználati jog megszüntetéséről, MRT, Budapest, 1945, 604. o.
- [75.] Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 7.290. M. E. számú rendelete: a haditörvényszékek megalakítása és az ezzel kapcsolatban szükséges rendelkezések, MRT, Budapest, 1945, 645. o.
- [76.] Bartha Károly honvédelmi miniszter indokolása a honvédelemről szóló törvényjavaslathoz, in *Felsőházi irományok*, 1935, IX. kötet, 183.o.
- [77.] Belügyi Népbiztosság 1. számú rendelete: A Vörös Őrség felállításáról, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 66-68. o.
- [78.] Hadügyi Népbiztosság 8483/ eln. 7. számú rendelete: Fegyelmi fenytő hatalom gyakorlása, in *A Vörös Hadsereg rendeletei*, 35. szám, 1919. május 31, 149-150. o.

- [79.] Hadügyi Népbiztosság 13625. eln. 31. 1919. számú rendelete: Volt tisztek letartóztatása, in FARKAS ÁDÁM (szerk.): *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető joghistória forrásaiból*, II. kötet, Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem, Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr, 2014, 250-253. o.
- [80.] Hadügyi Népbiztosság 9309/ eln. 12. 1919. számú rendelete: Katonai átvizsgáló tanácsok felállítása, in FARKAS ÁDÁM (szerk.): *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető joghistória forrásaiból*, II. kötet, Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem, Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr, 2014, 236-239. o.
- [81.] Indokolás „A katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről” szóló törvényjavaslathoz, in *Képviselőházi irományok*, 1927. XVIII. kötet, 808-822. sz., 822. számú iromány, 448. o.
- [82.] Mindenkihez! in *Budapesti Közlöny*, 1919/69. szám, 54. o.
- [83.] Nemzetgyűlési irományok, 1920. évi XI. kötet, 427. o.
- [84.] Szervi határozványok a magyar királyi honvéd főparancsnokság számára, 1737/el. számú rendelet, in *Rendeleti közlöny*, 1907/6. szám.
- [85.] Szolgálati szabályzat a m. kir. honvédség számára – első rész, 1931, Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 73-75. §.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- [1.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.4.
- [2.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.53.
- [3.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.5.
- [4.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.142.
- [5.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.3.
- [6.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.88.
- [7.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.167.
- [8.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.178.

- [9.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.227.
- [10.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1943. – H.151.
- [11.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.2089.
- [12.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.47.
- [13.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.332.
- [14.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1941. – H.9.
- [15.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.178.
- [16.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.250.
- [17.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.194.
- [18.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.254.
- [19.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.247.
- [20.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.47.
- [21.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.222.
- [22.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.679.
- [23.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1944. – H.167.
- [24.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.331.
- [25.] HL HM IV. Katonai igazságszolgáltatás szervei 82. vezérkar főnökének bírósága 610. f. h.v.f. bírósága 1942. – H.164.
- [26.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2297. öe.
- [27.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 2937. öe.
- [28.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 189. öe.
- [29.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 1. öe.

- [30.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 164. őe.
- [31.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 228. őe.
- [32.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 32. őe.
- [33.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – 230. őe.
- [34.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 87. őe.
- [35.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 88. őe.
- [36.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 143. őe.
- [37.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 161. őe.
- [38.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 281. őe.
- [39.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 1. őe.
- [40.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 56. őe.
- [41.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 4. őe.
- [42.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 17. őe.
- [43.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 30. őe.
- [44.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. Miskolci F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 25. őe.
- [45.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 189. őe.
- [46.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 1764. őe.
- [47.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2220. őe.
- [48.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2297. őe.
- [49.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 28. őe.
- [50.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 22. őe.

- [51.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 49. őe.
- [52.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 1. őe.
- [53.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 114. őe.
- [54.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 107. őe.
- [55.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 248. őe.
- [56.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 129. őe.
- [57.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 240. őe.
- [58.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 95. őe.
- [59.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 231. őe.
- [60.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 33. cs. A Vörös Hadsereg 46. gyalogezred III. zászlóalj F. K. Tsz. 1919. – sz. n. 1. őe.
- [61.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 36. cs. Keleti Hadsereg Rögtönítélő Törvényszéke 1919. – sz. n. 1.
- [62.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 36. cs. Keleti Hadsereg Rögtönítélő Törvényszéke 1919. – sz. n. 1. őe.
- [63.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 54. csoport Győri F. K. Tsz. 1919. – 217. őe.